

URALIN KAHDEN PUOLEN

TAMPEREEN
TYÖVÄEN
KIRJAPAINO
1 9 4 3

JUSSI RAITIO

URALIN KAHDEN PUOLEN

ELÄMYKSIÄ NEUVOSTOLIITOSSA
VUOSINA 1918—21

LUKIJALLE.

V. 1918 maassamme käyty veljessota iski kansamme ruumiiseen syvät ja kirvelevät haavat, jotka vain kaikkilääkitsevä aika ja varsinkin kansayhteisömme viime vuosina kokemat kovat koettelemukset ovat vähitellen arpeuttaneet. Joutuihan tuon kansallisen onnettomuutemme loppuselvittelyissä muun ohella tuhansittain kansalaisiamme pakolaisina harhailemaan vuosikaudet Venäjällä ja kokemaan siellä kenties elämänsä monivaihteisimmat elämykset. Mahdollisesti monet heistä kuvittelivat Suomesta lähtiessään löytävänsä Rajajoen tuolta puolen ihannevaltakunnan, jollaista tavoitellakseen he kotimaassakin olivat valinneet ulkoparlamentillisen taistelun tien. Kova elämän todellisuus kuitenkin nopeasti murskasi useimmilta heidän omaksumansa ennakkokuvitelmat. Niinpä he, mahdollisia rangaistuksia pelkäämättä, palasivat tilaisuuden tullen kotimaahan. »Oma maa mansikka, muu maa mustikka» lienee monikin ajatellut noina vaiherikkaina vuosina, ja usea pakolainen lienee pitänyt elämänsä käänteentekevimpänä sitä hetkeä, joka palautti hänet jälleen kotimaan kamaralle.

Näiden rivien kirjoittaja, yksi noista harharetkeläisistä, on joutunut enemmän kuin kolmen vuoden ajan tarkkailemaan elämää ja oloja Neuvostoliitossa sen alkuaikoina, samoin kuin sieltä turvaa etsineiden suomalaisten pakolaisten seikkailuja. Tähän kirjaan sisältyvät matkahavainnot Uralin vuorten molemmilta puolilta eivät siis ole pelkkiä yksilöllisiä mielenilmaisuja, vaan luulisi niiden ja muidenkin pakolaisina harhailleiden kansalaistemme elämänsäkohtaloiden välillä olevan runsaastikin kosketuskohtia.

Helsingissä elokuussa 1943.

Tekijä.

I LUKU.

Tapausten taustaa.

Vuodet 1917 ja 1918 olivat maamme historiassa ns. «hulluja vuosia». Tosin ensinmainitun vuoden maaliskuussa tapahtunut Venäjän vallankumous poisti kansamme hartioilta vuosisataisen tsaarivallan ikeen, mutta se ei kuitenkaan tehnyt olemattomaksi ristiriitoja Venäjän uuden hallituksen kanssa eikä myöskään kyennyt estämään niitä sisäpoliittisia erimielisyyksiä, jotka seuraavan vuoden tammikuun lopulla johtivat kansamme veri-seen veljessotaan.

Jo ennen maaliskuun vallankumousta oli työväenluokan poliittinen voima ja voimantunto ennentuntemattomassa määrässä kasvanut, mistä oli näkyvänä ilmauksena sosiaalidemokraattisen puolueen jäsenmäärän nousu noin kolminkertaiseksi eli 150 tuhan-teen. Seurauksena tästä oli, että myöskin eduskunnassa työväen-luokka saavutti enemmistön. V:n 1916 vaaleissa valittiin nimit-täin parlamenttiin 103 sosiaalidemokraattista edustajaa.

Maaliskuun vallankumouksen jälkeen syrjäytyi venäläinen senaatti ja sen tilalle muodostettiin täysin suomalainen hallitus, jossa sosiaalidemokraateilla oli puolet senaattoripaikoista. Ja kun sen varapuheenjohtajan (tosiasiallisesti puheenjohtajan) Oskari Tokoin äänellä oli ratkaisuvallta mielipiteiden tasan ja-kautuessa, niin voidaankin katsoa silloista hallitusta työväen-hallitukseksi. Sen ensisijaisena tehtävänä luonnollisestikin oli kestävän pohjan rakentaminen maamme itsenäisyydelle, ja tässä tarkoituksessa se mm. kutsui pian eduskunnan kokoon. Eduskunta, jonka puheenjohtajaksi oli valittu sosiaalidemokraattinen edus-

taja Kullervo Manner, hyväksyi ns. valtalain, joka teki Suomesta lähes itsenäisen valtakunnan. Tätä päätöstä ei kuitenkaan hyväksynyt Venäjän väliaikainen hallitus, jonka päämiehenä toimi sosiaalivallankumouksellinen asianajaja A. Kerenski, vaan hajoitti eduskunnan. Kun hajoituksesta huolimatta eduskunta kutsuttiin koolle, niin lähetettiin venäläinen kasakkajoukko sitä estämään. Tämä synnytti varsinkin työväen joukoissa suurta mieltenkuohua, ja kun samaan aikaan monet työlakot ja ankara elintarvepula katkeroittivat mieliä, syntyi maassa varsin sekasortoinen tilanne, jonka takia sosiaalidemokraattiset hallituksen jäsenet vetäytyivät pois senaatista. Tällä välin eduskunnassa oli kuitenkin saatu päätökseen työväenluokan kauan ja sitkeästi ajamat vaatimukset 8 tunnin työpäivästä ja kunnallislakien uudistamisesta.

V:n 1917 syyspuolella alkoi näkyä jo selviä lähestyvän myrskyn merkkejä, minkä johdosta sosiaalidemokraattinen puolue kutsuttiin marraskuussa ylimääräiseen kokoukseen, vaikka vasta kesäkuussa oli pidetty varsinainen puoluekokous. Kun lokakuun alussa toimitetuissa eduskuntavaaleissa puolueen edustajaluku aleni 103:sta 92:een, niin pelättiin työväen taholla porvariston ryhtyvän tekemään tyhjäksi niitä reformeja, jotka oli saatu eduskunnassa läpiajetuksi. Tämän vuoksi ja kun eri paikoilla maata työväen joukot olivat elintarvepulan katkeroittamina toimeenpanneet väkivaltaisuuksia, vallitsi sos.-dem. puoluekokouksen kokoontumisen aikana maassamme erittäin jännittävä tilanne. Porvarillisella taholla perustettiin aseellisia järjestöjä, ja suuri salaperäisyys verhosi sen tahon suunnitelmia. Paitsi venäläistä sotaväkeä vastaan, varustauduttiin siellä ilmeisesti myöskin levottomana liikehtivää työväkeä vastaan.

Puheenaolevassa sos.-dem. puoluekokouksessa esiintyi kaksi eri suuntaa, joista toinen tähtäsi ulkoparlamentillisten voimakeinojen käyttöön, toinen taas entisen parlamentillisen tien jatkamiseen. Lopulta hyväksyttiin päätökseksi jonkinlainen sovitteluehdotus, vähemmistön äänestäessä Eetu Salinin vastalauseetta, joka oli selvästi parlamentillisen toiminnan kannalla.

Moni luulikin, että hyväksytyn päätöslauselman mukaisesti tilanne alkaa selvitä, mutta niinpä ei tapahtunutkaan. Jo aikaisemmin samassa marraskuussa toimeenpannun suurlakon lopettajaisiksi oli lausuttu siivekkäät sanat: »Suurlakko on päättynyt, mutta vallankumous jatkuu», ja puolueen jyrkempi aines asettui jatkuvan vallankumouksen kannalle. Varsinkin järjestyskaartin keskuudessa, kaartin, joka oli syntynyt porvarillisten ainesten perustamain suojeluskuntien vastapainoksi ja joka ammensi vaikutelmia Venäjällä marraskuun vaiheissa tapahtuneesta bolševistisesta vallananastuksesta, tämä kanta oli ylivoimainen. Tapaukset vyöryivätkin sitten nopeata vauhtia onnettomuutta kohti, eikä puolueen maltillisempi siipi pystynyt tätä kehitystä estämään. Seuraavan vuoden tammikuussa puhkesi kansalais-sota, joka kolmisen kuukautta riehuttuaan jätti kansamme ruumiiseen syvät haavat, jotka vain ajan kaikki lääkitsevä mahti on hiljalleen arpeuttanut. Puolin ja toisin lieneekin vierineiden kahden ja puolen vuosikymmenen kuluessa oivallettu, että näin pienellä ja uhanalaisella kansalla ei olisi ollut, eikä ole, varaa sanotunlaisiin suoneniskuihin.

II LUKU.

„Svabodaa”. — Kansalaissota alkaa. — „Pankinryöstäjänä”. — Turun, Helsingin ja Viipurin kautta Pietariin.

Joulukuun alussa 1917 aloitin työskentelyni »Kansan Lehdessä» Tampereella. Turussa, missä sitä ennen olin toimitellut »Sosialistia» n. viisi ja puoli vuotta, tilanne oli ollut perin sekava. Keväällinen kunnallislakko, jonka aikana kaupungin valtuusmiehet olivat saaneet olla parisen vuorokautta arestissa Kaupungintalossa, kesälliset voinryöstöt ja monet muut sattuneet välikohtaukset olivat molemmin puolin myrryttäneet mielet, joten mistään kansalaissovusta ei voitu sanan laajemmassa merkityksessä puhuakaan. Äärimmäissuunnat niin porvariston kuin työväenkin taholla katselivat toisiaan karsaasti ja epäjärjestysten puhkeaminen näytti olevan milloin tahansa mahdollinen. Muutamat työväen keskuudessa liehtaroivat yksilöt olivat jatkuvassa kosketuksessa venäläisen sotaväen, varsinkin matruusien kanssa ja toimeenpanivat näiden myötävaikutuksella mm. omalaatuisen näytelmän silloin, kun raastuvanoikeus käsitteli kesällisiin voinryöstöihin osallistuneiden henkilöiden syyllisyyttä. Venäläiset sotilaat saapuivat oikeuspaikalle, Palokunnantalolle, ottivat kaikki asiakirjat huostaansa ja kuljettivat syytetyt riemukulussa Työväentalolle kahville. Se oli ns. »svabodaa». Syksymmällä tapahtuivat Turussa meillä ennentuntemattomat mellakat, joissa liikkeiden ikkunoita särjettiin, tavaroita ryöstettiin ja kaikenlaista ilkivaltaa harjoitettiin. Kun voinryöstöjen tapahduttua kirjoitin lehteeni artikkelin »Väärällä tiellä», jossa tuomiten moisen teon osoitin, ettei työväen taistelutapoihin saanut kuulua

tuonlaatuinen omankäden oikeus, niin leimattiin minut, niinkuin muutkin maltillisemmat henkilöt, »menshevikiksi».

Tampereelle tultuani olin kohta havaitsevani sielläkin samantyyppisiä »svabodaa» ja kirjoitin sitä vastaan jyrkän joskin hillityn artikkelin. Samaa suuntaa noudatti jatkuvastikin Kansan Lehti, jonka väliaikaiseksi päätoimittajaksi minut määrättiin päätoimittaja Huotarin ollessa eduskunnassa, vaikkakaan suunta ei miellyttänyt työväen jyrkempää sivustaa. Tampereella ei kuitenkaan tapahtunut Turun tapauksiin verrattavia rötöksiä. Elämä jatkui siellä näennäisen rauhan merkeissä joulukuun ja seuraavan tammikuunkin loppupuolelle, vaikkakin kaikenlaisia hälyttäviä uutisia ja huhuja liiteli ilmassa. Niinpä saatoinkin mitään erikoista aavistamatta v:n 1918 tammikuun viimeisenä sunnuntaina mennä vaimoni kanssa sukuloimaan Ylöjärvelle, palataksemme illalla kotiin. Kun seuraavana aamuna kävelin työpaikalleni, niin ihmetytti minua tavallisesta tamperelaisesta arkielämästä poikkeava näky, jonka heti ulos astuttuani panin merkeille. Tehtaan piipuista ei noussut savua, työmiehet kävelivät kaduilla pyhäpukimet yllä ja kadun kulmissa seisoskeli pieniä ihmisryhmiä innokkaasti pohtimassa jotakin. Mitähän nyt onkaan tapahtunut? Toimitukseen saavuttuani sain vastauksen: *vallankumous!* Hallitus on paennut Helsingistä, työväki ottanut vallan käsiinsä, Kansanvaltuuskunta muodostettu jne.

Olipa siinä uutista kerrakseen!

Mutta miten asiaan suhtautua? Oliko maamme työväenluokalla tosiaankin mahdollisuuksia pitää valtaa käsissään? Eikö tällainen ote mahdollisesti tuo mukanaan onnettomuuksia niille, jotka siihen sekaantuvat? Eikö epäonnistunutta vallankumousta nimittää kapinaksi ja eikö siihen osallistunutta rangaista ankarasti? Onko maallamme mahdollisuutta turvata elintarviketilanteensa edes siinäkin määrässä kuin tähän asti, jos me sisällissodan vallitessa joudumme ulkomaiden saartoon? Eikö työväki, joka on kutsuttu aseisiin, ennen pitkää tunne katkerasti pettyneensä, kun se ei mahdollisesti suoralla toiminnallaan saavutakaan ta-

voitteitaan? Eikö sittenkin olisi ollut varmempaa jatkaa rauhallista parlamentillista puuhailua, jonka avulla sentään oli ajan kuluessa yhtä ja toista saavutettu?

Tällaisia kysymyksiä risteili mielessäni, ja samanlaisten ajatusten ympärillä askartelivat monien muidenkin työväenluokan jäsenten aivot. Niissä mietteissä menin sitten vallankumouksen puhkeamispäivän iltana suureen työväenkokoukseen, jossa selostettiin mitä oli tapahtunut. Siellä piti myös päättää, miten tapahtuneeseen suhtaudutaan. Lausuin tällöin epäilykseni kysymyksessä olevan vallankumousyrityksen onnistumisesta ja samanlaisen epäilyksen esittivät monet muutkin. Mutta me olimme musertuvana vähemmistönä. Voi arvata, ettemme olleet asiain-tilaan tyytyväisiä. Mutta minkäs teet? Kun olet vuosikymmeniä ollut mukana työväenluokan suurissa suruissa ja sen pienissä illoissa, niin jaa nyt reilusti kohtalosi sen kanssa, vaikka et olisi-kaan varma asian onnistumisesta!

Sitä myöten asia on siis selvä. »Tilanne» kehittyy kehittymistään. Valkoisten tiedetään Vaasassa ja muualla Pohjanmaalla keskittävän voimiaan, niin että ennen pitkää alkaa kova rytkä. No, mikäpä siinä. Kun on leikkiin lähtenyt, niin täytyy myöskin leikkiä kestää. Minun kohdaltani tämä »kestäminen» rajoittui kuitenkin vain lehden toimittamiseen niiden harvojen työtoverieni kanssa, jotka jäivät toimitukseen. Muistaakseni heitä oli vain Topi Lehtinen ja August Lindell sekä harjoittelijaksi otettu Arvo Tuominen (sittemmin »Poika Tuomisenä») paremmin tunnettu). Muut olivat painuneet sotahommiin paikallisessa eskunnassa tai muissa komiteoissa.

No, menihän tämä näinkin, kun vain meillekin jäljellejääneille ei sälytettäisi muita hommia — hurskas toivomus, joka ei aina-kaan kokonaan toteutunut. Eräänä päivänä tuo näet pari ki-väärein varustettua punakaartilasta plakaatin, jossa »vallan-kumouslain kaikella ankaruudella» määrätään minut Kansan Lehden taloudenhoitajan K. J. Jokisaloon ja Pienviljelijäin Liiton silloisen sihteerin Kaarlo Harvalan kanssa tekemään pieni »pan-

kinryöstö», s.o. ottamaan Suomen Pankin Tampereen konttori työväen käsiin. Koetan selitellä, ettei minulla ole mitenkään aikaa sellaiseen hommaan, kun lehteäkin täytyy toimittaa ja kun muut miehet ovat jo vallankumouspuuhissa. Mutta määräyksen tuojat ovat lujia ja sanovat, ettei mitään mahdollisuutta ole kieltäytyä sitä noudattamasta. Johan nyt jotakin! Nämä kaverit ovat paljon itsepäisempiä kuin aikaisemmin luonani käyneet, jotka vaativat lehden kannan muuttamista. Kuultuaan selitykseni, että tämä on sosiaalidemokraattinen kansanlehti, kuten sen otsikossakin sanotaan, ja vasta sitten sen kanta muutetaan, kun pätevästi todistetaan sen olevan epäsosiaalidemokraattinen, ne miehet painuivat tiehensä. Mutta nämä vain vaativat kuitausta pankinryöstömääräykseen. Mikäpä muu auttoi kuin nimi alle!

Luulen, ettei itse vallankumouksen tekokaan ole niin monimutkainen juttu kuin jonkin rahalaitoksen ottaminen valtaansa. Niiupä tamperelaisen Suomen Pankin johtajakin sanoi Jokisalolle ja minulle, kun olimme hänelle esittämässä isännän vaihdosta hänen laitoksessaan, ettei sellainen tule kysymykseenkään. Hän kylläkin sanoi ymmärtävänsä meitäkin, jotka omatta syyttämme olimme saaneet kysymyksessäolevan tehtävän, mutta samalla hän pyysi ymmärtämään itseäänkin. Eihän hän voinut luovuttaa pankkia, josta hän oli vastuussa, kenelle tahansa muuten kuin väkivallan edessä.

Siinä sitä oltiin! Neuvottelimme keskenämme, miten jutusta parhaiten selviäisimme, ja tulimme siihen tulokseen, että meidän oli järjestettävä näennäinen »väkivalta». Seuraavana päivänä panimmekin suunnitelmamme täytäntöön. Minä ja Jokisalo menimme pankkiin uudistamaan aiemmin esittämämme vaatimuksen ja Harvala Työväentalolle järjestämään »väkivaltaa». Lausuimme pankinjohtajalle toivomuksen, että hän luopuisi vastarinnastaan, mutta samalla tuloksella kuin edellisenäkin päivänä. Samassa marssittaa Harvala viisikymmentä punakaartilasta pankin edustalle, missä ne tekevät täyskäännöksen. Sanomme

pankinjohtajalle, että siinä nyt on se väkivalta, mistä on ollut puhe, ja se huomautus tepsii. Ilman muuta hän piti pankin virkailijoille pienen puheen, ilmaisten käsityksensä, että »väkivallan edessä täytyy meidän taipua». Sitten heti alkoi inventointi, joka kesti parisen päivää, ja kaikesta vastaanottamastamme annoimme minä ja Jokisalo kuitit. Sen jälkeen en käynyt kuulemassa enkä kurkistamassa, mitenkä meidän »ryöstämämme» rahalaitos menestyi. Jälkeenpäin olen kuullut, että asiat olivat kunnossa silloinkin, kun oikeat omistajat sen jälleen ottivat huostaansa.

Näin oli siis tullut tehdyksi »syntiä» lakia ja oikeutta vastaan. Tosin sanotaan, että »sodan aikana lait vaikenevat», mutta en tietenkään ollut varma, jatkuisiko tuota vaikenemista sen pitemmälle. Ettei synti aivan sovittamaton ollut, siihen viittaa se, että Harvalakin ja Jokisalo pääsivät koko jutusta »kuin koira veräjstä». Eikä minulta tähän päivään asti ole kysytty asiasta mitään. Ollessani maasta poissa tuonlaatuiset rikkeet oli annettu anteeksi.

Aika kuluu ja sota kiihtyy. Samalla hupenevat tamperelaisten muonavarat päivä päivältä, johon vaikuttaa ennen muuta se, että suuria punakaartilaisjoukkoja on majoitettu kaupunkiin lähestyviä valkoisia torjumaan. Saapuvat sitten kaksipäiväiset Marian-pyhät ja päätämme vaimoni kanssa pistäytyä silloin Turussa sukuloimassa ja syömässä itsemme kylläisiksi koetun nälkäkuurin jälkeen. Vaimoni lähtee päivää aikaisemmin kuin minä, jonka täytyy toimittaa vielä ennen pyhiä ilmestyvä lehti. Mitään tavaroita, lukuunottamatta muutamia nenäliinoja ja yöpukua, en ota mukaan. Mitäpä minä niillä tekisin, kun pyhien jälkeen palaan takaisin. Pidin paluuta aivan luonnollisena asiana, koska kaikki sotahommissa olevat »pamput» vakuuttivat, ettei Tamperetta voida koskaan valloittaa. No niin, painun siis junaan ja iltapäivällä olen Turussa. Sinne saavuttuani kuulen, että Tamperetta on samana päivänä pommitettu ja että rautatieyhteys sinne on poikki. Se oli siis viimeinen juna, joka siihen toviin lähti Tampereelta!

Paluumahdollisuudet olivat siis olemattomat. Mitäpä nyt tehdä? Neuvottelemme vaimoni kanssa ja teemme rohkean päätöksen. Jo ennen kansalaissodan puhkeamista olimme suunnitelleet matkustamista Amerikkaan, missä minulle oli tarjottu toimittajan paikkaa ja missä vaimoni oli aikaisemminkin oleskellut. Kun yleismaailmallisen sodan yhä jatkuessa Kaukaiseen Länteen oli mahdotonta matkustaa Atlantin yli, niin ehkäpä se onnistuisi Kaukaisen Idän kautta. Niinpä me rupeamme kehittelemään suunnitelmaa sen kautta matkustamisesta. Joutaahan tästä nyt, kun työpaikkakin jäi rintaman taakse, eikä uutta ole tiedossa.

Tällöin kuitenkin kohtaan toverin, joka esittelee, että lähtisin Poriin toimittamaan sikäläistä työväenlehteä, jonka molemmat toimittajat ovat sotahommissa. Miksipä en! Sovitaan, että silloin ja silloin saapuu Turkuun auto, jolla pari muuta kaveria matkustaa Poriin, ja siinä on minullakin tilaa. Onniko vai onnettomuus lienee ollut, että tuo auto oli lastattu kaikenlaista tavaraa niin täyteen, etten minä siihen mitenkään mahtunut.

Tapaan sitten toimittaja Kössi Kiven, Suomen Uutistoimiston silloisen johtajan. Hän kehoittaa minua lähtemään Helsinkiin hänen firmansa palvelukseen, koska siellä on miehistä kova puute. Kaupat lyödäänkin kiinni, ja minä vaimoineni viiletän huhtikuun 3 päivänä rantarataa Helsinkiä kohti. Karjaalle saavuttuamme näytti kaikki elämä menneen aivan sekaisin. Ihmiset olivat hermostuneita, punakaartilaisia marssi sinne ja tänne ja sähköä tuntui olevan ilmassa enemmän kuin ankaran ukonilman edellä. Selitys: saksalaiset olivat hetkistä aikaisemmin nousseet maihin Hangossa. Tämä oli siis sillä kertaa viimeinen Helsingin ja Turun välillä kulkeva juna!

Helsingissä oli ilma vieläkin sähköisempi kuin Hangossa. Huolimatta siitä, että Kansanvaltuuskunnan tiedonantolehdessä oli suurin otsakkein selitetty katalaksi ja provokatooriseksi valheeksi huhut saksalaisten maihinnoususta ja vakuutettu, että punakaartin rintama kestää, evakuo! Kansanvaltuuskunta kuumeisella kiireellä itseään Viipuriin, minne jo osa sen jäsenistä

oli aikaisemmin siirtynyt. Mitäpä minäkään siis täällä tekisin? Sitäpaitsi sanoi tapaamani Paavo Leppänen, silloisen viipurilaisen »Työ»-lehden toimittaja: »Ei täällä ole enää mitään tekemistä, tule Viipuriin, meillä tarvitaan miehiä!» Hyvä, matkataan siis Viipuriin. Sitä ennen käymme kuitenkin Suomen Pankissa, missä sen silloinen johtaja Anton Huotari antaa vaimoni pankkikirjaa vastaan hypoteekkilainan, joka kassasta maksetaan sileillä, mutta laittomiksi julistetuilla »Mannerin seteleillä».

Pankista palatessani tapaan Liisan- ja Unioninkadun kulmauksessa Eetu Salinin, tuon tulisieluisen työväenluokan herättäjän, joka jo ennen kansalaissotaa asettui jyrkästi ulko-parlamentillisia menettelytapoja vastustamaan, mutta joka hänkin siitä huolimatta oli nyt jollakin tavalla asiassa mukana.

— Mitäs tykkäät tilanteesta, kysyin.

— Peli on pelattu, vastasi Eetu. — Pian täällä Helsingissäkin räiskyy, kun sekä omat valkoisemme että saksalaiset lähestyvät kaupunkia.

— Aiotko tänne jäädä, vaan painutko jonnekin piilompaan?

— Tänne jään. Mitäs minusta vanhasta luuskasta! Minähän olen elämäni elänyt. Ei minusta suurta vahinkoa tule, vaikka hullustikin kävisi. Ja toisekseen ehkäpä tässä säilyn, kun kasvaton itselleni pitkän parran enkä näyttäydy ensi hätään kaduilla ja toreilla. Mutta sinä — niin hän jutteli minulle — painu sinä tiehesi. Sinä olet nuorempi, ehkä sinua vielä tarvitaan...

Sitten me hyvästelimme sydämellisesti ja toivotimme toisillemme parhainta onnea. Olin huomaavinani Eetun silmäkulmassa kirkkaan pisaran — hänhän oli sielultaan hyvin herkkä. Miten hänelle parrankasvattamisestaan huolimatta kävi, sehän on yleisesti tunnettua.

Muutamia päiviä Viipurissa oltuamme näytti siltä, ettei sielläkään ollut pitempiaikaista turvapaikkaa. Valkoiset lähestyivät kaupunkia useammalta taholta, ja hermostusta ja paniikkia alkoi ilmetä yhä selvemmin. Kansanvaltuuskunnan jäsenistä osa oli jo matkustanut Pietariin, ja sinne päin näyttivät olevan piiput

kallellaan muillakin. Meidän matkasuunnitelmiimme taas jo Turusta lähtiessämme kuului yrittää sen kautta päästä Amerikkoihin. Aarne Orjatsalon välityksellä saimmekin matkaluvat, ja 9 päivänä huhtikuuta saavuimme Pietariin. Sinne päästyämme kuulin, että juna jolla matkustimme oli taaskin eräässä mielessä viimeinen. Myöhemmistä oli Kaljunen takavarikoinut Terijoella kaikkien matkustajien rahat.

III LUKU.

Pietari huhtikuussa.

Huhtikuun aurinko ei ollut vielä ehtinyt kuivattaa Pietarin katuja. Viipurin kaupunginosassa kadut olivat paksun kuran peitossa, eikä paljon paremmin ollut laita Nevan toisellakaan puolella. Liteinajan käytävillä roiskui paksu lieju ja paikka paikoin peittivät niitä laajat vesilammikot. Eikä itse Nevskikään ollut kyennyt vielä siistiytymään keväisestä saastasta, varsinkin sen toinen sivusta oli hyvin liejuinen. Ja Sadovaja sitten! Varsinkin sen latvapää tarjosi mitä iljettävimmän näyn. Suuret lantakasat seisoivat sen varrella ikäänkuin kunniavahteina, levittäen mitä moninaisimpia hajuja keväiseen ilmaan. Mutta sen sijaan, että nämä hajut olisivat karkoittaneet tavallisen kuolevaisen mahdollisimman loitolle, ne olivat houkutelleet pietarilaiset kaupustelijat läheisyyteensä. Varsinkin ruokatavarakaupustelijat olivat pystyttäneet myymäläpöytiään tunkioiden äärelle ja alkaneet harjoittaa ammattiaan. Ja kaikki kansa kiiruhti kaupantekoon muodostaen valtaisen tungoksen näiden Sadovajan lantakasojen keskellä.

Mitä taas tulee lukuisiin kanaviin, niin tarjosivat nekin kaikkea muuta kuin miellyttävän näyn. Talven kuluessa oli Pietari ulostanut niihin kaiken saastansa, ja nyt keväisen auringon myötävaikutuksella se näyttäytyi kaikessa alastomuudessaan ja lemusaan.

Ensi vaikutus entisen Venäjän mahtavasta pääkaupungista ja nykyisestä työväen kommuunin kotipaikasta ei siis ollut varsin

edullinen. Vasten tahtoaankin tuli ajatelleeksi, että Pietari on rappeutuneen yhteiskunnan tyypillisin perikuva. Eikä suinkaan katujen kirjava ihmismassa antanut aihetta tinkimiseen moisesta ajatuksesta. Päinvastoin lukemattomat puujalkaiset tai kainalosauvaiset kulkijat, maailmansodan uhrin, olivat eläviä todistajia sen puolesta. Tai jos näiden onnettomien ihmisjäännösten olemusta ei katsottaisi todistusvoimaiseksi, niin kutsukaamme esille se kerjäläislegioona, joka rypi Pietarin siivottomilla kaduilla. Tulkoon esille äiti, joka avojaloin makasi liejussa Nevskin katu-ikäytävällä lapsi käsivarrellaan, tai kädetön ja jalaton elävä lihamöhkäle, joka pyöritteli itseänsä eteenpäin tuhansien ihmisten jaloissa. Tulkoon todistamaan myöskin kurja olento, joka istualaan jalat edellä raahasi itseänsä eteenpäin. Tulkooot ne tuhannet kadun lokaan verrattavat ihmisolennot, elävät ruumiit, jotka olivat vähintään yhtä onnettomia kuin edellämainitut. Tai jos näiden kaikkien todistukset katsottaisiin riittämättömiksi, niin kutsuttakoon esille ilonaisten inhottava armeija. Heidän maala-ut kasvonsa ja keinotekoinen keimailunsa eivät kyenneet puhu-

Elintarvejonotusta Pietarissa.

maan tämän nykyaikaisen Niniven puolesta. Päinvastoin he omalla olemuksellaan todistivat, että kaikki rappeutunut ja saastainen, mitä saattaa ajatella, oli pesiytynyt Pietariin, tähän puujalkaisten, kainalosauvaisten, kerjäläislegioonan ja ilotyttö-armeijan luvattuun kaupunkiin. Ja kuitenkin pitäisi tämän kaupungin olla Venäjän työläiskommuunin, uuden ihanamman yhteiskunnan kulmakivi!

*

Huolimatta niistä vähemmän miellyttävistä vaikutelmista, jotka muukalainen heti sai tästä Nevan metropolista, hänen oli pakko toistaiseksi majoittua sinne. Majapaikan onnistuimme hankkimaan hotelli »Dagmarista», missä muitakin suomalaisia asusti. Eräässä huoneessa majaili muutamia toveruksia, joilla näytti olevan suunnattomasti rahoja hallussaan. Olivatko ne heidän omiaan vai heidän Suomesta lähtiessään matkavarusteisiin »unohtuneita» yleisiä varoja, se on juttu, jonka selvittäminen ei kuulu tähän. Merkilläpantavaa vain oli, että miehet elivät »kuin viimeistä päivää», ryyppäilivät rohkeasti, pelasivat korttia suurilla panoksilla ja esiintyivät kaikin puolin »herroiksi».

Pahin vaikeus heillä olikin Suomen rahan vaihtamisessa rupliksi, sillä Suomen Pankin Pietarin-konttori ei ostanut enempää kuin sata markkaa kerrallaan. Sama vaikeus oli kaikilla muillakin, mm. minulla. Satuinkin kuitenkin tapaamaan erään juutalaisen rahakeinottelijan, joka vaihtoi suurempiakin markkamääriä Venäjän rahaksi. Kun tämä tuli tunnetuksi, niin alkoi luonani virrata suomalaisia pyytelemässä, että toimittaisin heillekin venäläistä rahaa. Taisikin tässä välityshommassa tulla käsitellyksi useampia kymmeniätuhansia markkoja ja lienee siinä välityspalkkioksikin jäänyt muutama sataruplanen.

Mutta sillä hommalla olivat ikävätkin puolensa. Tieto rahanvälityksestäni oli näet levinnyt myöskin Suomen valtiosihteerinvirastoon, missä Suomesta Pietariin siirtyneet vallankumouselimet tehtäviään hoitelivat. Siellä epäiltiin, että minäkään en

asioi omillani, vaan yleisillä varoilla, ja tämän nojalla oli lähetetty pari miestä minua pidättämään. Eräs toverini oli kuitenkin ehättänyt väliin ja selittänyt asian oikean laidan, minkä johdosta pantiin kiireesti toiset miehet liikkeelle käännättämään pidättäjiäni takaisin. Seuraus tästä välikohtauksesta oli kuitenkin se, että lopetin heti rahanvälitystoimintani, josta seikasta monet suomalaiset olivat hyvin pahoillaan.

Kuten aikaisemmin olen maininnut, maksettiin minulle Helsingissä saamani laina ns. »Mannerin seteleinä», jotka kapinan kukistuttua oli julistettu mitättömiksi. Oli siis ensiluokkaisen tärkeä asia saada ne vaihdetuiksi laillisiin seteleihin. Siihen minulle tarjoutuikin tilaisuus tavatessani erään joitakin raha-asioita kansalaissodan aikana hoitaneen toverin. Hänellä oli suuret summat oikeita rahoja, jotka hän reilusti tilitti Suomen Pankin Pietarin-konttoriin. Sitä ennen hän kuitenkin suostui vaihtamaan minun väärät setelini laillisiin, sanoen: »Ei kai minua hirteen vedetä sen vuoksi, että teen tilitykseni vallankumoushallitukselle vallankumousrahoilla».

Muonatilanne oli Pietarissa silloin hyvin heikko. Varsinkin suomalaisten pakolaisten kohdalta se muodostui useimmissa tapauksessa suorastaan huutavaksi. Pavlovin kasarmissa sijaitsi suomalaisten majoituspaikka ja muonavarikko, ja sieltä kävivät nekin, jotka eivät asuneet kasarmissa, kerjäämässä leipää ja muutakin muonaa. Kerran, pari taisin minäkin saada sieltä leivänmurikan mukaani. Uskon, ettei puuttunut hyvää tahtoa pakolaisten avustamiseksi, mutta mahdollisuudet avunannon järjestämiseksi olivat varsin rajoitetut. Ei näin ollen sovikaan ihmetellä, jos hyvin usean mieli teki lähteä Pietarista ja painua Venäjän sisämaahan, missä sentään silloinkin elintarvetilanne oli monin verroin parempi kuin Pietarissa.

IV LUKU.

Vappu pakolaisjunassa. — „Kenraali” Kaljunen seurueineen Seynin salonkivaunussa.

Vallinnut elintarve- ja asuntokurjuus pakotti pakolaisten huoltokomitean ajattelemaan huollettaviensa siirtämistä pois Pietarista. Mutta mihin, se oli kysymys, jota ei liene ollut helppo ratkaista. Useita retkikuntia oli lähetetty Venäjän eri seuduille ja Siperiaan tutkimaan, missä suomalaisille pakolaisille avautuisi »uusi isänmaa». Tulokset näistä tutkimuksista osoittautuivat kuitenkin varsin laihoiksi, koskapa ainoaksi suomalaisten sijoituspaikaksi oli löydetty Siperian radan varrelta noin 700 virstan päässä sijaitseva kaupunkipahanen Bui. Mutta sekin oli parempi kuin ei mitään, ja niin alkoikin pakolaisten kuljettaminen sinne.

Huhtikuun loppupäivinä lähtivät sinne ensimmäiset pakolaisjunat. Perääntyessään Venäjän rajaa kohti punakaarti oli siirtänyt melkoisen määrän Suomen rautateiden liikkuvaa kalustoa Pietariin, mistä seurasi, että pakolaiset voitiin kuljettaa määräpaikkoihinsa suomalaisilla junilla. Niinpä sekin juna, jossa näiden rivien kirjoittaja vapunpäivän aamuna klo 2 sai aloittaa matkansa itää kohti, oli supisuomalainen. Kaksi Suomen rautateiden komeinta veturia puhkui edessä ja niitä seurasi nelisenkymmentä matkustaja- ja tavaravaunua, jotka sisälsivät, paitsi muonavaroja, myöskin keittiön, jossa valmistettiin junan asukkaille ruoka.

Oikeastaan minun enempää kuin usean muunkaan aikomus ei ollut pysähtyä edellämainittuun Buin siirtolaan, mutta että

sinne vievään junaan kuitenkin jouduttiin, siihen vaikuttivat muut syyt. Pietarista poispääsy oli nimittäin tavattoman vaikeata. Matkustuslupia piti jonottaa päiväkausia, ja jos sellaisen onnistui saamaan, niin alkoi uusi jonotus lippumyymälän edustalla. Muutamat toverini olivat turhaan jonottaneet jo yhden satteisen päivän, ja se ei ollut omansa antamaan valoisia toiveita poispääsystä tästä Venäjän Baabelista. Pois oli kuitenkin päästävä niin sen vuoksi, että elämä oli Pietarissa elintarvekurjuuden takia ajan oloon mahdotonta, kuin siitä syystä, että huhuiliin kaupungissa lähipäivinä puhkeavan levottomuuksia.

Niinpä sitten suuntautuikin pyrkimyksemme pakolaisjunaan. Asianmukainen lupakirja täytyi siihenkin päästessä olla, ja sen eräät toverit hankkivatkin noin 20 henkeä käsittävälle joukolle. Niin että asia oli sitä myöten valmis.

Junan piti lähteä huhtikuun viimeisenä päivänä klo 10 illalla, mutta se myöhästyi nelisen tuntia. Määräaikaan mennessä junaa ei saatu edes lähtökuntoon, mutta kun se oli vihdoin valmis, niin ilmestyi muita esteitä. Milloin saatiin kuulla, että punakaartilaiset eivät päästä junaa lähtemään ennenkuin heidän palkkansa on maksettu, milloin taas, että veturinkuljettajat kieltäytyivät kuljettamasta tällaista junaa. Punakaartilaisten palkkajuttu lienee ollut verraten helposti sovitettavissa, mutta kuljettajain lakkopuuhat täytyi sen sijaan tukahduttaa voimakeinoin. Pistimien välissä kerrottiin heidät tuodun virkavelvollisuuttaan täyttämään. Ja että pakolaismatkustajat olisivat tulleet vakuutuneiksi siitä, että kuljettajat olivat tehtävänsä suorittamassa, ajoi toinen veturi melkein täydellä höyryllä junan eteen. Seuraus ei ollut sen pahempi kuin että junan asukkaat pelästyivät melkoisesti varsinkin ensimmäisissä vaunuissa, joista muutamia ikkunoita meni pirstaleiksi. Tämä kaikki oli kuitenkin pian unohdettu, kun juna klo 2 yöllä vinkaisi ja lähti.

Matkustajat tässä merkillisessä junassa eivät olleet mitään juhla-yleisöä. Tuossa joukko punakaartilaisia, jotka ovat suoraan rintamalta saapuneet ja ovat siis senmukaisessa asussa. Eräs

heistä on sairas ja oksentaa lattialle. Toisen harmaata takkia myöten marssii useita kymmeniä lihavia täitä, osoituksena siitä ettei ole ollut aikaa siisteyden harrastukseen. Tuossa taas joukko nuorukaisia kuluttaa aikaansa korttipelillä, lasketellen milloin sattuvia sukkeluuksia, milloin taas enemmän tai vähemmän rivoja mielilauseitaan, joista harmistunut kuulija on halukas vetämään sen oikean johtopäätöksen, ettei sota ole omiansa ihmisiä moraalisesti kasvattamaan. Paitsi punakaartilaispakolaisia, junassa on äitejä lapsineen, vallankumouselimien toimihenkilöitä tai näiden perheitä jne. Ja jokaisen pakolaisen mielessä palaa vain yksi ajatus: mikä on tämän matkan päämäärä, milloin tulee tilaisuus palata takaisin Suomeen?

Itsestään selvää oli, ettei tällaisen mielialan ja ympärillä olevien olosuhteiden vallitessa vapunpäiväkään tuntunut entisenlaiselta. Muisteltiin siinä, kuinka vuosi sitten, jolloin Venäjän suuri vallankumous oli vapauttanut Suomenkin sorron ikeestä, vappu näytti valoisalta ja toiveikkaalta. Kuinka toisin olikaan nyt! Monen pakolaisen omaiset ja ystävät olivat kaukana kotimaassa ja pakolaiset itse matkustivat ilman päämäärää, tuntematonta tulevaisuutta kohti!

Matka sujui Pietarista lähdettäessä varsin hitaasti. Niinpä kului monta tuntia, ennenkuin päästiin edes Nikolain asemalle, vaikka yhdysrata Suomen ja Venäjän rautateiden välillä ei ole kuin noin 7—8 kilometrin pituinen. Syyksi tähän selitettiin se, että rautatieläiset välillä olevalla Gushelevkan asemalla saboteerasivat, kun eivät olleet saaneet palkkojaan. Selitys tuntuikin todenmukaiselta. Tällä asemalla juna meni nimittäin väärälle raiteelle, ja ennenkuin taas oltiin »selvillä vesillä», kului tunti tai pari. Ja kun sitten vihdoinkin päästiin Nikolain asemalle, niin täytyi sielläkin viipyä melkoinen aika. Aurinko paistoi jo korkealla, eikä vieläkään oltu Pietaria etempänä. Nevan toiselta puolelta oli lähdetty ja päästy vasta vähän ylemmäksi sen toiselle puolelle. Eikä koko matkalla ollut juuri muuta nähtävää kuin se aikoinaan paljon puheenaihetta antanut Nevan yli joh-

tava yhdysradan rautatiesilta. Sen rakentamista oli Suomessa vastustettu, mutta yleisvaltakunnallinen mahti oli tehnyt vastustuksen tehottomaksi. Ja niinpä nyt pääsivät pakolaisetkin painautumaan sitä myöten suuren Venäjänmaan syliin.

Vaikka matka tähän asti olikin kulunut varsin hitaasti, niin ei se näyttänyt ketään hermostuttavan. Ja mitäpä syytä hermostumiseen olisi ollutkaan? Eihän meillä ollut mihinkään kiire. Kukaan ei meidän tuloamme odottanut, joten oli samantekevää, saavuimmeko perille aikaisemmin vai myöhemmin. Pääasia vain oli, että sai ajan kulumaan.

Päästiinpä vihdoin irti Nikolain asemaltakin. Juna vinkaisi ja alkoi kiittää kohti itää. Haikaa mielialakin alkoi vähitellen haihtua, kun ennennäkemättömät venäläiset maisemat vetivät huomion puoleensa. Ja kun junan «kyökkineuvosto» oli ravinnut hoidokkinsa sopalla, silleillä ja leivällä ja antanut teetä ja sokeria, niin muistui mieleen, että »kyllä kruunu huolen pojistaan pitääpi ainiaan». Tai vaikkei nyt ainiaan huolehtisikaan, niin halveksia ei sopinut tilapäistäkään huolenpitoa.

Niin siinä sitten viiletetään Venäjän halki. Maisemat eivät ole Suomen maisemiin verrattavia. Pietarin ympäristössä juna halkoo tiheästi asuttuja kyliä. Mutta kun edemmäksi ehditään, niin asutuskin harvenee. Kuluu monet tovit, ennenkuin näkee ihmisasuntoja. Eikä yksinäisiä asumuksia näe ollenkaan. Asukkaat ovat majoittuneet yhteen ryhmään, ja siksi venäläiset kylät näyttävät pikkukaupungeilta kirkkoineen ja hautausmaineen. Tosin nämä »kaupungit» ryysyisine asukkaineen eivät hivele silmiä loistollansa, mutta mitäpä tuosta. Eihän täällä suomalainen muutenkaan näe kaipaamaansa, ei järviä eikä lampia, kuten matkustaessaan kotimaassa. Ainoastaan silloin tällöin rautatie katkaisee jonkin valtavan joen.

Matkan jatkuessa tehdään uusia tuttavuuksia. Niinpä junan jollakin asemalla pysähtyessä voi nähdä, kuinka asemalaiturilla marssii komeasti puettu sotasankari. Häntä verhoaa vihreän harmaasta verasta valettu sotilaspuvun mallinen vaatetus, jossa

on kaikki mahdolliset ja mahdottomat koristukset. Housunlahkeiden ulkopuolista sivustaa kulkee leveä tulipunainen juova ja takin hihat ja kaulus on kirjailtu komeasti punaisella. Vyöllä riippuu hänellä, paitsi pitkää sapelia, kaksi koteloihin kätkeytyä revolveria, joista kulkevat punaiset nauhat ristiin niskan ympäri. Ja päässä on miehellä korkea lumivalkoinen karvalakki. Mies on vielä nuorehko, minkä vuoksi tulee kysyneeksi, voiko olla mahdollista, että hän olisi todellakin kenraali. Siihen kumminkin viittaa hänen ryhdikäs esiintymisensä. Mutta mitä, puhuuko hän suomea? Aivan niin! Selvää Kannaksen kieltä puhuu miehemme, ja sen perusteella ei ole vaikea tehdä johtopäätöstä, että hän on suomalaisen punakaartin korkeimpia päälliköitä. Vihdoin selviääkin asia ja saamme kuulla, ettei tämä koreasti kaunisteltu »joulukuusi» ole kukaan muu kuin punakaartin kuuluisa »kenraali» Kaljunen, joka ent. kenraalikuvernööri Seynin salonkivaunussa »seurueineen» matkustaa pakolaisjunan etupäässä.

Kaljusesta johtuu mieleeni eräs kohtaوس Pietarissa muutamia vuosia myöhemmin. Tilaisuudessa oli saapuvilla paitsi Kaljusta vaimoineen, joka viimeksimainittu nimitti miestänsä ei Heikiksi vaan »Henryksi», Heikki Välisalmi, Sakeus Juuri-Oja ja tämän kirjoittaja. Tällöin Henry jutteli tapansa mukaan ihmeitä. Mm. sanoi nähneensä sirkuksessa voimamiehen, joka otti aikamiestä päänupista kourallaan kiinni ja kantoi tätä suoralla kädellä kolme kertaa areenan ympäri. Välisalmi huomautti tähän: »En minä kylläkään tuota juttua usko, mutta en rohkene ruveta väittämään vastaan, kun sinulla on nuo revollit vyöllä». Juuri-Oja sen sijaan totisella naamalla ilmaisi täydellisesti uskovansa Henryn jutun ja väitti hänkin nähneensä sirkuksessa ihmeen. Kertoi erään voimamiehen pitäneen toista miestä rinnuksista suoralla kädellä ilmassa niin kauan että tämä kuoli — nälkään. Tällöin Henry muutti puheenaihetta.

Vaikka me kaikki olimme nyt »talon ruoassa», niin ei meiltä silti jäänyt huomaamatta se ilahduttava seikka, että mitä syvemälle itään painuttiin, sitä enemmän ilmestyi rautatieasemille

kaikenlaista suuhunpantavaa. Sen sijaan että Suomessa ja Pietarissa olimme kärsineet leivän ja kaiken muonan puutetta, meistä näytti nyt kuin olisimme astuneet yltäkylläisyyden valtakunnan portista sisälle. Leipää monenlaista, piirakoita, kinkkua, muniä, voita ja maitoa joka asemalla yllin kyllin, eivätkä niiden hinnatkaan olleet Pietarin hintoihin verraten kuin lastenleikkiä. Ja mitä edemmäksi jouduttiin, sitä huokeammiksi kävivät elintarvikkeet. Näin ollen ei pidä ihmetellä, jos monet junamme matkustajat söivät itsensä kipeiksi. Mehän olimme kotoisin maasta, jossa viimeisinä sotavuosina oli täysi syy laulaa: »Nälkä meill' on aina vieraanamme». Me olimme jo vuosikaudet tunteet hivuttavan nälän seurauksia olemuksessamme, ja kun me nyt pääsimme »leivän ääreen», niin auliilla mielellä halusimme antaa vatsallemme hyvityksen sen suurista kärsimyksistä. Ja jos me tällöin satuimmekin horjahtamaan ylensyömisen suureen syntiin, niin annettaneen se viimeisellä tuomiolla anteeksi, varsinkin kun luonto tästä rikkomuksesta asianomaisia heti rankaisi.

Mutta jos elintarvikekysymyksen katsottiinkin olevan melkoisen hyvällä kannalla, niin asuntojutun järjestäminen junassa näytti suorastaan mahdottomalta. Meitä matkustajia oli vaunut niin täynnä, ettei käynyt ajatteleminenkaan, että jokainen olisi saanut oman penkinsä, mikä olisi ollut välttämätöntä, jos mieli yöllä nukkua. Jokaisella penkillä oli useita matkustajia, ja jos siis joku aikoi käydä penkille makaamaan, niin se merkitsi sitä, että toisten piti seisoa. Tästä syystä useat kiipesivät hyllyille tai laskeutuivat nukkumaan lattialle. Kun Suomessa matkustettaessa sattui näkemään venäläisen makaavan vaunun likaisella lattialla, niin se näytti suorastaan inhottavalta, mutta nyt se tuntui varsin asianmukaiselta. Naisille ja lapsille oli tietenkin etusijassa annettava penkit käytettäväksi, ellei tahtonut osoitautua epäritarilliseksi. Niinpä alistuin minäkin kiltisti välttämättömyyteen. Laskeuduin sanomalehden päälle lattialle penkien väliin ja annoin mukisematta ohikulkijain survoa anturoiltaan jalkojani. Ja osoitukseksi siitä, ettei epäitsekkyuteni ollut

teennäistä laatua, uudistin saman tempun niin useana yönä kuin se oli välttämätöntä.

Matkat venäläisillä rautateillä sujuvat varsin hitaasti. Suomen rautateillä pyyhkäistäisiin 700 virstan matka vajaassa vuorokaudessa, mutta Venäjällä lienee hyvä saavutus, jos tuo matka jätetään jälkeen kahdessa vuorokaudessa. Kyllähän meidän junamme olisi nopeamminkin puskenut eteenpäin, mutta maassa pitää elää maan tavalla. Perille saavuttuamme tulimme vakuuttuneiksi siitä, ettei todellakaan ollut aihetta kiirehtiä Buihin, tähän suomalaisten pakolaisten olinpaikaksi määrättyyn kaupunkipahaseen.

V L U K U.

Suomalaisten siirtola Buissa.

Matkan rasitukset olivat houkuttelleet matkalaiset uneen epä-mukavilla vuoteillaan huolimatta siitä, että Vologdasta lähdet-täessä tiedettiin oltavan perillä muutaman tunnin kuluttua. Eikä monikaan junan pysähdyttyä Buin asemalla viitsinyt edes herätä unestaan. Olihan kello kaksi yöllä, siis paras nukkumis-aika. Ja vaikka joku olisi herännytkin, niin hän painoi kuitenkin välinpitämättömästi päänsä pehkuun ja koetti edelleen nukkua, aivan kuin se seikka, että oltiin perillä, ei olisi häntä vähimmäs-säkään määrässä liikuttanut. Vasta päivän tultua astuttiin vaunun-sillalle ja koetettiin tutustua tienooseen. Tällöin havaittiin, että valkean asemarakennuksen takana aseman pohjoispuoleisella sivustalla huojui vinhassa ja koleassa tuulessa harva ja kitukas-vuinen mäntymetsä, jonka puiden välistä pilkisteli kauempana olevia räjäisiä taloja. Etelän puolella saattoi taas taajojen vaunu-rivien välistä nähdä erilaatuista puutavaraa laajalla kentällä ja sen takana siellä täällä kasvavan puun. Itään ja länteen kat-soessaan näki rautatien kiskoparin kulkevan tutunomaisen jäyk-känä epämääräisten maisemien reunustamana. Mutta varsinaista kaupunkia ei näy missään. Ainoastaan jostain kauempaa kuuluva kirkonkellojen kilkatus ja kalkatus antaa aavistuksen siitä, että ollaan todellakin kaupungin läheisyydessä.

Kun on saatu »talon» tarjoama aamiainen, niin lähdetään etsi-mään kaupunkia. Kuljetaan vinhassa tuulessa ja lumipyryssä metsän läpi, kunnes eteen aukeaa suurehko taloryhmä, jonka

jakavat neliöihin kaduiksi nimitetyt kuraiset tiet. Ollaan siis kaupungissa. Sattuu olemaan venäläisten pyhä ja kaupungin harvat kauppapuodit ja muut liikkeet ovat suljetut. Ainoastaan »tsainaja» tuossa matalassa puutalossa on avoinna. Hyvä sekin, että saa kahvikupposen aamutuimaan. Mutta kun pistää päänsä »tsainajan» ovesta sisälle, katoaa kahvin jano, sillä pöytien, astioiden ja tarjoojain epäsiisteys ei ole omiansa houkuttelemaan siellä viipymään. Lähdetään etsimään parempia kahviloita. Pian löydetäänkin »Kansan Hotelli», jonka sekä ylä- että alakerta on pyhitetty ihmisten vatsojen vaatimusten tyydyttämiselle. Alakerta näyttää olevan varsinaisen rahvaan nautintojen pesäpaikka päättäen siitä, ettei se eroa missään suhteessa edellämainitusta »tsainajasta». Kiipeämmekin siis yläkertaan. Siellä on useampia huoneita pöytineen ja peileineen, mutta nämä viimeksimainitut seinäkoristeet eivät kykene irrottamaan huomiota pöytien ja varsinkaan niille levitettyjen liinojen likaisuudesta. Koetamme kuitenkin mukautua olosuhteisiin ja tilaamme kahvia. Sitä tuodaankin meille kenties joskus pestyissä lusikattomissa juomala-seissa. Pyydämme lusikoita ja pian on sekin asia autettu. Tarjoilija sieppaa toisessa pöydässä olevista jo tyhjiksi juoduista laseista lusikat ja pyyhittyään ne pöytäliinan kulmaan pudottaa laseihimme. Kaikki on siis asianmukaisessa kunnossa, ei muuta kuin nauti talon antimista. Vaikka se ei olekaan helppoa, niin teemme sen jotenkuten. Maassa pitää elää maan tavalla, ellei tahdo muuttaa maasta pois. Ja meillä ei nyt siihen ollut ainakaan tänään mahdollisuutta, vaikka halu sellaiseen olikin eittämätön.

Näin tutustuttuamme tämän verrattoman kaupungin ravintola-elämään suuntaamme askelemme takaisin asemalle. Tiellä tulee vastaamme ihmisiä, jotka puhuvat suomea, ja siitä tulemme entistä varmemmin vakuuttuneiksi, että nyt todellakin olemme suomalaisten pakolaisten luvatussa maassa. Ja asemalla on maanmiehiämme ja -naisiamme kymmenittäin, sadoittain. Aikaisemmin on heitä saapunut jo pari junallista, ja kaikki he toistaiseksi asuvat vaunuissa. Kaikilla näyttää olevan omat touhunsä. Kuka

hakee »kipitokia» (kuumaa vettä), kuka väijyy hinkkinsä kanssa maitoa myyvää muijaa, kuka taas ostaa asemasillalla olevasta putkasta munia, juustoa tms. Toiset taas kävelevät kävelläkseen tai tehdäkseen tuttavuutta meidän, uusien tulokkaiden, kanssa. Ilmestyypä joukkoon junamme »komendantti», »kenraali» Kaljunenkin, tällä kertaa siviilipukuisena, kertoillen ihmeellisiä asioita urotöistään, joita kaikki kansa suurella mielenkiinnolla kuuntelee. Kuulemme mm. hänen kuvailevan, miten hän ampui »jakauksia» »lahtarien» päänuppeihin. Tuossa taas marssii pari punakaartilaisneitosta, joita edelleen huvittaa käydä miehen puku yllä. Heidän pulleet takalistonsa ja täyteläiset rintansa paljastavat kuitenkin heidän sukupuolensa, ja useita näyttävät nämä »miehet» huvittavan.

Junat eivät kuitenkaan olleet pakolaisten pysyvät asuinsijat. Heitä odottivat tyhjinä noin virstan, parin päässä kaupungin ulkopuolella sijaitsevat, aikoinaan sotavangeille rakennetut parakit. Niitä oli kaikkiaan parisenkymmentä, ja niihin oli jo muutamia perheitä sekä yksityisiäkin sijoittunut. Venäjän neuvostohallitus oli ne suostunut luovuttamaan suomalaisten käytettäväksi, ja sepä lieneekin ollut ainoa syy, joka oli ratkaisevasti vaikuttanut pakolaisten siirtämiseen tänne. Muita syitä todellakaan ei voinut löytää. Paikkakunnalla ei nimittäin ollut mitään teollisuuslaitoksia eikä muitakaan töitä tarjolla. Päinvastoin tiedettiin työttömyyden venäläisenkin työväestön keskuudessa olevan varsin suuren. Ainoa mahdollisuus pakolaisten toimeentulemiseen näytti siis olevan se, että heistä huolehtijat toimittavat heille limppua ja muuta suuhunpantavaa noihin parakkeihin.

Vaikka hyvää tahtoa ei tässä suhteessa liene puuttunutkaan, niin muona pyrki näin alussa loppumaan. Kului päiviä, jolloin ei »talon» puolesta ainakaan junissa asuville pakolaisille voitu sitä toimittaa. Tästä seurasi, että ennen pitkää oli käynnissä mitä ankarin »leipätaistelu». Kun idästä päin saapui junia, niin hyökättiin niiden kimppuun kuin nälkäiset sudet. Jos matkustajilla sattui olemaan leipää myytävänä, niin maksettiin siitä aivan

satumaisia hintoja. Samoin jos paikkakuntalaisista joku ilmestyi leipää, maitoa tai muuta kaupalle, niin hän ei osannut niin korkeata hintaa tavaroistaan määrätä, ettei sitä olisi maksettu. Päinvastoin vietiin häneltä tavarat tapellen, eikä se seikka, että paikkakunnalla vallitsevia rajahintoja oli ankarasti kielletty ylittämästä, näyttänyt isooviin ja janooviin vaikuttavan vähääkään. Tästä kerrotaankin aiheutuneen väliin sangen vakavan konfliktin paikkakunnan viranomaisten ja suomalaisten välille. Samoin ei paikkakunnan muukaan väestö mielihyvin katsellut tällaista ilmiötä. Se ei nimittäin enää saanut elintarpeita entisessä määrässä, ja jos saikin, niin täytyi niistä maksaa entistä enemmän. Elintarvikekauppiat eivät näet tahtoneet jättää tätä edullista tilannetta käyttämättä hyväkseen.

Pakolaisten asioista paikkakunnalla huolehtimaan valittu komitea ei ollut tehtävänsä tasalla. Se oli kokoonpantu osaksi mahtailevista pikkumaisista henkilöistä, osaksi ihmisistä, joille oli työnnetty niin raskas työtaakka, että nämä hermostuivat melkein mahdottomiksi. Näin ollen vallitsikin siirtolassa, joka muuten muodostui sangen kirjavasta ja epäsäännöllisestä aineksesta, suuri sekamelska. Punakaartilaiset tahtoivat näytellä asioiden järjestämisessä huomattavaa osaa, kun taas toiset eivät pitäneet heidän politiikkaansa edullisena. Erimielisyyksiä ei voitu välttää, yhtä vähän kuin sitäkään, että takana parjaaminen kasvoi kasvamistaan. Se väestöaines, joka oli kerääntynyt tänne, näytti mahdottomalta minkäänlaiseen kommunismilta vivahtavaankaan yhteistoimintaan, ja siksipä joukossa oleva vakavampi aines suurella huolella ajatteli vallitsevaa asiantilaa. Ennen pitkää heistä yksi toisensa jälkeen jättikin paikkakunnan, vaikka se merkitsikin sitä, että hän siten oli katkaissut suhteensa Buin siirtolaan.

Pakolaisten asuinsijoiksi määrätty parakit sijaitsivat harvan mäntymetsän peittämällä kankaalla, ja ne olivat suuria, väliseinättömiä rakennuksia, joiden halki kulki välikattoa kannattava patsasrivi. Entisten asujaintensa jäljiltä ne olivat siivottomia,

joten perinpohjainen suursiivous oli tarpeen ennenkuin niissä asumista voi ajatellakaan. Ja sittenkään, kun ne oli saatu puh-
taiksi, niissä asuminen ei voinut muodostua mukavaksi, sillä
kun samalle lattialle asettuu satakin ihmistä, niin menettää siinä
jokainen yksilöllisen vapautensa ja rauhansa. Sitäpaitsi monel-
lakaan ei ollut lainkaan makuuvaatteita, joten kotiutuminen ei
liene tuntunut hauskalta. Mutta jos kaikesta huolimatta kyke-
nikin mukautumaan muuhun, niin usean rakennuksen ulkosei-
nään maalattu musta risti ei lähtenyt mielestä. Tuo risti oli ni-
mittäin kuoleman kaamea symboli. Useassa parakissa oli aikai-
semmin raivonnut »musta surma» ja paljon sotavankeja oli siihen
kuollut. Silloin oli maalattu nuo ristit seinään, ja siitä asti näin
merkityt parakit olivat olleet autioina. Kukaan ei siis voinut
olla varma siitä, ettei tuon kamalan taudin siemenet edelleenkin
piilisi lattian ja seinän raoissa. Kuoleman uhka oli siis olemassa,
ja sikäli kuin jälkeinpäin on kuultu, se ei pelkkänä uhkana pysy-
nytkään.

Oli näin ollen itsestään selvää, ettei kukaan ollut varsin halukas
muuttamaan junasta parakeille. Siihen oli kuitenkin pakko, kun
vaunut täytyi lähettää Pietariin uusia pakolaisia noutamaan.
Viimeksi tulleet kuitenkin saivat kauemmin viipyä junissa, ja
niinpä esim. minun ei tarvinnut hakea kattoa pääni päälle noista
parakeista. Ennen sellaisen pakon tuloa katsoin parhaaksi ko-
pistaa Buin katujen ja ratapihan varsin runsaat tomut kanta-
päistäni.

Miten siirtokunnan olot sen jälkeen järjestyivät, siitä minulla
ei ole lähempää tietoa. Kerrotaan kuitenkin, ettei Buin siirto-
lasta muodostunut suinkaan mitään »paratiisia maan päälle»,
vaan että sen asukit vähitellen, sikäli kuin mahdollisuuksia il-
maantui, hajaantuivat eri puolille Venäjänmaata osan pyrkiessä
takaisin kotimaahan. Vieläkö tällä hetkellä Buissa on suomalaisia,
siitä ei ole tietoa. Todennäköiseltä kuitenkin tuntuu, että sen
jälkeen, kun bolshevikit alkoivat myöskin muita kansallisuuksia
nationalisoida, Buissa olleiden suomalaistenkin laulu oli lopussa.

V I L U K U.

Yli Uralin vuorten. — Runsauden valtakunta.

Lähtö Buista ei muodostunut niin yksinkertaisen helpoksi kuin saattaisi ehkä olettaa. Tavallinen kuolevainen voisi luulla, ettei siirtolan toimikunnalle ollut mikään sen mieluisempaa kuin päästä siirtolan hoivissa olevista tyytymättömistä aineksista. Mutta joka niin ajattelee, erehtyy pahasti. Sanotun toimikunnan toimenpiteestä koetettiin nimittäin vaikeuttaa melkoisesti pakolaisten poispääsyä Buista. Sellainen ei voinut tulla kysymyksenkään ilman toimikunnan suositusta, jolla sitten sai paikalliselta sotilaskomitealta matkustusluvan — niin oli tiedoksi annettu. Ja jos toimikunnan suosituksen saikin, niin ei sotilaskomitean lupaa saanut muutamaa päivään, kun parhaillaan vietettiin venäläisten pitkiä pääsiäispyhiä. Täytyi siis odottaa päivästä toiseen, jotta kaikki muodollisuudet tulisivat täytetyiksi.

Vihdoin eräänä päivänä lupasi siirtolakomitea, jonka virasto muuten sijaitsi eräässä rautatievaunussa, antaa matkustusluvan. Mitäs siis muuta kuin hynttyyt kasaan ja valmistautua matkalle! Tuota lupalappua ei kuitenkaan annettu käteen, vaan luvattiin se tuoda junan tulon edellä asemalle, jossa eräs toimikunnan jäsen toimittaisi tavarain tarkastuksen, ettei vain yhdenkään lähtijän mukaan unohtuisi siirtolan omaisuutta — mitä, sitä on mahdoton käsittää, sillä pakolaisten hallussa ei ollut mitään sellaista, ellei ota lukuun muutamia emaljimukeja. Olimme siis vähän niinkuin vankien asemassa, joiden jokaisesta edesottamisesta pidettiin tarkkaa kontrollia.

Niinpä sitten hinasimme tavaramme hyvissä ajoin ennen junan tuloa asemalle, jotta niiden tarkastukseen olisi jäänyt riittävästi aikaa. Mutta lupalapun tuojaa ja tavarain tarkastajaa ei vain näkynyt. Aika kului ja juna saapui, mutta tuota tärkeätä virkailijaa, jonka käsissä olivat tällä kertaa meidän kohtalomme langat, ei kuulunut. Joku kävi häntä virastostaankin etsimässä, mutta turhaan. Juostaan pitkin ratapihaakin, jotta saataisiin miehen liepeestä kiinni, mutta turha yritys sekin. Vihdoin aseman signaalikello löi kolmasti, juna vihelsi ja lähti ja me jäimme asemasillalle siunailemaan puheenalaista virkamiestä hänen ennenkuulumattoman täsmällisyytensä takia. Mutta juuri tätä toimitusta suorittaessamme ilmestyi kadonnut lammas vaunurivien takaa levollisena ja välinpitämättömänä, niinkuin pieninkään laiminlyönti ei soimaisi hänen puhdasta omaatuntoaan. Ja levollisuuteensa hänellä olikin aihetta, sillä samalla aikaa kuin joukko matkalle aikovia pakolaisia oli varsin hermostunut ja huolestunut hänen ihmeellisen poissaolonsa johdosta, hän oli ollut toimittamassa tärkeämpää tehtävää — riitelemässä punakaartilaisien kanssa.

Kun siis »sika söi matkaeväämme», niin meillä ei ollut muuta keinoa kuin kantaa matkatavarat takaisin vaunuun ja jäädä odottamaan seuraavan päivän illalla saapuvaa junaa. Kuitenkaan emme me nyt päästäneet puheenaolevaa viranomaista näkyvistämme, ennenkuin hän luovutti taskussaan olevat matkaluvat kunkin asianomaisen huostaan. Eihän nimittäin ollut ensinkään vakuutta siitä, ettei hänellä seuraavanakin päivänä olisi tärkeämpää tehtävää kuin huolehtiminen matkalle aikovien lähdöstä.

Seuraavan päivän, s.o. toukokuun 7:n, illalla olemme taas asemalla kimpsuinemme ja kampsuinemme. Tavaraita ei kuitenkaan tarkasteta, vaaditaan vain vakuutus siitä, ettei meillä ole hallussamme mitään Suomen valtion omaisuutta. Sellaista vakuutusta meidän ei olekaan vaikea antaa, sillä edes vatsassamme ei ollut Suomen tasavallan varoilla lunastettua muonaa. Ja kun vihdoin aseman merkkikello löi kolmesti, niin varsin

puhtaalla omallatunnolla ja keveällä mielellä kiipesimme junaan alkaaksemme kamppailun paikoista. Kovin hyvin emme onnistuneet siinä aluksi, mutta matkan varrella saimme olomme järjestymään melkoisen tyydyttäväksi, niin ettei ollut suurempaa valituksen aihetta. Ja niinpä sitten melko pirteällä mielellä viiletetäänkin itään päin, tietämättä vähääkään, mitä on vastassa. Väliin kokoonnutaan vaunun käytävään ja viritetään suomalaisia lauluja, väliin taas filosofoidaan Suomen asioista, useimmiten kuitenkin lasketellaan viatonta pilaa milloin yhden, milloin toisen kustannuksella.

Meidän nälkämäasta vaeltavien ihmisten mielestä jo Buihin tullessamme oli tuntunut kuin olisimme astuneet sisälle yltäkyläisyyden valtakunnan portista. Mutta tällä matkalla oli kuin kaikki ennen näkemämme ja kokemamme tässä suhteessa olisi ollut vain lasten leikkiä. Täällä vasta vatsan palvelijalle avautui otollinen maaperä. Ruokia toinen toistaan herkullisempia jokaisella ravintola-asemalla pöydät vääränään ja hinnat halpenivat sitä mukaa, mitä pidemmälle tultiin.

— Hei pojat, käännyttään takaisin, kun täällä ei mikään maksa mitään, pilaili muudan matkaseurueemme jäsen. — Emmehän me mitään kerjäläisiä ole. — Puhuja olikin yksi niistä pietarilaisen »Dagmar» hotellin rahakkaista kavereista, joista aiemmin on mainittu.

— Kyllä minä jatkan matkaa ainakin niin pitkälle kuin kananmunista kelpaa edes kopeekka kappaleelta, leukaili toinen.

Junassa oli meitä suomalaisia noin parikymmentä. Yksi ja toinen meistä tipahti matkan varrella pois. Kuka jäi Vjatkkaan, kuka Permiin, kuka taas Jekaterinburgiin eli — niinkuin nimi kuuluu bolshevikkien aikana — Sverdlovskiin. Uuden nimensä tämä kaupunki on perinyt samannimiseltä kommunistipampulta, jonka määräyksestä kerrotaan kaupungissa vankina olleen keisari Nikolai II:n perheineen tulleen murhatuksi heinäkuussa 1918.

Matkaseurueemme harventuessa me jäljellejääneet kymmenkunta pakolaista painoimme yhä eteenpäin. Meitä ei houkutellut

pois junasta edes sekään, että eräiden asemarakennusten seiiniin köynnösten keskelle oli maalattu sanat: »Tervetuloa kommuuniin!» Me olimme lähteneet »kommuunista» ja saatuamme sellaisesta tarpeeksemme tuollaisella tervehdyslauseella ei ollut meihin minkäänmoista tehoa. Varsinkaan kun sitä ei liene erityisesti meidän luettavaksemme tarkoitettukaan. Olipahan vain muistoja äskettäin vietetyistä vappujuhllaisuuksista.

Niinpä me siis vierimmekin eteenpäin. Eräänä yönä juna katkaisee Uralin vuoret, ja ne, jotka illalla olivat käyneet nukkumaan Euroopassa, heräsivät aamulla Aasiassa. Olimme siis tulleet Siperiaan, tuohon entiseen hevosvarkaiden ja muiden suurroistojen luvattuun maahan ja entisaikaisen Venäjän parhaiden poikien ja tyttörien mittaamattomien kärsimysten karkoitusmaahan. Eikä ainoastaan venäläisten. Moni suomalainenkin, joka joutui tsaarivallan kätyrien epäsuosioon, on saanut Siperian erämaissa ja sen rannattomilla lakeuksilla viettää monia pitkiä, kiduttavia vuosia.

Niinpä niin, rannattomilla lakeuksilla! Sillä »Siperian lakeus on suuri», kuten eräässä laulussa lauletaan. Läntisestä laidasta (Uralista) itäiseen (Japanin mereen) on matkaa n. 8000 virstaa ja eteläisestä (Kiinan rajasta) pohjoiseen (Jäämereen) n. 4000 virstaa. Kun tiedämme venäläisen virstan mitan olevan 1.066 metriä, niin käsitämme kuinka suunnaton määrä neliökilometrejä mahtuu noille aukeille.

Istuttuamme junassa nelisen vuorokautta saavumme Omskiin, tuohon leivän, voin, maidon, tuiskuavan tomun sekä auringonkukansiementen merkilliseen kaupunkiin.

Ensimmäinen huoli junasta päästyä kohdistuu tietenkin asunnon hankkimiseen. Jo matkan varrella olimme saaneet kuulla, että asunnot Omskissa ovat sangen tiukassa, mutta emme saattaneet uskoa, että niiden hankkiminen olisi niin vaikea kuin todella oli. Astuessamme aseman odotussalin halki näimme satoja ihmisiä majailemassa huoneen lattialla tavaramyytyjensä ääressä. Siitä saimme jo ensi aavistuksen,

ettei kattoo päänsä päälle taida löytää niinkään helpolla. Yritetään kuitenkin. Otetaan ajurit ja kokonainen karavaani alkaa vieriä muutaman virstan päässä olevaa kaupunkia kohti. Käydään kaikki »gostinitsat», hotellit, mutta aina on sama tulos: vapaita huoneita ei ole. Käydään asuntokomiteassakin, mutta sama tulos on sielläkin käynnistä. Tilanne alkaa näyttää jo epätoivoiselta, mutta koetetaan olla levollisia. Jotkut onnistuvat vihdoinkin saamaan eräästä matkustajakodista viheliäisen »mörskän», ja siihen kiintyy lopulta kaikkien huomio. Jos ei muuta mahdollisuutta ilmesty, niin sijoitaudutaan siihen kaikki. Vihdoinkin juttu minulle henkilökohtaisesti valkenee. Sattumalta tiedän erään Omskissa asuvan suomalaisen osoitteen ja ajan sinne. Tulos on, että minulle ja vaimolleni luvataan asunto toistaiseksi. Elämä alkaa taas melkein hymyillä. Saammehan nyt liuottaa matkalla syntyneen likakerroksen kasvoistamme ja muuttaa puhtaita vaatteita yllemme. Mitäs siis muuta kuin olla ja eleä.

VII LUKU.

„Vehnästä” tuhatvirstoitain.

Kun Uralin vuoret oli ylitetty, niin havaitsin, että olimme saapuneet oikeaan leipämaahan, »vehnäsen» luvattuun valtakuntaan. Tällöin minä ajattelin seuraavaan tapaan:

Sinä suomalainen maamies, joka kynnät joko kivikkoista peltoasi tai aherrat viljavimmilla saroillasi, jotka nekin vaativat uurasta ja huolekasta työtä, oletko koskaan tullut kuvitelleeksi, että jossakin maailmanlaidassa löytyisi tuhatvirstoitain muheamultaista, hedelmällistä maata, jota ei tarvitse edes lannoittaa? Tuskinpa vain! Sellainen maailmankolkka on kuitenkin olemassa, vaikkakin siitä harvoin puhutaan.

Jos joskus sattuma paiskaa sinut Uralin vuorten tuolle puolen, niin voit omakohtaisesti todeta, että niin todellakin on asianlaita. Jatkaessasi matkaasi Tsheljabinskistä itään saat havaita, että leipä, jota nautit matkallasi, on muuttunut valkoiseksi »vehnäseksi». Mustaa leipää tuskin näetkään, ennenkuin olet sivuuttanut Krasnojarskin, tuon Jenisein varrella olevan suurehkon kaupungin, jonka itäpuolella alkavat vuorisemmat seudut. Tähän asti kulkiessasi sinulta on kulunut aikaa pari vuorokautta, edellyttäen, että junasi tekee matkaa tuhat virstaa vuorokaudessa, jollainen nopeus kylläkin esiintyy vain aikatauluissa. Siis kaksi tuhatta virstaa vehnäsaluetta!

*

Tällä lakeudella, jossa vain siellä täällä näet pienehkön metsäsaarekkeen, asuu pääasiassa alkuperäisiä paimentolaisheimoja,

kirgiisejä ym., joille viljanviljelys on joko **enemmässä** tai vähemmässä määrässä vain sivuseikka. Myöskin venäläisen väestön viljelystavat ovat alkeellisia, vaikkakin maan anti on runsas. Tai ehkä juuri se, ehkäpä myös sivistyksen puute ja köyhyys vaikuttavat sen, ettei nykyaikainen maanviljelystekniikka ole astunut kyntäjän avuksi.

Tällä n. kahdentuhannen virstan laajuisella alueella lienee maata tuskin koskaan lannoitettu, mutta siitä huolimatta se antaa satonsa parissa, kolmessa kuukaudessa. Kesät ovat trooppilisen kuumia, joten vilja kehkeytyy nopeasti, kun vain kylvät siemenen ja odottelet satoa. Syyskesällä korjataankin tavallisesti runsas vehnäsato, sillä muuta viljaa ei tällä alueella viljellä juuri nimeksikään. Niin sitten länsisiperialainen onkin ikimuistoisista ajoista syönyt vain vehnäleipää.

Kun muukalainen vaeltaa näillä seuduilla, tulee hänen mieleensä ajatus, että jos nykyaikaiset teknilliset apuneuvot otettaisiin täällä käytäntöön, muodostuisi Siperia hyvin nopeasti koko maailman vehnäaitaksi ja pystyisi tyydyttämään koko ihmiskunnan vehnän tarpeen. Mutta asianlaitapa ei ole näin. Onkin tragikoomillista, että siellä, missä maa on laihaa ja vähäantoista, siellä aherretaan uudenaikaisten apuneuvojen avulla, kun taas siellä, missä nämä apuneuvot tuottaisivat moninkertaisesti runsaamman tuloksen, ne ovat tuntemattomia. Viimeisten vuosikymmenien aikana sentään lienee yritetty konetekniikkaakin soveltaa viljavien arojen ilmapüriin, mutta maan laajuuteen katsoen se on jäänyt varsin minimaaliseksi. Epäilemättä viljelystavat suurimmalta osaltaan ovat vieläkin samalla asteella kuin kaksi ja puoli vuosikymmentä sitten, jolta ajalta tässä esiintyvät vaikutelmat ovat peräisin.

Mutta jos itse viljelys on alkuperäistä, niin yhtä alkuperäistä on myöskin viljan käsittely. Sen sijaan että muualla maailmassa puimakone irroittaa jyvän tähkästä jo pellolla, vaaditaan siellä kova pakkanen tähän tarkoitukseen. Silloin auman ääressä olevaan hankeen lapioidaan luistinrataa muistuttava aukio, johon

sitten vedetään vettä. Näin syntyneelle jäätikölle puretaan aumasta viljalyhteet, jonka jälkeen alkaa puiminen. Pakkasella karisee jyvä helposti jäätikölle, kun sitä varstoilla vatvotaan.

Kukin taaplaa omalla tyylillään. Kun meillä ihmiset hikoilevat kuumissa riihissä viljapahnojen seassa, niin siellä vaaditaan samaan tarkoitukseen tulipalopakkanen, jolloin puimamiehet ovat puettuina huopatossuihin ja moninkertaisiin turkkeihin. Mutta maukasta viljaa saadaan viimemainitunlaisellakin menetelmällä.

Niin, kaksituhatta virstaa viljavaa vehnäpeltoa ei ole satua, vaan vankka todellisuus. Jos siitä murto-osakaan voitaisiin siirtää tänne kivikkoisten rinnehalmeiden sijaan, niin olisimme kenties onnenpoikia. Mutta kun sitä ei voida tehdä, niin meidän täytyy olla onnellisia ilman. Sitä paitsi saattaisi maa, jota ei tarvitsisi muokata eikä lannoittaa, veltostuttaa mielen ja lannistaa suomalaisen sisun, jonka voimalla täällä otetaan leipä kiven kolostakin. Eihän se tosin ole runsas, mutta runsaampien satojen toivossa kuitenkin vanhoilla vainioilla aherretaan ja uusia muokataan.

Ehkäpä suomalainen kansanainees on heitettykin karuun pohjolaan juuri sen vuoksi, että vain se pystyy maansa hedelmöittämään ja siitä elatuksensa hankkimaan. Tuhatvirstaiset viljelyslakeudet sen sijaan on jätetty niiden hoiviin, jotka eivät kenties pystyisi kaivamaan leipäänsä esiin rämeiköistä ja kiveliöistä.

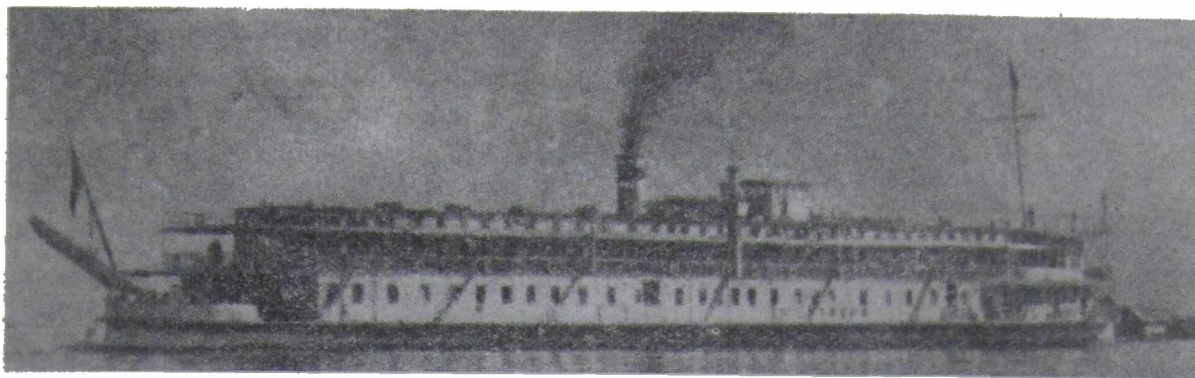
VIII LUKU.

Helluntaihuvimatka Irtishillä. — „Halpojen asuntojen ja terveellisen ilmaston” kaupunki Pavlodar. — Hyvästi, Teri-joen miehet ja naiset! — Mennäänkö Altaille?

Oleskelu kaupungissa, lisäksi sellaisessa tomupesässä kuin Omskissa, ei ole miellyttävää. Ei, jonnekin maallehan tästä pitäisi päästä! Mutta mihin? Turvaudutaan »asiantuntijoihin». Nämä näyttävät karttojaan ja lukevat kirjoistaan erinäisten paikkojen eduista. Vihdoin he tulevat siihen käsitykseen, että Pavlodar-niminen pikkukaupunki, joka on Irtishin varrella 551 virstaa Omskista etelään, soveltuu meille paraiten »kesälaitumeksi». Ilma on siellä muka terveellistä, elämä halpaa jne. Uskotaan »asiantuntijoita» ja valmistaudutaan matkalle. Eräänä kauniina päivänä astumme suureen jokilaivaan rynnätäksemme vastavirtaa Pavlodaria kohti.

Matkalle oli kertynyt kymmenkunta suomalaista, niin ettei meitä suinkaan ikävä päässyt runtelemaan. Niinpä heti siitä hetkestä, kun laiva Omskin rannasta kääntyi etelää kohti, keskuudessamme vallitsi mitä hilpein mieliala. Siihen kai osaksi vaikutti sekin, että matkustus tuntui kerrassaan mukavalta. Suuri, tasaisesti kulkeva laiva, loistavat salongit ja hyvät hytit, se kaikki oli omiansa kohottamaan mielialaa. Sitäpaitsi tilaisuus nähdä maisemia tämän valtavan joen varsilla lisäsi matkan viehätystä.

Tosin nämä maisemat eivät olleet silmiä hiveleviä, pikemmin päinvastoin. Silmäkantamattomiin aroa joka puolella ja silloin

Siperialainen jokilaiva.

tällöin joen varrella pahainen kirgiisikylä. Joen uoma on kuin suurella veitsellä leikattu aroon, rannat pystysuorat ja matalat. Ja noita rannattomia aroja katselevasta tuntuu kuin maa olisi juuri luotu eikä mitään elämää sen päälle vielä olisi ehtinyt syntyä. Tällaisista ajatuksista irroittautuu kuitenkin väliin, kun näkee jossakin kaukana suuren, tuhatlukuisen karjalauman tai huomaa jäniksen hyppelevän joen vartta pitkin. Elämää on siis täälläkin, vaikka villiä, kesyttämätöntä.

Ihmistyön jälkiä ei näe juuri missään. Eivät edes laivalaiturit ole siitä muistuttamassa. Sellaisia ei nimittäin ole olemassakaan. Laivat ovat tasapohjaisia, suurten siipirattaiden avulla matalassa kulkevia aluksia, jotka voivat ajaa aivan kiinni joen äyrääseen, ja niinpä ovatkin laiturit tarpeettomia. Heittää vain köyden rannalle ja pian sen joku kirgiisipoikanen kiinnittää johonkin, ja niin laiva seisoo »laiturissa». Ja kylän akat odottavat antiminensa matkustavan yleisön rahoja. Eikä suotta. Munat, kalat, piirakat, voi ja maito tekevät hyvin kauppansa.

Aikaa tällä matkalla kuluu kaksi ja puoli vuorokautta. Vastavirtaan kulku on näet melkoisen hidasta. Mutta meillä ei ole mitään kiirettä, joten viipyminen ei hermostuta. Päinvastoin toivotaan, että matka kestäisi edes viikon verran. Olemme näet niin tottuneet laivalla oloon, ettei siitä tee mieli pois. Kuitenkin

täytyy asia ottaa siltä kannalta, että laivamatka loppuu ja että sen jälkeen joudumme ventovieraalle paikkakunnalle, jossa vastaisen olomme varalta ei kukaan ole pannut tikkua ristiin. Antaudumme puheisiin erään venäläisen äijän kanssa ja kyselemme Pavlodarin asunto- ym. oloja. Kuulemme tällöin, että asunnot ovat tiukassa, mutta samalla äijä antaa sen lohduttavan tiedon, että hän kyllä hankkii asuntoja pienestä korvauksesta. Tarjoukseen suostutaan mielihyvällä ja luvataan 10 ruplaa huoneesta välityspalkkiota. Ystävällinen äijämme on siitä mielisään ja vakuuttaa edelleen, ettei meidän asuntokysymyksen vuoksi tarvitse lainkaan olla huolissamme. Perille päästyämme meidän on vain hiukan odotettava laivarannassa, ja äijämme tulee ohjaamaan meidät hankkimiinsa asuinsijoihin.

Mutta jos asuntokysymys olikin saatu kuntoon, niin oli miespuolisilla matkalaisilla murhe suuri tupakan tähden. Vaikka tupakkakysymyksessä olimmekin olleet koko matkan tasajaon ylevän aatteen kannalla, niin loppuivat tupakat sittenkin. Tämä asiantila sai meidät vakavasti pohtimaan tupakkalakkokysymystäkin, vaikka se ei tainnutkaan erityisesti olla yhdenkään sydämellä. Eikä sen tarvinnutkaan olla, sillä ilman tässä suhteessa ilmenevää harrastustakin oli itsekukin lakossa nuhteettomasti niin kauan, kunnes muiden matkustajain hylkäämä savukkeen tai sikarin pätkä ilmestyi näköpiiriin.

Tupakkamurhekaan ei kyennyt sentään mieltämme masentamaan. Päinvastoin se taisi antaa virikettä muille harrastuksille. Niinpä yks' kaks' muodostetaan tilapäinen kuoro ja pidetään supisuomalainen konsertti laivan kannella. Vetäistään siinä Suomen eri maakuntain lempilaulut ja lopuksi, inspiraation kohottua, veisataan jo tukkipojan laulut ja senkin seitsemät »halituliteit». Ja muut matkustajat kuuntelevat ihmeissään outoja melankolisia säveliä ja outoa kieltä. Ja tuntuu kuin vuolas Ir-tishkin hyvin hartaana seuraisi tätä harvinaista konserttia. Sen samea elementti kiiltää peilityynenä, ja laskeutuvan auringon viimeiset säteet antavat sille omituisen hohteen. Ja autioiden

aroen hiljainen rauha lähettää meille viileän hengähdyksensä, ikäänkuin liikutetusta sydäimestä nousevan huokauksen. Itsekin olemme konserttimme jälkeen hieman alakuloisia. Ajattelemme matkamme tarkoituksettomuutta ja päämäärättömyyttä. Ja aavojen arojen ylle laskeutuva hämäryys autioittaa mielenme. Ympäristö on outoa, kylmää, ja tuntuu kuin emme siihen konsanaan voisi mukautua.

Arotuulien tuttuja emme me lie,
arot aukeat ei kotimaamme,
ikipäiväksi Irtish meitä ei vie
— sulo-Suomehen kerran me saamme.

Eteenpäin on kuitenkin mentävä. Laivan siivet puksuttavat tasaaisessa tahdissa ja salonkien ikkunoista loistaa kirkas sähkövalo joen yli autiolle aroille. Ja täysikuun kelmeät säteet kohtaavat laivasta syöksyvän valovirran, aiheuttaen virran vienossa virissä kummallisen kristallihelmien tanssin. Eikä mikään muu kuin silloin tällöin kuuluva laivan pillin karkea törähdys häiritse tätä hiljaista rauhaa. Mutta tuo törähdys tuntuukin ikäänkuin äärettömälle aroille eksyneen matkamiehen epätoivoiselta avunhuudolta, jota kukaan ei kuule. Ja kukapa sen kuulisikaan, sillä vain satojen virstojen päässä on mahdollisesti ihmisasumuksia. Laivamme on kuin eksynyt erämaan vaeltaja, jolle ei mistään päin vilkuta iloinen tuli, ainoastaan taivaan tähtönen lähettää sille kylmän tervehdyksensä. Eikä siitä välitä kukaan muu kuin ruohikossa uinuva sorsaparvi, joka laivan lähestyessä pyrähtää lentoon.

Tällaisten tunnelmien vallassa jättää matkamies laivan kannen ja juotuaan salongissa iltateensä hiipii hyttiinsä ja painautuu levolle. Laivan siipien puksutus kuulostaa kehdon suksien kolkutukselta lattiaan. Pian siihen nukkuu ja herää aamulla aikaiseen signaalipillin pitkään törinään, joka ennustaa, että pian ollaan perillä. Tuossa tuokiossa kääritään tavarat kasaan ja

valmistaudutaan astumaan laivasta proomun päälle rakennetulle Pavlodarin laivalaiturille.

Vastassa meitä on, paitsi kaupungin tavallista kansaa, myöskin joukko aseistettuja sotilaita, joille jokaisen täytyy näyttää »dokumenttinsa». Pian sellainen temppu on suoritettu, ja hetken kuluttua istumme laivalaiturin odotushuoneessa tavaroittemme ääressä odottamassa sen asuntoja hommaavan äijän paluuta.

Siinä odotellessa lähtee muutamia joukostamme kaupunkia katselemaan, toisten jäädessä vahtimaan tavaroita. Olemme vielä ilman aamukahvia, ja ensimmäinen ajatuksemme luonnollisesti on etsiä jokin kahvila, jotta saisi kupposen tuota jumalallista nestettä. Tallustelemme matalain puutalojen reunustamia katuja, joilla näemme jonkun lehmän tai vääräsäärisen kirgiisin hevosensa selässä ja äkkäämme vihdoin erään talon seinässä »tsainajan» kilven. Astumme sisälle tähän maallisten nautintojen pesäpaikkaan ja pyydämme kahvia. Tarjoaja selittää olevan kahvia sekä teetä ynnä kaakaota ja suklaata, mutta juomalaseja puuttuu. Meilläkään ei sellaista satu olemaan mukanamme, ja niinpä täytyy luopua aikeestamme ryypätä aamukahvit tässä verrattomassa kaupungissa. Kävellessämme katuja keksimme toisen kahvilan, johon jo sängen epäilevästi astumme sisälle. Täällä kuitenkin löytyy muutamia pareja kahvikuppeja, ja niinpä käykin jo kahvin juonti laatuun. Sokeria ei tosin ole, mutta jollakin sattuu olemaan taskussaan karamelleja. Ensiluokkainen tämä kahvila ei ole, onpahan vain pahanpäiväinen huonerähjä, jossa keskellä on pöytäntapainen, missä »serveerinki» tapahtuu, mutta siitä huolimatta valitsemme sen »hovikahvilaksemme». Päivän kuluessa käymme vuorotellen useamman kerran tervehtimässä kahviloitsijaa, itävaltalaista sotavankia, joka osoittaa meille kaikkea mahdollista huomaavaisuutta.

Kahviteltuamme itsemme kokoonnumme taas koko matkaseurue laivalaiturin odotushuoneeseen odottamaan huoneiden hankkimme. Aika on kulunut jo hiukan yli määrän eikä häntä vielä ole saapunut. Ehkei hänen tehtävänsä olekaan niin helposti

suoritettavissa, arvelemme, ja suomme kernaasti hänen viipymisensä anteeksi. Mutta kun odotuksemme venyy jo yli puolenpäivän, niin alkaa koko juttu tuntua mysterialta. Arvellaan asiasta yhtä ja toista ja vihdoin päätetään lähteä etsimään jo ennemmin saapuneita suomalaisia. Kadulla tavataankin sattumalta pari naishenkilöä, jotka kuljettavat meidät »suomalaisten taloon». Ennen meitä tulleet olivat näet onnistuneet saamaan vuokratuksi kokonaisen kaksikerroksisen talon, johon oli sijoittunut kymmenkunta perhettä. Huoneet olivat siinä autioita, ainoastaan tilapäisesti kokoon kyhättyjä vuoteita oli nurkissa. Yksi suuri huone, jokin entinen virastokanslia, oli joukon ruokailuhuoneena. Huoneisto ei näyttänyt varsin kodikkaalta, mutta me suorastaan kadahdimme ennen tulleita kansalaisiamme, jotka sentään olivat saaneet tällaisenkin katon päänsä päälle. Meillä poloisilla sen sijaan ei ollut muuta pään suojaa kuin viheliäinen odotushuone laivarannassa. Tämä surkeutemme olikin keskustelun aiheena tuossa ruokasalissa, jossa maanmiestemme (ja -naisten) kanssa keskustelimme. Lopulta onnistuimme hellyttämään talon asukkaiden sydämet siinä määrin, että he suostuivat toistaiseksi luovuttamaan sanotun ruokasalin aution lattian meidän käytettäväksemme. Ja tätä ilosanomaa kiiruhdimme heti saattamaan laivarannassa odottavain seurueemme muiden jäsenten tiedoksi. Katseet ilostuivat ja tuossa tuokiossa olimme matkalla tuohon uuteen »kotiimme».

Pian ollaan perillä ja yritetään kotiutua. Istahdetaan matkalaukkujen päälle (muuta istumapaikkoja ei kaikille riittänyt) ja tuumitaan, miten tässä parhaiten voisi elämänsä alkaa. Se on varsin vaikea probleemi, eikä kukaan osaa sitä tyydyttävästi ratkaista.

Kuitenkin pitäisi se saada ratkaistuksi, sillä onhan nyt helluntaiaatto, eikä tällaisena juhlena sovi rypeä paljaalla lattialla. Entiset helluntaimuistot palaavat siinä mieleen ja niiden valossa alkavat ympärillä olevat olosuhteet tuntua epämiellyttäviltä. Koetetaan kuitenkin unohtaa entiset ja siinä tarkoituksessa läh-

detään kaupungille kävelemään, tutustumaan tähän meille ruusuisin värein maalattuun »kesälaitumeen». Mutta näkemykset kadulla eivät ole omiansa nostamaan mieliä helluntaivireeseen. Röhkivät siat, takkuiset kameelit ja villin ja inhoittavan näköiset kirgiisit, jotka kaiken lisäksi kuumassa helteessä kummittelevat pukeutuneina korville ulottuviin karvalakkeihin, lammasnahkahousuihin ja topattuihin, polven yläpuolelle ulottuviin saappaihin, eivät pidä yhtä meidän mielialamme kanssa. Yhtä vähän kykenevät sitä tekemään tomukinokset, joihin jalka uppoaa puolisääreen ja jotka tuulenpuuska väliin tempaa ilmaan ryöpyttäen niiden hiukkasia silmät, korvat ja nenän täyteen. Tunnumme olevamme Saharan erämaassa, ja kirgiisit, jotka tämän jalon kaupungin ovat asuttaneet, näyttävät vähintään ihmisyyöjiltä.

Ei näin ollen sovi ihmetellä, jos joku joukosta ehdottaa, että jättäisimme tämän aron kaupungin niin pian kuin mahdollista, yhtä vähän kuin sitäkään, että koko seurakunta, lukuunottamatta paria itsepäistä, hyväksyy tämän ehdotuksen. Ja samassa hetkessä lähtee muutamia seurueemme jäseniä tiedustelemaan, milloin laiva lähtee takaisin. He tuovat tiedon, että laiva lähtee kello kuusi illalla, ja kun nyt on jo yli viiden, niin kootaan kiireesti tavarat ja vaelletaan laivarantaan.

Hyvästi siis vain, sinä »huokeiden ja helposti saatavien asuntojen» ja »terveellisen ilmaston» luvattu kaupunki! Hyvästi, te vehnänviljelyksistänne ja loistavasti menestyvistä rihkamakaupoistanne unelmoivat Terijoen miehet ja naiset! Teidän vastainen menestyksenne ei meitä hituistakaan harmita!

Laiva ei tietenkään lähde kello kuusi. Jos se lähtisi sillä kellonlyönnillä kuin oli ilmoitettu, niin se olisi vähintään epäluonnollista. Venäjällä ei nimittäin mikään kulkuneuvo lähde ajallaan. Niinpä nytkin laiva saapui vasta siinä puoliyön tienoissa, mutta sen seikan emme me antaneet itseämme hermostuttaa. Tarjoutuihan meille näet vielä tilaisuus käydä itävaltalaisen kahvilassa ja jiihailla tienoita. Sitäpaitsi me tapasimme vielä senkin asuntoäijän, oka vihdoinkin oli saapunut laivarantaan, ei tosin meidän vuok-

semme, vaan matkustaakseen samalla laivalla kuin mekin. Tiedusteltuamme häneltä, kuinka hän oli asuntokysynyksessä onnistunut, hän selitti kylmästi ja niinkuin asia hänestä olisi ollut aivan samantekevää, että »komnati njet», huoneita ei ole. Ja selitys tyydytti meitä, sillä meistä oli nyt samantekevää, oliko »komnati njet» tai »jies». Kun vain saapuisi laiva ja saisi siinä mukavat paikat, niin vähät Pavlodarin »komnateista»!

Laivaa odoteltaessa tehdään pikkuostoksia, mm. varataan itsellemme tupakkaa paluumatkaa varten. Ostetaan naula mahorkkaa, josta sanomalehden kappaleeseen kääräistynä tulee kelpo »sätkä». Sitä jo nyt imeskellään ja annetaan paksujen savupilvien kohota leppoisaan, täysikuun valaisemaan kesäyöhön. »Nythän on taasen helluntai», tulee siinä kuunvalossa istuessa mieleen. Ja ikäänkuin tunnelmaa täydentääkseen kukahtaa joen toisella puolella pensastossa käki. Mistä sekin oli tälle autiolle aroille eksynyt, on täydellinen arvoitus. Se tuntuu yhtä luonnottomalta kuin sekin, että suomalainen istuu helluntaiaattona Pavlodar-nimisen, aavojen arojen ympäröimän siperialaisen kaupunkipahasen laiturilla odottamassa laivan tuloa.

Puoliyön tienoissa kuuluu vihdoinkin pitkä törähdys ja pian on laiturin ääressä komea jokilaiva. Tällöin alkaa laiturilla olevan lippumyymälän edustalla kamppailu matkalipuista. Kun »meidän mies» vihdoinkin pääsee luukulle, niin hänelle selitetään, ettei ensimmäisen ja toisen luokan paikkoja enää ole, ainoastaan kolmannen luokan lippuja voi saada. Tiedoitus ei tee lohdullista vaikutusta, sillä me olemme päivän ponnistuksista rasittuneita ja haluaisimme saada kunnolliset paikat. Asia ei kuitenkaan puhumisesta parane. Mitä siis tehdä? Emme osta kolmannenkaan luokan pilettejä, vaan työnnyimme laivaan ilman matkalippuja. Tottapahan siellä asia selvenee, arvelemme. Ja selveneekin. Suomalaisella itsepin-taisuudella tolkutamme ja koetamme tehdä uskottavaksi, että meidän on tuiki välttämätöntä matkustaa ja että meille pilettiluukulla tehtiin muka vääryyttä. Päästäkseen meistä eroon kapteeni luovuttaa meille tarpeellisen määrän ensimmäisen luokan

hyttejä, ja niinpä voimme varsin mukavissa oloissa heittäytyä levolle.

Paluumatkamme lähin päämäärä on tietenkin Omsk, josta olimme lähteneetkin tälle helluntairetkelle. Mutta mihin sieltä samottaisiin, oli kysymys, johon emme löytäneet vastausta. Eräiden mieleen alkoi hiipiä jo koti-ikäväkin. Varsinkin turkulaisen toverin A. A:n oli sitä mahdoton salata. Häneltä oli jäänyt Suomeen nuori vaimo, jonka kanssa hän oli ehtinyt nauttia onnestaan vain pari kuukautta. Lähtiessään hän oli toimittanut nuorikkonsa kotitorppaansa etelä-Hämeeseen, ja sinne nyt miehen mieli väkevästi veti. Hän laati matkasuunnitelmia toisen toisensa jälkeen tuonne salotorppaan vaeltamista varten. Ja vihdoin hän järkähtämättömästi uskoi niiden toteutumismahdollisuuteen. Juhannuksena hän varmasti on perillä.. Ja juhannusaaton idyllisestä vietosta hän väsymättömästi haaveili. Juhlallisen salorauhan keskellä röpsyttelee hän uudella, väkevästi tuoksuvalla koivuvas-talla itseään kuumassa saunanlöylyssä ja löylystä tultuaan jäähdyttelee höyryävää, punaista ruumistaan saunan edessä olevalla ruohikolla. Ja pirttiin saavuttua hohtavan valkeat alusvaatteet yllä häntä odottaa herkullinen maalaisateria. Ja sitten illan hämärtyessä hän näkee, kuinka kauempana olevalla kukkulalla leiskahtaa juhannuskokon tarumainen lieska. Ja niin edespäin. Puoliksi leikillään hän kuvittelee moisia kauniita asioita, mutta me muut ymmärrämme, että hänen suunsa puhuu »sydämen kyllyydestä». Ja kuinkapa muuten voisi ollakaan! Sinne Suomeenhan meidän itsekunkin mieli palaa, tuonne valkeiden kesä-öiden, kirjaviiden kukkien ja liplattavien laineiden verrattomaan kotimaahan. Mutta sellaiset haaveilut täytyy toistaiseksi tukahduttaa ja tyytyä vain ajattelemaan, miten vieraan maan kamarailla voisi elämänsä parhaiten järjestää. A. A. pani kuitenkin kotimatka-aaveensa täytäntöön ja pääsi monien seikkailujen jälkeen toiveittensa perille.

Juuri tällaisia tuumiessamme tutustumme erääseen ranskalaiseen insinööriin, joka matkustaa Altailta. Joku joukostamme

osaa ranskaa, ja juttu alkaa luistaa tuon vilkkaan maailmanmiehen kanssa. Hän kertoilee mielellään yhtä ja toista Altain oloista, ja meidän mielenkiintomme kasvaa kasvamistaan mainittua seutua kohtaan. Kuulemme, että siellä on suuria amerikkalais-englantilaisia kaivoksia, joissa työskentelee paljon työmiehiä. Luonto siellä on verrattoman ihanaa, järviä ja vuoria aivan kuin Suomessa. Ja elämä halpaa. Mielemme alkaa tehdä sinne, varsinkin kun insinööri kehoittaa sinne lähtemään. Lupaapa hän useille työtäkin ja tarjoaa apuaan kaikkienkin asunto- ym. olojen järjestämisessä. Altaille-menokysymys joutuukin keskuudessamme vilkkaan pohdinnan alaiseksi ja alkaa tuntua melkein kuin me Omskista pyörtäisimme taas takaisin seilataksemme Pavlodarin ohi Semipaladinskiin ja ohi tämänkin kaupungin aina Pikku Krasnojarskiin asti sekä ajaaksemme sieltä 50 virstan pituisen taipalen hevosilla, jotta olisimme muinaisten esisiemme kotimaaksi väitetyssä Altain vuoristossa.

Tällaisissa suunnitelmissa tapahtui kuitenkin ennen Omskiin tuloa käänne. Jotkut joukostamme olivat horjahtaneet insinööriin kanssa korttipeliin, ja siinä olivat hyvät välit vähän rikkoutuneet. Aletaan suomalaiselle ominaisella epäluulolla suhtautua mieheen, ja niin lakkaa kokonaan keskustelu Altaille-menosta. Eikä siitä sitten tullutkaan mitään. Suokoot jumalat kuitenkin anteeksi, jos jotkut joukostamme väärin arvostelivat ranskalaista.

Paluumatka sujuu paljon nopeammin kuin menomatka, sillä nyt kuljetaan myötävirtaa. Niinpä pääsemme Omskiin 45 tunnin kuluttua, sen sijaan että menomatka kesti noin 60 tuntia. Olemme näet Omskin rannassa toisen helluntaipäivän illalla kello 10. Kun tiedämme Omskin asuntopulan, niin päätämme jäädä laivaan yöksi, jottemme joutuisi taivasalle. Meidät kyllä tahdottaisiin häätää laivasta, mutta taaskin suomalaisella itsepintaisuudella pidämme puolemme ja emme luovu hyteistämme. Mutta kun aamulla heräämme, niin näemme Omskin kirkkojen kupoolit kaukana, ja aivan edessämme mahtailee Irtishin yli kulkeva lähes virstan mittainen rautatiesilta. Yön aikana on laiva kuljetettu

sanotun sillan yläpuolella olevaan lastauslaituriin meidän sitä huomaamatta. Eikä se palaa Omskin rantaan ennenkuin iltapäivällä. Näin ollen lähtee meistä joitakuita pikkulaivalla Omskiin asuntoja hommaamaan toisten jäädessä tavaroita vartioimaan. Heidän onnistuukin valloittaa eräästä »gostinitsasta» pari pikkuhuonetta, niin että kun laiva iltapäivällä saapuu Omskin laituriin, meillä on mahdollisuus jälleen yrittää »kotiutua» tähän tomuiseen arokaupunkiin.

I X L U K U.

Omskissa. — Vallankeikaus. — Suomalainen työväen- yhdistys.

Omsk on yksi niitä harvoja siperialaisia kaupunkeja, jonka tienoilla on suomalaista asutusta esiintynyt jo toista sataa vuotta. V. 1808 maaorjuutta pakoon lähteneet Inkerin suomalaiset perustivat aron ja metsän rajamaille, n. parinsadan virstan päähän Omskista, Rytskovan siirtolan, mistä sitten saivat alkunsa muutkin Länsi-Siperian suomalaiset siirtolat, nim. Bugene, Bojarka, »Helsinki» ja Ashtshagul. Niiden asujaimiston muodostivat kuolemaan, pakkotyöhön ja muihin rangaistuksiin tuomitut rikolliset, joiden Siperiaan lähettäminen alkoi v. 1826. Niinpä Helsingin kylässä, n. 125 virtaa Omskista, asuu vieläkin suomalaista ja selvää suomenkieltä puhuvaa väestöä. Pakollinen Siperiaan lähettäminen Suomesta lopetettiin 1888.

Mitä Omskin kaupunkiin tulee, niin se sijaitsee Obin sivujoen, vuolaan Irtishin varrella. Kaupungin halkaisee keskeltä kahtia idästäpäin virtaava Irtishin sivujoki Om. Tuo aavojen arojen ympäröimä suuri yhteiskunta on pinta-alaltaan varsin laaja. Asukasluku oli kymmenkunta vuotta sitten 227.000, mutta viimeiset vuodet lienevät sitä melkoisesti lisänneet. Asumukset olivat 1920-luvulla enimmäkseen matalia, rähjäisen näköisiä puutaloja. Ainoastaan kaupungin valtakadun Atamanskajan varrella näkyi kivitaloja. Sen lisäksi oli muutamia kivisiä virastorakennuksia. Kaupunki on nimittäin tavallaan hallituskaupunki, ja v. 1918 se oli julistetun Siperian tasavallan ja hetkistä myöhemmin Koltshakin vallan pääkaupunki. Sivistyskaupunki se

myöskin oli, vaikka sitä olikin ensi näkemältä vaikea uskoa. Kaupungissa oli yliopisto ja useita muita oppilaitoksia. Sitäpaitsi oli teattereita, museo yms. puhumattakaan kirkoista, joiden kullattuja kupooleja näkyi miltei joka paikassa.

Kaikesta tästä huolimatta kaupungilla on alkuperäisyyden leima. Kadut ovat kiveämättömiä, mikä johtuu siitä, ettei kiveä ole Uralia lähempänä. Katukäytävät taas, missä sellaisia on, ovat enimmäkseen lankuista rakennettuja siltoja, jotka notkuvat ja natisevat jalan alla. Vesijohtoa ei myöskään ole, niinkuin sitä ei liene muissakaan Siperian kaupungeissa. Eikä myöskään raitioiteitä. Mutta pölyä ja kerjäläisiä on sitä runsaammin. Päivisin käy tavallisimmin kova tuuli ja se ryöpyttää irrallista tomua paksuina pilvinä ilmaan. Kaupungin asukkaat ovatkin varustautuneet tällaisen tuiskun varalta. Kullakin heistä on umpinaiset silmälasit aivan kuin autonkuljettajilla, ja ne he vetävät tomu-tuiskulla silmilleen. Kaupunkiin saapuva muukalainen luuleekin aluksi, että kaiken maailman autonkuljettajat ovat ottaneet Omskin tyyssijakseen. — Mitä taas kerjäläisiin tulee, niin on heistä vähintään yhtä suuri vitsaus kuin pölystäkin. Heitä on tänne kerääntynyt kaikilta maailman ääriä. On serbialaisia, on armenialaisia, on mustalaisia, on venäläisiä jne. Ja joka paikkaan he tunkeutuvat niinkuin tuulen ryöpyttämä tomukin. Varsinkin kaupungin puistoissa heitä maleksii mustanaan. Jos istahdat kymmeneksi minuutiksi penkille, niin voit tehdä tuttavuutta vähintään yhtä monen almunanojan kanssa. Ja jos heille jokaiselle antaisit vaikka pienenkin roposen, niin kuluisi sinulta päivän kuluessa paljon enemmän tähän tarkoitukseen kuin omaan ruokaasi, juomaasi ja asuntoosi. Senvuoksi täytyykin sinun oppia »armottomaksi» ja tottua olemaan välittämättä noista surkeiksi väännetyistä kasvoista, jotka hetken kuluttua säkenöivät vihaa.

Paitsi tomua ja kerjäläisiä on kaupungissa myöskin runsaasti leipää, maukasta vehnäleipää. Ja varsin halpaa se on. Myöskään maidosta, voista, juustosta, munista ja lihasta ei paikkakunnalla liene ollut koskaan puutetta. Omsk on oikea mainittujen ravin-

toaineiden runsauden sarvi. Ja auringonkukansiemeniin se on suorastaan hukkoa. Niitä myyvät kiinalaiset ja siperialaiset jokaisen kadun kulmassa, ja ne näyttävät olevankin paikkakuntalaisten herkkua. Auringonkukansiementen kuorista onkin katukäytävälle kasvanut paksu kerros huolimatta siitä, että aro-
tuuli lakaisee päällimmäisiä väliin pois.

Edellämainittujen leivän ja muiden elintarvikkeiden runsaus se pääasiassa vaikutti senkin, että suomalaisia pakolaisia alkoi v. 1918 kerääntyä tänne. Aluksi heitä oli muutamia kymmeniä, mutta lopulta lieenee heidän lukumääränsä ollut parisen sataa, ehkä ylikin. Ja heidän lukumääräänsä lisäämään jäi muutama meistäkin, jotka olimme palanneet edellisessä luvussa kerrotulta Pavlodarin »huvimatkalta». Juhannusaatostaan haaveillut toverimme A. A. ynnä pari muuta turkulaista lähtivät kyllä parin päivän kuluttua painaltamaan Pietariin päin, mutta me toiset jäimme Omskiin, kun kerran tie kaukaiseen itään oli toistaiseksi tukossa. Myöhemmin muutkin Pavlodarin matkalaiset, lukuunottamatta meitä muutamia, jättivät kaupungin ja siirtyivät jonkun tunnin junamatkan päässä Omskista itäänpäin olevaan pikkukaupunkiin Tatarskajaan. Kukin etsi näet parhainta olinpaikkaa. Useimmat kuitenkin, kuten sanottu, pysähtyivät Omskiin.

Myöhemmin oli poispääsy Omskista mahdotonta, kun sisällissota puhkesi Siperiassakin. Neuvostovaltaan tyytymättömät ainekset tshekkiläisten sotavankien avustamana nousivat sotajalalle, ja rintama muodostui niin kaupungin itä- kuin länsipuolellekin. Ja taisteluja käytiin kiivaasti, niin että joka hetki voitiin odottaa neuvostovallan kukistumista niin Omskissa kuin koko Siperiassakin.

Suomalaisille muodostui siis Omsk tavallaan pakolliseksi olinpaikaksi. Monen suunnitelmat menivät täten myttyyn, ja mieliala alkoi käydä sitä apeammaksi, mitä enemmän matkakassa hupeni. Monelta se hupeni varsin lyhyessä ajassa loppuun, niin että puute ja kurjuus pakkasi päälle. He myivät tavaroitaan,

vaatteitaankin, mutta näin saaduilla varoilla ei tietenkään pitkälle potkittu. Eikä mitään töitä ollut saatavissa. Työttömyys paikkakunnan omankin työväen keskuudessa oli varsin suuri, joten ei voinut olla puhettakaan suomalaisten työnsaantimahdollisuuksista. Eräät metallimiehet saivat kerran työtä konepajassa, mutta siitä ei ollut suurtakaan iloa. Eräs heistä, Kurikasta kotoisin oleva Ruti L., reilu ja jämerä toveri, jonka osuustoiminnallista valistusta myöhemmin ovat monet tuhannet kansalaiset kuunnelleet, manasi:

— Ennen minä olen työnteolla köyhyyttä pois häätänyt, mutta täällä näkyy työmies työnsä ääressä köyhtyvän.

— Kuinka se on mahdollista, utelen.

— No, kun vaatteet kuluvat riekaleiksi, eikä sitten loppujen lopuksi saa kopeekkaakaan luvatususta palkasta.

Ilmankos Ruti keinottelikin jollakin tavalla vielä samana kesänä itsensä pois koko Siperiasta. Helppoa se ei kuulema ollut, mutta pohjalaisella sisulla mies voitti vaikeutensa.

Tällaisen surkeuden keskeltä pyrki pois moni muukin, jolla vielä pennikin oli. Mutta useimmat eivät kyenneet mihinkään yrittämään, vaikka myöhemmin tiekin Omskista niin itään kuin länteen päin jonkin matkaa tuli selväksi. Monet heistä nääntyivät pakolaisuuteensa voimatta koskaan palata Suomeen.

Kesäkuun alussa v. 1918 alkoi asema Omskissa sisällissodan vuoksi kärjistyä melkoisesti. Neuvostovallan vihollisten tiedettiin lähenevän nopeasti kaupunkia, ja taistelua näiden ja punaisen armeijan välillä itse kaupungissakin voitiin odottaa millä hetkellä hyvänsä. Kuitenkin kului päivä toisensa jälkeen, ilman että mitään merkillistä tapahtui. Luultiinpa jo neuvostovallan aseman varmistuneenkin. Mutta sanotun kuun 7 päivänä saatiin kuulla, että vihollinen on aivan kaupungin porttien edustalla. Että hermostus punaisten vallanpitäjäin keskuudessa tämän johdosta oli suuri, sen näki kaikesta. Sotilasautot kiitivät yhtä mittaa kaupungin kaduilla ja aseistettuja joukko-osastoja marssi puoleen ja toiseen. Saatiin kuulla, että paikallinen neuvosto-

hallitus evakuoï virastojaan kiireellisesti ja että se muka aikoi luovuttaa kaupungin ilman taistelua vielä samana päivänä. Sitä ei kuitenkaan tahdottu uskoa, varsinkin kun toisella taholla huhuttiin tulisen taistelun alkavan kello kuuden tienoissa illalla. Odotettiin jännittyneinä ja melkoisen hermostuneina, mitä tuleman piti. Aika kuluu iltaan ja jännitys kasvaa. Kuuluu jo muutamia laukauksiakin kaduilla ja ihmiset juoksevat porttikäytäviin ja muihin mahdollisiin suojapaikkoihin. Taistelu on siis alkanut. Jännitys kuitenkin herpaantuu, kun saadaan käsiin neuvostohallituksen julistus, jossa se tiedoittaa luovuttaneensa kaupungin ilman taistelua ja poistuvansa muualle — palatakseen sopivan hetken tultua takaisin. Samaan aikaan kohooa hallitustalon katolle valkoinen lippu ennen liehuneen punaisen tilalle, ja uudet tulokkaat ajelevat hurraata huutaen pitkin katuja. Kansanjoukot hurraavat näille valkoista nauhaa käsivarressaan kantaville valloittajille yhtä innokkaasti kuin olivat aikaisemmin hurranneet bolshevikeille. Valta on siis kaupungissa uusissa käsissä, eikä sellaiseen muutokseen tarvittu aikaa enemmän kuin tunti, pari.

Neuvostovallan äkilliseen kukistumiseen kerrottiin olleen syynä sen, ettei sillä ollut riittävää kannatusta edes punaisessa armeijassa. Kaupungin puolustamista oli kyllä vakavasti suunniteltu, mutta kun armeijassa löytyi ainoastaan viitisensataa taisteluun halukasta soturia, niin ei neuvostohallituksella ollut muuta neuvoa kuin luopua vallastaan ilman taistelua. Selitys lieneekin oikea, varsinkin siitä päättäen, että samat sotilaat, jotka aamupäivällä kantoivat punaista nauhaa lakissaan, tunnustivat illalla valkoista väriä.

Uusia vallanpitäjiä katsottiin suomalaisten keskuudessa aluksi epäluuloisesti, mutta pian havaittiin, ettei siihen ollut aihetta. Suomalaisiin suhtautui uusi hallitus hyvin tasapuolisesti ja ymmärtämyksellä, josta esimerkkinä mainittakoon mm., että se salli suomalaisen työväenyhdistyksenkin perustamisen, eikä sen kokousten pidolle asetettu minkäänlaisia esteitä. Tunsimmekin

olomme turvalliseksi ja saatoimme rauhallisesti kokoontua keskustelemaan yhteisistä asioistamme siellä olleeseen virolaisten kokoushuoneistoon, joka oli luovutettu käytettäväksemme. Joitakin suomalaisia tosin jonkinlaisen väärinkäsityksen vuoksi pidätettiin, mutta ennen pitkää heidät anteeksipyydellen vapautettiin. Mitä muuten uuteen hallitukseen tulee, niin siinä oli monia Venäjän vallankumousliikkeeseen tehokkaalla tavalla osallistuneita sivistyneistöön kuuluvia henkilöitä, joiden aikaisempi poliittinen toiminta viittasi siihen, että heidän tarkoituksenaan oli todella demokraattisen Venäjän luominen.

Meidän pyrkimyksemme oli kuitenkin päästä pois Omskista niin pian kuin mahdollista, sillä meidän olimme vasta suunnittelemamme pitkän matkan alkutaipaleella. Matkustamaan ei kuitenkaan päässyt, kun taistelut olivat siirtyneet nyt näille seuduille. Täytyi siis edelleen olla ja elää Omskissa, vaikka mieli tekikin pois tästä kuumasta ja pölyisestä kaupungista. Aikaa kulutetaan kahviloissa tai kaupungin lukuisissa puistoissa istuskellen. Väliin pysähdytään katsomaan kiinalaisia katutaitelijoita, jotka esittävät toinen toistaan ihmeellisempiä temppuja. Joskus taas vuokrataan vene ja soudetaan Irtishtiä ylöspäin sen keskellä olevaan saareen ja annetaan takaisintulossa virran kuljettaa venettä mielensä mukaan. Väliajoilla keskustellaan tietenkin Suomen asioista, joista milloin yksi milloin taas toinen on muka kuullut uutisia.

Näin kuluu aika, vaikka varsin hitaasti, heinäkuun alkupuolelle. Tällöin saadaan joka päivä toinen toistaan lohdullisempia tietoja junaliikenteen alkamisesta Vladivostokiin. Kohta on punainen armeija kaikkialla lyöty, ja kun se on lopullisesti tehty, niin avautuu matkustusmahdollisuus Irkutskiin, josta eteenpäin on tie jo nyt selvä. Hyvä että vihdoinkin päästään jatkamaan matkaa, tuumitaan ja aletaan varustautua vaeltamaan eteenpäin.

Omskissa ollessamme asuimme samassa »gostinitsassa» kuin helsinkiläinen Eemeli J. ja hänen uusi »elämäntalonsa» Hilma K. Ennen pitkää sukeutui välillemme läheinen toveruus- ja

ystävyyssuhde, joka sitten jatkuikin siihen saakka, kunnes vuosien perästä palasimme Pietariin. He eivät myöskään viihtyneet tässä sekasortoisessa maassa, vaan heidänkin pyrkimyksensä oli vaeltaa aina Amerikkoihin asti. Mikäpä siis sen luonnollisempaa kuin että meistä ja heistä muodostui yhteinen porukka, joka päätti tilaisuuden tullen lähteä Omskista ja painua itään. Niinpä me sitten, kun olimme saaneet varmuuden ainakin Irkutskiin asti pääsystä, heinäkuun 13 päivän aamulla raahasimme itsemme ja tavaramme asemalle aloittaaksemme edessä olevan pitkän ja monivaiheisen matkan.

X L U K U.

Matka jatkuu itään.

Junan piti lähteä kello viisi aamulla, mutta ei tietenkään lähtenyt sanotulla kellonlyönnillä. Istutaan tavarain ääressä karpäsiä täynnä kihisevässä odotussalissa tunti toisensa jälkeen, mutta junaa vain ei kuulu. Välillä kävellään asemalaiturilla ja tehdään tuttavuutta muiden matkalle aikovien kanssa. Heitä on asemalaituri täynnä mikä minkinlaisessa asennossa. Useimmat noista sadoista matkalaisista ovat tavaroistaan ja vaatteistaan laittaneet seinän viereen teltantapaisen, jossa he ovat asustaneet jo vuorokausimääriä, ties mistä syystä. Ja monet heistä ovat vielä yölevolla. Mistä »teltasta» pistää esille likainen jalkapari, mistä taas ruokkoamaton takkuinen parta. Joissakin teltoissa on jo herätty ja alettu aamutouhut. Tuossa eräs muija on ahkerassa täintappopuuhassa, tuossa ämmä nauttii aamuteetänsä ja likainen paljasjalkainen pojanvesa jyräsi limpun kappaletta. Muuan äiti taas harrastaa laiturin reunalla siisteyttä: ryyppää kannusta vettä suuhunsa ja tipauttaa sitä sitten käsiinsä, joilla pyyhkii ensin lapsensa, sitten omat kasvonsa. Tuossa taas muuan pienokainen istuu luonnollisella tarpeellaan, muiden tarpeellisten matkatavaraoiden kera mukaan otetussa tarkoitukseen soveltuvassa tuolissa. Kodikasta on elämä Omskin asemalaiturilla heinäkuussa armon vuonna 1918!

Tuollaisia havaintoja tehdessä onkin aika vierähtänyt jo kymmenennelle tunnille. Tällöin vihdoinkin junakin saapuu ja jokainen

Koulutalo Novo-Nikolajevskissä (Novo-Sibirskissä).

matkalle aikova ryntää etsimään paikkaa täpötäydestä kulku-neuvosta. Ensimmäistä ja toista luokkaa junassa ei ole, joten voi olla sangen tyytyväinen, jos onnistuu saamaan paikan kolmannessa luokassa, sillä neljäs luokka on kaikkein viheliäisin. Kantaja hommaa meille kuitenkin paikat eräässä hytissä, ja me olemme melkoisen tyytyväisiä. Tyytyväisyyden unelmista heräämme kuitenkin, kun sisään työntyy parrakas, kuluneeseen venäläiseen virkapukuun pukeutunut mies ja tähtää silmistään syöksyvät vihansalamat meitä kohti. Sitten hän kursailematta kysäisee, mitä tekemistä meillä on hänen virkahuoneessaan. Hän on nimittäin junan pakaasimestari, ja tämä hytti on pyhitetty hänen tärkeälle toimelleen. Selitämme olevamme vapaat kaikista pahoista aikomuksista ja ilman omaa syytämme joutuneemme tähän paikkaan, johon kantaja kuljetti meidät tavaroittemme mukana. Jos meidän vuoksemme täytyy siis pitää pahaa menoa, niin se sopisi tehdä kantajalle. Pakaasimestari sinkoaa-kin muutamia kärkeviä vihansa nuolia vielä näköpiirissä olevaa kantajaa kohti, mutta ei lakkaa murjottamasta meillekään. Vihdoin hän kuitenkin kaikesta päättäen arvostelee meidät säällisiksi ihmisiksi ja alkaa lauhtua. Ja hetken kuluttua hän on jo mies parasta laatua, niin että hän tuskin sallisikaan meidän poistua »virastostaan». Meistä tulee mitä parhaimmat matkato-verit, ja miltei kaihomielin eroamme Novo-Nikolajevskissä (nyk. Novo-Sibirskissä).

Junan liikkeelle lähdettyä alkaa tämä uusi tuttavamme vilkkaan keskustelun kanssamme. Hän esittelee meille ohikiitäviä paikkakuntia ja kertoilee yhtä ja toista Siperian kansan oloista ja elintavoista. Ja kaikkea mahdollista huomiota hän muutenkin meille osoittaa. Hän järjestää olomme varsin mukavasti. Saamme kolme penkkiä käytettäväksemme, joten matkan jatkamisessa ei tunnu olevan mitään vastusta. Ja mielenkiinnolla kuuntelemme tämän tietorikkaan äijän juttuja. Hän kertoo vastassamme olevista kaupungeista ja maisemista, ja myöhemmin saamme havaita, ettei hän rahtuakaan lasketellut omiaan.

Matkalla Omskista Novo-Nikolajevskiin asti ei ole mitään erityistä nähtävää. Pääasiassa aavoja aroja, niinkuin Omskin länsipuolellakin. Muutamia pikkukaupunkeja sivuutamme, mutta ne eivät herätä mielenkiintoamme. Novo-Nikolajevsk vasta on suurempi liikekeskus ja koetamme siihen tutustua, sikäli kuin tunnin ajan siinä pysähtyminen suo tilaisuutta. Tässä eroaa rautatiehaara etelään päin, Semipaladinskiin, tuonne Pavlodaria kauempana olevaan Irtishin kaupunkiin. Ja kaupungin länsipuolitse virtaa valtava Ob-joki, jonka rannoilla näemme suuria, komeita jokilaivoja, jotka välittävät liikennettä Tomskiin ym. paikkoihin. Kaupunki on siis vilkkaan matkustajaliikenteen risteys, mikä käy selville mm. asemalla olleesta matkustajain paljoudesta.

Tähän asti meillä oli, kuten sanottu, varsin mukava matkustaa. Mutta tässä vetäytyi elämäntaivaamme harmaaseen pilveen. Herttainen ja avulias pakaasimestarimme jäi Novo-Nikolajevskiin, eikä meillä ollut suinkaan varmuutta siitä, olisiko hänen seuraajansa samaa maata. Kuitenkin uskomme hyvällä puheella voivamme vaikuttaa mieheen, olipa hän minkälainen murjaani tahansa, varsinkin kun hänen edeltäjänsä lupasi tehdä parhaansa puolestamme. Uskossamme alamme kuitenkin horjua, kun tutustumme uuteen pakaasivirkailijaan. Hän on rähjäisen näköinen äijäpahainen, jonka nenänpäässä riippuvat sankalasit. Heti tultuaan hän alkaa ahdistella meitä ja on ankarassa häätötou-

hussa. Hänellä on muka paljon »ropottamista», eikä se käy laatuun, jos me olemme hänen virastossaan. Nähtyämme tämän merkillisen tshinovnikkatyyppin meillä ei olekaan erikoisempaa halua tehdä hänelle matkaseuraa, mutta kun vapaita paikkoja ei ole junassa, niin täytyy koettaa ponnistella viimeiseen saakka paikkojemme puolesta. Se näyttää kuitenkin sangen epätoivoiselta, sillä äijäpaha on itsepäinen kuin synti. Vihdoin pistämme hänen kouraansa 20-ruplasen ja työnnämme hänen kurkkuunsa lääkkeeksi mahdollisen sairaustapauksen varalta mukaanotetun viinintilkan, ja se alkaa vähitellen vaikuttaa. Miehen mieli rupeaa lauhtumaan ja vihdoin hän sietää meidän läsnäolomme. Mutta ainoastaan sietää. Mistään keskustelusta tai muusta seurustelusta hänen kanssaan ei tule mitään, ja suurella pelolla ja vavistuksella seuraamme hänen »ropottamistaan», ettemme vain mitenkään sitä häiritsisi. Tällainen varovaisuus olikin tarpeen, sillä äijäpahalla oli täysi työ selvittäessään noin pariakymmentä pakaasia koskevaa asiakirjaa. Hän selasi niitä kuin korttilehtiä, ja kun oli päässyt loppuun tässä edesottamisessaan, alkoi sen uudestaan. Ja väliin hän pyyhkäisi tahraisen »ponkkuuninsa» takataskusta vetäisemällään punaisella nenäliinalla hikeä otsaltaan tai korjasi nenän päässä roikkuvia silmälasejaan. Lujille otti siis tälle virkamiehelle tärkeän tehtävänsä suorittaminen. Ja väliin se tuli hänelle suorastaan ylivoimaiseksi. Eräistä osoitteista hänen oli mahdoton saada selvää, ja silloin hänellä ei ollut muuta keinoa kuin turvautua meidän apuumme. Ja pysyäksemme tämän »huoneenhaltijan» suosiossa me emme apuamme kieltäneetkään.

Näin kuljetaan yhä vaihtelevammaksi käyviä maisemia katsellen vuorokausi, toistakin, kunnes saavutaan Krasnojarskiin, tuohon Jenisei-joen luontonsa puolesta kauniiseen kaupunkiin. Jo ennen sitä on juna luikerrellut vihreiden ruohonpeittämien kukkularyhmien välitse antaen meille tilaisuuden pitkästä ajasta jälleen täysin siemauksin nauttia luonnon kauneudesta. Krasnojarskiin päästyä ihailumme ei enää ole löytää rajoja. Tuntuu kuin olisimme saapuneet Sveitsiin, missä alpit majesteetillisina

kohoavat korkeuteen ja missä niiden juurella avautuvat vihreät, lakeat laaksot. Idässä päin näkyy tummansiniseen autereeseen kietoutunut korkea vuorenharjanne ja sen juurella kimaltelevat vuolaan Jenisein laineet. Toisaalla taas näkyy vihreitä kukkuloita ja niiden välissä vihanta, kukissa loistava laaja niitty. Ja kirkas auringonpaiste antaa kaikelle näkemällemme ihmeellisen loisteen, niin että tuntuu melkein kuin ei mitään kauniimpaa voisi ajatella. Krasnojarskin seutuja kuulutaankin nimitettävän »Siperian Sveitsiksi», ja sellaiseen nimitykseen onkin täysi oikeus.

Krasnojarskissa meidän täytyy luopua tuosta pakaasihytistä, kun taas vaihtuu pakaasimestari, eikä meillä enää riitä voimia riidellä paikkojemme puolesta. Muuttaminen, käykin laatuun, sillä jo aikaisemmin olimme valloittaneet lisäksi kaksi muuta paikkaa. Koko porukkamme sai siis uudet paikat, vieläpä samasta penkkiryhmästä, joten muuttamisesta ei ollut mitään haittaa. Ja niinpä taas jyrätään eteenpäin. Kuljetaan Jenisein yli virstan pituista siltaa myöten ja tehdään hevosenkengän muotoinen kierros, niin että voimme nähdä uudelleen koko Krasnojarskin. Sen kirkkojen kupoolit kimaltelevat auringonpaisteessa, ja yhä kauemmaksi häipyvät kukkulat näyttävät satumaisilta. Tuntuu miltei kaihoisalta jättää tämä ihana seutu, mutta junan edessä säksättävä proosallinen veturi ei välitä meidän mielialoistamme. Se kiidättää meidät synkkiin korpiin ja vuorenharjanteille ja väliin taas vaelluttaa vihreille niityille. Se seuraa omia mieli-johteitaan välittämättä vähääkään siitä, haluammeko tuonne kaukaa häämöttävälle kukkulalle vai tuolla välkkyvän laajan järven rantamille.

Sen sijaan, että Krasnojarskiin asti olimme olleet hytissämme eristettyinä muista matkustajista, olimme nyt joutuneet heidän keskuuteensa. Useimmat heistä olivat pakolaisia, siis kulkemassa epämääräisiä, päättömiä teitä. Kansalaissodan puhjettua monet olivat lähteneet pakoretkelle, ja tässä he nyt olivat. Usealta oli jäänyt koti ja muu omaisuus sodan jalkoihin, ja matkalle oli täytynyt lähteä sellaisessa kunnossa kuin sattui olemaan. Ja jos

jotakin sattui olemaan mukana, niin se oli matkalla joko takavarikoitu tai varastettu. Kirjavaa oli tämä matkaseurue: lääkäreitä, insinöörejä, onnettomia vaimoja lapsineen, meitä ja monia muita. Ja kohtaloistaan riitti kullakin kertomista loppumattomiin.

Krasnojarskista tuli vaunuumme uusiakin tulokkaita, mm. pari sangen ystävällistä mieshenkilöä. He olivat hyvin avuliaita ja puheliaita. Esittelivät, että kun me emme kuitenkaan vielä pääse Irkutskiin asti, koska sillat ovat korjaamattomia, niin meidän on paras jäädä Tsheremhovoön, josta saa mukavasti asunnon, tai ellei tahdo paikkakunnalle pysähtyä, voi laivateitse matkustaa eteenpäin. Miehet sanoivat olevansa kauppiaita ja menevänsä mainitulle paikkakunnalle kauppa-asioille sekä tarjoutuivat avustamaan meitä asunnon saannissa ym. asioissa. Moinen puhe tuntui mieluiselta, ja me rupesimme todellakin suunnittelemaan pois jäämistä puheenalaisella asemalla. Suunnitelmissamme tapahtui kuitenkin seuraavana päivänä täyskäännös. Eräs nuori vänrikki oli nimittäin kuullut yön hiljaisuudessa miesten suunnitteleman meidän ryöväämistämme, ja tämä tieto saattoi heidät silmissämme uuteen valaistukseen. Olimme hyvin tarkkoja tavaroittemme suhteen, eikä meistä yksikään seuraavana iltana uskaltanut nukkua, vaikka olimmekin nukkuvinamme. Ja ylimmäisellä hyllyllä valvoi myöskin vänrikki puolestamme. Jos miehet yrittäisivät suunnitelmaansa toteuttaa, niin tuhlaisi hän silloin muutamia kuulia revolveristaan heidän taltuttamiseksi. Mitään merkillistä ei kuitenkaan tapahtunut. Yö kului aamupuolelle ja kello kahden aikaan saavuttiin Siman asemalle, joka on 235 virstaa Irkutskin länsipuolella. Täällä täytyi matkustajain muuttaa pois junasta, sillä eteenpäin ei vielä toistaiseksi ollut säännöllistä junaliikennettä. Sisällissodassa oli tuhoutunut suuria rautatiesiltoja — siinä syy, miksi juna ei vielä mennyt Irkutskiin. Astuimme ystävällisen vänrikkimme suojeluksen alaisina aseman odotussaliin ja tunsimme olevamme turvassa. Mutta meidän »puhdistamista» suunnitelleet miehet napattiin

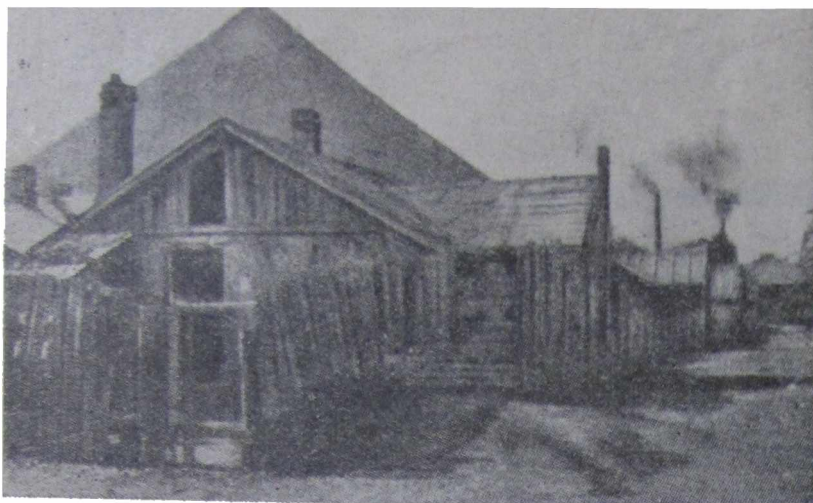
kiinni ja vietiin asianomaiseen paikkaan tekemään selvää aikeistaan.

Aikomuksemme ei kuitenkaan ollut jäädä Simaan kauemmaksi kuin seuraavaan junaan asti, joka veisi meidät Polovinaan, mihin meillä oli matkaliput. Mutta sitä odotellessamme muutimme mieltämme. Ja katso, kun ehtoosta ja aamusta valkeni heinäkuun 17 päivä, niin annoimme parin ajurin kuljettaa itsemme Siman kaupungin ainoaan »gostinitsaan», josta meille muodostui uusi »koti» vai nimittäisikö sitä »sillanpääasemaksi».

XI LUKU.

Uusi „sillanpääasemamme”. — Vierailemme Irkutskissa.

Kun muukalainen, kaukaisempiin päämääriin pyrkivä matkailainen, joutuu viidettä viikkoa pakollisesti oleskelemaan sellaisessa siperialaisessa kyläpahasessa kuin Simassa, jota kyllä, ties mistä syystä, nimitetään kaupungiksi, niin eipä ole ihme, jos hän alkaa vaatia vaihtelua elämäänsä. Yksinkertaisen hotellinsa ikkunasta hän näkee päivästä päivään likaisen torin ja harmaat, rähjäiset talot, joiden välitse kulkevilla kaduilla röhkivät kuraiset siat tai räkyttää kylän koiralegioona. Yhtä vähän miellyttää häntä pitemmältä pukkipari, joka väliin esittää hauskat puskiaiset, tai hanhiparvi, joka määrätunnilla iltaisin palaa arolta, rypien tullessaan kuraisessa katulammikossa. Eikä hänen mieltymystään tähän kaupunkipahaseen kykene suuresti lisäämään kävely-matkakaan virstan parin päässä olevaan metsään, missä vihaiset hyttyset kihisevät kasvojen ym. paljaiden ruumiinosien ympärillä kuin pahathenget, etsien tilaisuutta pistääkseen terävän kärsänsä ihoon ja aiheuttaakseen siten pahan ajettuman. Vielä vähemmän kykenee hermoja viihdyttämään puisen kyläkirkon kellojen yhtämittäinen rämpytys, joka väliin tuntuu kuin hautajaissoitolta ja väliin taas niinkuin joulukulkusten iloiselta helinältä, saattaen vuoroin synkkämieliseksi ja vuoroin taas sentimentaaliseksi sinut, joka kuvittelet mielessäsi kotimaasi erilaisia juhla-idyllejä. Ja kun sinulle tuodaan huoneeseesi päivällinen, niin tuntuu sinusta niinkuin olisit vain syöttöeläin, jolla ei ole muuta tehtävää kuin syödä ja maata. Sinä alat halveksia itseäsi ja ki-roilla vallitsevaa maailmanjärjestystä, joka estää vapaiden ihmis-

Siperialainen katukuva.

ten vapaan liikunnan ja kytkee edemmäksi aikovan tällaiseen kuraiseen kyläpahaseen. Varsinkin iltaisin makuulle mentyäsi tai katsellessasi ikkunastasi synkkien pilvien välitä pilkistävää kuuta

elämäsi tuntuu sinusta kummalliselta, traagilliselta. Ja läheiseltä rautatieasemalta kuuluva veturien ulvonta tuntuu sinusta niinkuin se olisi huuhkajan ääni synkässä sysimustassa yössä tai niinkuin lähestyvän susilauman pahaa ennustava äännähdys. Jostakin kauempaa vilkuttava valo näyttää sinusta lähestyvän suden silmältä, ja sinua puistattavat moiset ajatukset. Sytytät savukkeesi ja heittäydyt vuoteellesi, koettaen unohtaa kaiken, mutta silloin kuuluu kadulta kiväärin laukaus, toinenkin. Rupeat ajattelemaan laukausten syytä ja teet vihdoin johtopäätöksen, että kysymys oli joko vahingonlaukauksesta tai varoituksesta jollekin pahantekijälle. Sitten sinä vihdoin nukut nähdäksesi unta kotimaastasi, milloin traagillisia, milloin miellyttävän leppoisia. Ja kun aamulla heräät, niin olet uniesi vuoksi väsynyt ja sinua puistattaa tietäessäsi, että sinun täytyy elää tänäkin päivänä sama ohjelma kuin edellisinä. Sinun tekee mieli mennä jonnekin, käydä jossakin, jotta hermostosi hieman levähtyisi, jotta näkisit uusia ihmisiä, uusia seutuja ja saisit uusia vaikutelmia. Eräänä kauniina päivänä sinä teetkin päätöksen käydä Irkutskissa, tuossa sydän-Siperian kauniissa kaupungissa, josta sinulle aikaisemmin on kerrottu yhtä ja toista.

Mutta matkustus Irkutskiin ei ole yhtä helppo ja yksinkertainen asia kuin päättää siitä, sillä junat kulkevat silloin kuin hyvä jumala sallii. Nyt kuitenkin liikkuu paikkakunnalla huhu, että junan pitäisi näinä päivinä mennä sanottuun kaupunkiin, ja tälle huhulle ryhtyi meidänkin porukkamme matkapuuhiaan rakenta-

maan. Varmuuden vuoksi Hilma kävi asemakonttorissa tiedustelemassa mainitun huhun todenperäisyyttä, ja hänen saatuaan kuul- la, että se oli ehtinyt levitä mainittuun virastoonkin, uskoimme voi- vamme vielä samana päivänä jättää Siman muutamaksi päiväksi. Niinpä me iltamyöhällä vaellammekin asemalle matkalaukut käsissämme ja nautimme jo etukäteen pienen huviretken virkistä- västä vaikutuksesta. Asemahuoneessa makaavat kuitenkin junaa odottaessaan vanhettuneet matkustajat kaikessa rauhassa tavara- myttyjensä ääressä, eikä mikään ole omiansa puhumaan junan pikaisen saapumisen puolesta. Tiedustellaan asiaa asemakontto- rista ja tullaan tällöin huomaamaan, että kuka hyvänsä voisi tarkemmin ilmoittaa junan saapumisajan kuin tämä virasto. Sen ilmoituksen mukaan olisi sanotun kulkuneuvon pitänyt saapua ensin kello kuusi illalla ja sitten viimeistään kello yhden tai kahden seuduissa yöllä, mutta pöydällä lojuva virkamies ilmoittaa nyt, ettei ole ensinkään tietoa kysymyksessäolevan kulkuneuvon saa- pumisesta. Kuitenkin hän lausuu otaksuman, että kenties kuuden tienoissa aamulla juna saapuu. Vaikka emme uskallakaan ryhtyä rakentamaan mitään moiselle otaksumalle, niin istahdamme kuitenkin asemasillalla olevalle penkille, ikäänkuin aikoisimme siinä odottaa mainittua kellonlyömyä. Elokuun yön viileys pa- kottaa meidät kuitenkin ajattelemaan järkevämpää ja terveelli- sempää yönviettoa, ja niinpä me hetken kuluttua vaellamme takaisin hotelliimme tehdäksemme aamun tullen uuden yrityksen. Aamulla me todella annammekin asemavirkailijan yöllä liikkeelle päästämän kulkupuheen houkutella uniset ja väsyneet olemuk- semme asemalle siinä luulossa, että juna todellakin vihdoinkin saapuisi ja lähtisi. Istutaan ja odotetaan tunti, pari, kunnes matkustavalle yleisölle tiedoitetaan, että jokainen voi huoletta mennä kotiinsa nukkumaan iltaan asti, sillä missään tapauksessa ei ole junan tulosta toivoa ennen sitä. Me tietysti otamme huomautuksen heti varteen, ja noloina siitä, että olemme antaneet sekä virallisten että puolivirallisten hubujen vetää itseämme nenästä, palaamme toisen kerran hotelliimme.

Päivällä kävelee Eemeli asemalle kuullakseen uusia huhuja matkustamismahdollisuuksista Irkutskiin. Ja hän kuuleekin, että juna lähtee viimeistään neljännestunnin kuluttua. Hän lähettää meille muille erään pojan mukana tiedon tästä iloisesta uutisesta, ja viidessä minuutissa puemme yllemme ja kymmenessä minuutissa juosta läähätämme asemalle. Perille päästyämme tulemmeikin havaitsemaan, että moinen kiireellisyys oli varsin tarpeen, sillä juna saapui — siinä kello kahdeksan seuduissa illalla. Mutta kun se nyt joka tapauksessa tuli, niin tuntui meidän 5-tuntinen asemalla oleskelemisemme mitättömältä — iäisyyteen verrattuna.

Syöksyimme junaan sijoja hakemaan, mutta havaitsimme, että huokeampi on kameelin käydä neulansilmän läpi kuin uuden matkustajan saada paikkaa tässä junassa. Lohdutuksena kuitenkin oli se, että kaikkien myöhästyneiden junien tiedettiin saapuvan samassa ruuhkassa. Ennenkuin ensimmäinen juna ehti lähteä, saapuikin jo toinen, ja siihen teimme uuden yrityksen. Se oli kuitenkin ensimmäistäkin täydempi, mutta siitä huolimatta valitsimme sen. Eikä muuta mahdollisuutta ollutkaan, sillä ensimmäinen juna oli madellut jo tiehensä. Toisen luokan vaunun käytävässä me kyykötimme tavaroittemme ääressä, annoimme jokaisen ohikulkevan tönäistä kylkeemme ja otimme joka kerta vastaan hyvityksen moisesta tönäyksestä ranskankielisen anteeksi-pyyynnön muodossa.

Siinä kyykötäessämme hirvittävässä kuumuudessa saapuu asemalle kolmaskin myöhästynyt juna, ja minä juoksen kurkistaamaan, kuinka runsaasti siinä olisi tiloja. Eräässä kolmannen luokan vaunussa havaitsenkin olevan tilaa, ja samalla hetkellä kuin junan n:o 2 pyörät alkavat vyöryä Irkutskia kohti, hyppäämme kaikki siitä alas, kiipeämme viimeksi saapuneeseen junaan ja odotamme hetkeä, jolloin se mylväisisi ja lähtisi kolkuttamaan eteenpäin. Kuuden tunnin kuluttua siitä hetkestä lukien kuin olimme viimeksi asemalle saapuneet, siis kello yhdeksän illalla, tapahtuikin moinen ihme, ja me melkein siunasimme järjestystä

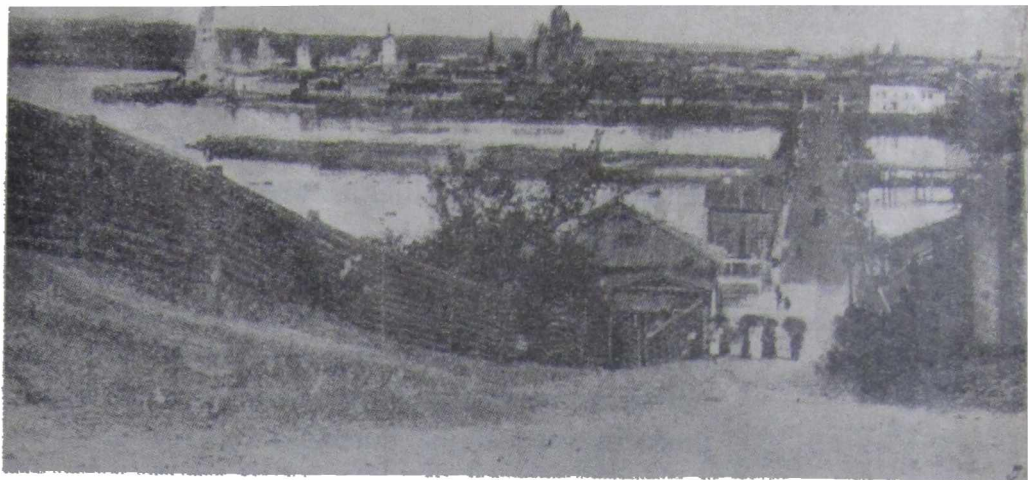
Siperian rautateillä, jonka mukaan junat sentään joskus saapuvat ja — lähtevätkin.

Alkuun päästyä sujuu matka suuremmista vaikeuksista. Kolmannen luokan vaunu ja sen viidennen luokan matkustajat eivät tosin ole omiansa miellyttämään, mutta tieto siitä, että matka päättyy noin 15 tunnin kuluttua, saattaa meidät unohtamaan ympäristöimme. Sitävastoin kiintyy huomiomme ohikiitäviin maisemiin ja varsinkin sisällissodan jättämiin, vielä näkyvissä oleviin jälkiin näillä mailla. Jo Simaan tullessamme teimme tuttavuutta radan varrelle syöstyjen, tuhansiksi sirpaleiksi ammuttujen rautatievaunujen ja veturien kanssa, ja nyt saimme uudistaa saman tuttavuuden. Lisäksi meidän täytyi kulkea suurien jokien yli rikottuja rautatiesiltoja myöten. Nyt ne sillat olivat tilapäisesti korjatut, mutta matkustajalta ei voinut jäädä huomaamatta niiden heikkous. Hirsistä laitetut tilapäiset perustukset huojuivat junan hitaastikin kulkiessa yli. Ja tällaisillekin perustuksille oli ehditty silta perustaa vasta yhtä kiskoparia varten. Toista kiskoparia kannattava silta makasi vielä räjähdysten jäljeltä joessa, jonka väkevä virta voimakkaasti kuohui sen rautaisissa kaarissa. Tällaisia rikottuja siltoja myöten kuljimme mm. Bjelajan (Valkean joen), Angaran ja Irkut-joen yli, puhumattakaan muista pienemmistä.

Seuraavana päivänä puolenpäivän tienoissa avautui eteemme suuri kaupunki, jonka kirkkojen kupoolit näkyivät jo Innokenttisiin, muutamien virstojen päässä olevaan esikaupunkiin. Tehdään vielä lähes hevosenkengän muotoinen kierros, jolloin katkaistaan edellämäinittu Irkut-joki, ja silloin olemme jo Irkutskin näissä oloissa suurenmoisella asemalla. Ja sitten ajuriin, joka kiidättää meidät kuulaan ja vuolaan Angaran yli johtavaa puusiltaa myöten kaupunkiin, pysäyttääkseen ajoneuvonsa »Nationalin» portaiden eteen ja päästääkseen meidät mainitun hotellin siistien ja varsin kodikkaiden seinien sisälle hieman siistimään ja lepuuttamaan itseämme, jotta voisimme ryhtyä tekemään tuttavuutta itse kaupungin kanssa.

Aikaisemmin on meille kerrottu, että Irkutsk on pahanpäiväinen kaupunkiräjä, jonka villit kirgiisit ovat asuttaneet. Käsi-tyksemme kaupungista eivät ole siis loistavat, ja varsin varovaisin toivein astumme kadulle. Tällöin kohtaa meitä täydellinen yllätys. Kirgiisejä emme näe ainoatakaan, ja siistit kadut ja upeat liikepalatsit tuovat mieliimme Helsingin. Hyvin pukeutuneita ihmisiä tulee vastaamme virtanaan ja korviimme tunkeutuvat monet maailmankielet. Olemme siis kirgiisikaupungin asemasta saapuneet maailmankaupunkiin ja kulttuurikaupunkiin, jollaisen olemassaolosta Siperian sydämessä ei meillä ennen ole ollut aavistustakaan. Ja kun pistäydymme kahvilaan, niin tulemme suoraan lyödyiksi hämmästyksellä. Hohtavan valkoisia pöytäliinoja, kukkia jokaisella pöydällä ja siististi pukeutuneita, kohteliaita tarjoilijattaria emme nimittäin ole tätä ennen nähneet Siperian kaupungeissa. Me tunnemme taas elävämme kulttuuri-ihmisen elämää ja meitä alkaa suuresti miellyttää tämä kauheaksi kuvattu kaupunki.

Eikä tämä ole suinkaan useinkin pettävän ensivaikutuksen aiheuttamaa ihastusta. Kaupunki on todellakin, ainakin näin kesällä, ihailemisen arvoinen. Varsinkin kaupungin halki kulkevan Bolshajan, suuren kadun, päässä oleva Aleksanterin puisto on mitä ihanin oleskelupaikka. Kun astut puiston portista sisälle, kohoo edessäsi Suomen punaisesta graniitista lasketulla jalustalla Aleksanteri III:n patsas, jonka »kiitollinen Siperia» on pystyttänyt. Pysähdyt patsasta katselemaan ja viihdyt sen juurella hetkisen — et mainitun imperaattorin muiston, vaan patsaan taiteellisuuden vuoksi. Ja kun sitten vaellat puiston puhtaita käytäviä edelleen, niin näet pystytetyn tänne lukuisia muitakin taideteoksia. Viivähdät niiden ääressä hetkisen ja jatkat matkaasi, kunnes olet saapunut puistoravintolan edessä olevalle terassille, mistä voit ihailla kirkasvetisen Angaran vuolasta juoksua. Se tuo tervehdyksen Baikailta, missä se saa alkunsa samannimisestä suuresta järvestä. Kiireesti se jatkaa kulkuaan lopullista päämääräänsä, Pohjoista Jäämerta kohti. Tällä kohdalla se tekee

Yleiskuva Irkutskista.

kuitenkin, kiireestään huolimatta, melkein puoliympyränmuotoisen kierroksen, kietaisten kaupungin vilpoiseen kainaloonsa. Ja siniseen autereeseen kietoutuneet vuorenharjanteet kohoavat juhlallisina, tehdäkseen ikäänkuin kunniaa tälle valtavalle vaeltajalle. Kaukaiseen Itään kulkeva junakin käyttää sitä opapaanaan, seuraten uskollisesti sen kirkkaita rantoja näkymättömiin asti.

Vaikka tämän vuolaan virran onkin mahdoton salata syvyyttään, niin tuntuu kuitenkin kuin sen vilpoiessa henkäyksessä olisi jotakin salaperäistä, hyytävää, jähmettävää. Ja tällä hetkellä sen rannalla seisoja on taipuvainen selittämään tuon viileän hengityksen viestiksi kuoleman valtakunnasta. Sillä sen lähteillä ja varsilla riehuu nytkin veljessota vihaisimmillaan, ja kuoleman säälimätön viikatemies niittää siellä runsasta satoaan. Ja kukapa tietää, vaikka Angaran vihreän kirkkaaseen veteen sekoittuisi mittaamattomat määrät ihmisverta.

Ja sekoittuukin, tai on ainakin sekoittunut. Kuluneen vuoden (1918) tammikuun veriset taistelut Irkutskin porteilla ja kaduilla ja varsinkin tuon vuolaan virran yli johtavalla sillalla ovat kaa-taneet miestä kuin heinää. Veri on silloin punannut Angaran jäätä, kunnes se vihdoin keväämmällä on murtanut verisen kuorensa ja huuhdellut tammikuun taistelujen jäljet näkymättömiin.

Mutta kaupungin muurit sen sijaan puhuvat vielä voimakasta

kieltään noista tammikuun päivistä. Tuossa suuri kivimuuri yhä raunioina tulipalon jäljeltä, tuossa kranaatti pyyhkäissyt kulman erään pankin talosta ja tuossa taas konekivääri tokottanut kivi-seinään niinkuin tikka. Ja kaikkialla näkyy jälkiä harhailevien kuulien retkistä ikkunaruutujen läpi. Kuumasti on siis silloin oteltu, ennenkuin valta siirtyi bolshevikkien käsiin, kun sen sijaan nyt, jokunen viikko sitten, valta vaihtui muutamassa tunnissa ilman sanottavampia taisteluja.

Irkutsk on myös kulttuurikaupunki. V. 1918, jolloin sen väkiluku oli n. 150.000, siellä oli yliopisto, useita kymnaaseja, kadettikoulu ja lukuisia muita oppilaitoksia. Sitäpaitsi oli kaupungissa suuria kirjastoja, museoita ja useita teattereja, puhumattakaan sanomalehdistä, joita ilmestyi useita.

Liike-elämä kaupungissa oli suurimmaksi osaksi kiinalaisten hallussa. Varsinkin tori- ja rihkamakaupan nämä vinosilmät olivat valloittaneet niin tarkoin, että muiden kuin heidän kanssaan oli noita tavaroita ostavan mahdotonta joutua tekemisiin. Kuuluivatpa he omistavan useita ravintoloita ja kahviloitakin. Mutta senvuoksi heihin ei ole syytä olla tyytymätön, pikemminkin päinvastoin. Muuten kaupungin liike-elämäkin osoitti, että kaupunki on tavallaan kansainvälinen. Hotellien ja useiden liikkeiden kylteissä loisti venäjänkielen ohella muitakin kieliä, mikä on ilmaus siitä, että ulkomaalaisia käy runsaasti kaupungissa.

Irkutskin erään kadun itäpäässä näkyy suuri portti, joka on rakennettu Siperian maantien valmistumisen kunniaksi. Sen kamanassa on tekstaus: »Tie suurelle merelle» ja selitys, että mainittua tietä alettiin rakentaa v. 1856 ja että se valmistui v. 1891, joten siis tähän suurtyöhön oli kulunut 33 vuotta.

Vaikka kaupunki tuntuukin miellyttävältä, niin se on varsin kallis asuinpaikka. Tilapäisesti Siperiassa viipyjän täytyy kuitenkin ottaa huomioon ennen kaikkea taloudelliset seikat ja järjestää elämänsä huokeimman mukaan. Sima tässä suhteessa oli Irkutskia verrattomasti edullisempi, mistä johtuikin, että viikon päivät samoiltuamme tämän sydän-Siperian kaupungin kaduilla

panimme pillit pussiin ja palasimme takaisin »kotiimme», s.o. Siman »gostinitsaan», odottamaan hetkeä, jolloin tie tulisi selväksi aina Vladivostokiin asti ja jolloin saisimme, Angaran rantoja seuraten, porhaltaa Irkutskin ohi niin pitkälti kuin Siperian rataa riittää.

Mutta tätä hetkeä odotellessamme palasimme monesti ajatuksissamme Irkutskin puistoravintolan terassille ihailemaan tienoota. Ja tällöin tuli mieleemme siperialaisen runoilijattaren Nadeshda Kamovan kuvaus auringonlaskusta tässä kaupungissa:

Valopurppura helmaansa kietoi
virran ja temppelin tumman,
ja sinisenpunertavan loisteen
sumun rajalla nähdä voi kumman.

Ja risteissä kimaltaa tähti
loisteessa kesäkuun illan,
ja laskevan auringon rusko
yli seudun sitovi sillan.

Nadeshda Kamovan idyllinen kuva Irkutskista muodostui meidän kohdaltamme jo saman vuoden lopulla kuitenkin kaikaksi muuksi kuin idylliseksi. Meille ei käynyt mahdolliseksi vaeltaa sen ohitse kaukaisempia päämääriämme kohti, vaan meidät raahattiin kotitarkastuksen jälkeen sen kolkkoon van-
kilaan.

XII LUKU.

Kymmenisen eri hallitusta samassa valtakunnassa.

Kuten edellä olen maininnut, tapahtui Omskissa v:n 1918 kesällä vallankeikaus. Ufassa, Uralin länsipuolella olevassa kaupungissa, oli muodostettu bolshevismin vastainen hallitus, »direktorium», joka tshekkiläisten sotavankien avustamana aloitti sotaretkensä bolshevikkejä vastaan. Tämän hallituksen sotaministerinä oli aluksi amiraali Aleksandr Koltshak, joka Venäjän suuren vallankumouksen aikana oli komentanut Mustanmeren laivastoa ja saanut siinä säilytetyksi siedettävän järjestyksen. Sittemmin Venäjän väliaikaisen hallituksen päämies Kerenski lähetti K:n sotilaallisissa asioissa Yhdysvaltoihin. Bolshevistisen kumouksen jälkeen ilmestyi Koltshak Siperiaan, missä hän, kuten sanottu, astui direktoriorhallituksen sotaministeriksi. Saman vuoden (1918) syksyllä Koltshak, arvelun mukaan Englannin ja Ranskan toivomuksen mukaisesti, suoritti vallankaappauksen, otti kaiken vallan omiin käsiinsä ja nimitti itsensä »Venäjän ylihallitsijaksi». Samalla hän aloitti voimaperäisen sodan bolshevikkejä vastaan, menestyenkin aluksi siinä määrin, että hän jo yhteen aikaan uhkasi itse Moskovaakin, puhumattakaan Siperiasta, jonka hän valloitti miltei kokonaan. Sen sijaan, että mainitun direktoriorhallituksen ohjelma oli varsin vapaamielinen, se kun sisälsi mm. pyrkimyksen kutsua koolle lakiasäättävä kansalliskokous, Koltshak seurasi entisen tsaarivallan hallitusperinteitä. Sen jälkeen kuin hän olisi saanut bolshevikit täydellisesti kukistetuiksi, hän olisi kenties huudattanut itsensä Venäjän keisariksi.

Siihen viittaa ainakin tarina, että hänen salonkivaunustaan löydettiin valmis keisarikruunu. V. 1919 sotaonni kuitenkin kääntyi. Bolshevikit valloittivat Koltshakin hallituksen pääkaupungin Omskin, minkä jälkeen koko Koltshakin armeija hajosi ja pakeni mitä suurimmassa epäjärjestyksessä itää kohti jättäen jälkeensä kymmeniätuhansia kaatuneita tai muuten sodan melskeeseen nääntyneitä. Koltshak itse joutui bolshevikkien vangiksi ja helmik. 7 päivänä hänet Irkutskin vankilassa ammuttiin.

Oli kuvaavaa senaikaisille Venäjän oloille, ettei Koltshak taistellut bolshevikkihallitusta vastaan suinkaan yksin. Päinvastoin koko Neuvostoliitto oli silloin sisällisten vihollisten piirittämä. Eri puolilla Venäjää oli muodostettu ns. vastavallankumouksellisia hallituksia, joiden päämääränä oli neuvostojärjestelmän kukistaminen. Tällaisista hallituksista voidaan mainita ainakin seuraavat:

1) Pohjois-Venäjän hallitus Arkangelissa. Tämä hallitus toimi englantilaisen sotaväen suojeluksessa.

2) Donin ympäristössä oli muodostettu Donin tasavalta, ja sillä oli oma hallituksensa.

3) Krimillä oli Krimin tasavallan hallitus.

4) Omsk oli ensin direktorihallituksen ja sittemmin Koltshakin hallituksen pääkaupunki.

5) Kubanin alueella Jekaterinodarissa oli Etelä-Venäjän hallitus, jonka tavoitteiden saavuttamiseksi taisteli ensin kenraali Denikin ja sittemmin kenraali Wrangel.

6) Viron ja Venäjän rajamaille oli muodostettu Luoteis-Venäjän hallitus, jonka päämies kenraali Judenitsh yhteen aikaan vakavasti uhkasi Pietaria.

7) Ukrainassa olivat Peltjuran johtamat ainekset tyytymättömiä neuvostovaltaan ja taistelivat heihin yhtyneiden puolalaisten kanssa bolshevikkeja vastaan.

Senkin jälkeen kuin Koltshak armeijoiheen oli kukistunut, itä-Siperiassa vallitsi erittäin sekava tilanne. Bolshevistisessa Kaukaisen Idän tasavallassa, jonka pääkaupunkina oli Tshita,

tapahtui taisteluja bolshevikkien ja heitä vastustavien valkoisten välillä. V. 1921 kukistuivatkin bolshevikit näillä seuduilla. Samoin tapahtui Vladivostokissa, missä valkoiset muodostivat oman hallituksensa. Näillä tienoilla taistelivat bolshevikkeja vastaan Koltshakin armeijan jäännökset sekä kenraali Semenovin ja parooni Ungern-Stenbergin joukot.

Oli tyypillistä silloisille oloille, että heti kun bolshevikit Omskin valtauksen jälkeen saivat yliotteen Koltshakista, muodostui Siperiassa useampia rintamia. Aikaisemmin alakynteen joutuneet bolshevikit olivat piileskelleet hiljaisina, mutta nyt he astuivat piilopaikoistaan esille. Niinpä kerrottiin 1919 Siperiassa olleen ei vähemmän kuin kahdeksan eri rintamaa.

Voi näin ollen kuvitella, ettei muukalainen, joka oli joutunut tällaisen ampieispesän keskelle, tuntenut oloaan kaikkein mukavimmaksi.

XIII LUKU.

Rahat ja paperit takavarikkoon. — Kotiaresti. — „Kuvernementin komissaari on hyvä mies”.

Päästyään syksyllä 1918 Siperian »ylihallitsijaksi» Koltshak esiintyi alamaistensa keskuudessa niinkuin keisari aikaisemmin. Kun hän matkusti kansansa keskuudessa, niin tarjottiin hänelle muka kansan suosionosoituksena suolaa ja leipää niinkuin tsaarille ainakin. Kaikesta näkyikin, että oltiin palaamassa jonkinlaiseen itsevaltiuteen. Niinpä hallitus turvautui asemansa vahvistamiseksi samoihin tuttuihin keinoihin kuin Venäjän itsevaltiaatkin. Ilmiannot, kotitarkastukset, vangitsemiset ja kuolemantuomiot tulivat päiväjärjestykseen. Eikä ihmekään, sillä oli muodostettu valtion palkkaa nauttiva urkkijalauma, ns. »valtiollinen ohrana», jonka kuntoisuus todettiin vain ilmiantojen ja vangitsemisten lukuisuudesta.

Jos siis ihminen tällaisessa yhteiskunnassa säästyivät kotitarkastukselta ja vangitsemiselta, niin sen voi laskea yhdeksi maailman suurimmaksi ihmeeksi. Ja hänen, joka mahdollisesti olisi joutunut mainitunlaisen huomaamattomuuden »uhriksi», olisi luullut rai-vaavan itselleen suoran tien museoon, mammutin luurankojen ym. harvinaisten ilmiöiden joukkoon.

Meistä ei kuitenkaan tullut tuollaista museotavaraa, minkä Koltshakin hallitus voi hyvällä omallatunnolla laskea ansioittensa joukkoon. Eräänä päivänä marraskuun loppupuolella saapui asuntoomme Siman kaupungin miliisipäällikkö muutamien miliisipoliisiensa kanssa ja ilmoitti toimeenpanelevansa kotitarkastuksen

meitä vastaan tehdyn ilmiannon johdosta. Me kylläkään emme tienneet »äiti Venäjän» sylissä ollessamme tehneemme pienintäkään pahaa Siperiassa vallitsevaa maailmanjärjestystä vastaan, mutta puhdas omatunto ei täällä suinkaan ollut silloin eikä liene koskaan ollut sellainen taikakalu, joka estää ihmisen joutumasta aina nuoransilmukkaa hipaiseviin elämänvaiheisiin. Niinpä kotitarkastus toimitettiin, pengottiin kapsakit, taskunpohjat ym. mahdolliset ja mahdottomat paikat. Ja katso, mikä oli tulos? Joukko suomeksi kirjoitettuja papereita ynnä koko »porukan» matkakassa, sekin pääasiassa suomalaista valuuttaa, takavarikoitiin. Venäläinen tshinovnikka ei tietysti ymmärtänyt suomen kieltä ja sen vuoksi hänellä oli ehkä syytä olettaa papereihimme sisältyvän mitä kauheimpia asioita, minkä vuoksi hän otti huostaansa sekä paperit että rahamme lähettääkseen ne »korkeimpiin» paikkoihin. Meidät itsemme hän asetti valvonnan alaisiksi, niin että meidän täytyi joka päivä käydä näyttäytymässä hänen »armolleen». Vapaista kansalaisista ja ulkomaalaisista olimme siis muuttuneet epäiltäviksi lurjuksiksi, joilla ei saanut olla liikkumisvapautta, ei rahoja eikä suomenkielisiä papereita.

Mitä muuten sanottuun miliisipäällikköön tulee, niin hän oli keisarivallan aikana ollut kiihkeä vallankumouksellinen ja sen johdosta istunut Venäjän vankiloiden kaameimmissa kopeissa toista vuosikymmentä. Ihmekö jos miehen koko olemus oli reumatismin runtelema ja sormetkin käpristyneet ylöspäin vääriksi. Kaikesta tästä huolimatta hän oli nyt innokas koltshakilainen, joka vainosi kaikkia niitä, joiden epäili jollakin tavalla olevan tyytymättömiä vallitsevaan hallitusjärjestelmään. Aikaisemmin me asuimme samassa »gostinitsassa» kuin tuo arvon herrakin, joka lienee luullut meitä, jotka puhuimme vierasta kieltä, joko bolshevikkipampuiksi tai saksalaisiksi vakoilijoiksi. Näin ollen ei ole aivan mahdoton sekään olettaamus, että hän itse oli järjestänyt sanotun ilmiannon.

Meitä tietenkään ei ilahduttanut kotiaarestissaolo. Lähetimme kuvernementin komissaarille, nimeltään Jakovlev, jonka kerrottiin

olevan »erittäin hyvä mies», kirjelmän ja ilmoitimme siinä, mitä oli tapahtunut, sekä pyysimme hänen toimenpidettään, jotta saisimme takaisin oikeutemme. Häneltä saapui ilmoitus, että hän on pyytänyt asiaamme koskevat »materiaalit», siis tehdyt pöytäkirjat, lähettämään itselleen. Ilmoituksen saatuaamme uskoimme, että rahamme ja paperimme pian palautetaan, sillä »erittäin hyvä mies», jollaiseksi puheenalaista satraappia edelleenkin kuvattiin, ei voi sallia, että kerrotulla tavalla menetellään viattomien ihmisten suhteen, joilla ei ole ollut mitään muuta tekemistä Siperian yhteiskunnan kanssa, kuin että heidän on täytynyt pysähtyä sen keskustaan odottamaan poispääsyä siitä. Kiireellisesti hän antoi-kin kuulua itsestään, tosin tavalla, joka löi meidät melkoisella hämmästyksellä.

Joulukuun 9 päivän aamuhetkenä saapui nimittäin luoksemme muuan miliisi ja ilmoitti, että meidän täytyy samana päivänä lähteä Irkutskiin — mille asialle, sitä ei sanottu. Aluksi määrättiin vain »porukan» miespuoliset jäsenet tälle matkalle, mutta kun käytiin asiaa tarkemmin tiedustelemassa miliisipäälliköltä, jonka jo olimme tutustuttaneet asiaamme edelläkerrottujen vaiheiden vuoksi, niin saimme kuulla, että mitään erotusta mies- ja naispuolisten välillä ei ole olemassa, vaan on kaikkien erotuksetta lähdeittävä. Käsky on käynyt ulos kuvernementin komissaarilta, että meidät kaikki on »luotettavan vartioston seuraamana» tuotava hänen hallituskaupunkiinsa Irkutskiin. Kuvernööri Jakovlev oli muuten mies samaa maata kuin mainittu miliisipäällikkökin. Sosiaalivallankumouksellisena hänet oli karkoitettu Siperiaan ja hän oli istunut kymmenkunta vuotta sen vankiloissa. Nyt hän paistatteli päivää Koltshakin suosion loisteessa ja kidutti syyttömiäkin ihmisiä Irkutskin ja muiden alueensa kaupunkien vankiluolissa.

Niinpä sitten varustauduimmekin tätä omituista matkaa varten. Tämän luvun näkyväinen sankari, monesti mainittu miliisipäällikkö, seurasi meitä ja vasta rautatieasemalla ilmoitti, että meidät viedään vankilaan. Kuitenkin hän lohdutteli, että

parin kolmen päivän perästä olisimme vapaat, sillä kuvernementin komissaari, jonka kädessä nyt kohtalomme langat olivat, käsittelee tämänlaatuiset asiat aina heti. Moinen lohdutus ei kuitenkaan oikein tehonnut, sillä me emme olleet tottuneet sellaiseen järjestykseen, että ihminen, jonka syyllisyyttä ei ole edes tutkittu, lähetetään vankilaan. Mutta eihän tässä surkukaan auttanut. Koetettiin uskoa, että ehkäpä tässä maassa sittenkin löytyy hitunen oikeutta ja että me piankin, kun syyttömyytemme tulee todetuksi, pääsemme vapaiksi.

Juna matelee hitaasti eteenpäin, niinkuin sille tämä matka olisi yhtä vastenmielinen kuin meillekin. Seuraavana aamuna vähän ennen puoltapäivää olemme perillä. Asemalla saadaan kuppi kuumaa yöllisen vaelluksen jälkeen ja niin taas mieli hie-
man virkistyy. Päävartijamme, miliisipäällikkö, uskoo meidät mukana seuranneen yksinkertaisen miliisin varjelukseen, ja tämän johtamina kuljemme kaupungin halki päämääräämme kohti. Vihdoin, kaupungin toisessa laidassa, kohoaa suuri valkoinen kivirakennus, ja sitä kohti suunnataan askelet. Joulukuun pak-
kaslumi narskuu jalkojen alla, ikäänkuin valittaen, ja taukoaa vasta, kun suuri rautaportti rämisten avautuu ja me kolkkoa, kumajavaa käytävää pitkin vaellamme tämän kammottavan talon kansliaan. Rautaportti takanamme sulkeutuu raskaasti eristäen meidät vapaiden ihmisten maailmasta.

Vankilan kanslia on pimeähkö, likainen huone, jonka jakaa kahtia sen läpi kulkeva aita. Aidan toisella puolella on pöytä, jonka päällä on joukko papereita suloisessa epäjärjestyksessä. Pöydän takana istuu risaisissa pukimissa muutamia kanslistejä, jotka utelevat uusilta tulokkailta näiden henkilöllisyyttä koskevat tiedot, mittaavat pituuden, tyhjentävät taskut ja lopuksi passittavat johonkin niistä lukemattomista helveteistä, jotka sisältyvät tähän taloon. Nämä »muodollisuudet» läpikäytyämme olemme mekin valmiit asutettaviksi johonkin holviin, jollaisista ennen olemme vain lukeneet kaameita kuvauksia. Naispuoliset kohtalotoverimme ovat ensiksi valmiit, minkä vuoksi muudan

tihrusilmäinen mies kehoittaa heitä seuraamaan itseään. Eron hetki on siis lyönyt ja se pusertaa naisten silmistä kirkkaan kyynelpisaran. Ei kuitenkaan valiteta katkeran kohtalon edessä, vaikka jokaisen sydämessä liikkuvatkin sanoinkuvaamattomat tunteet, sillä me emme voi uskoa, että edes Koltshakinkaan hallitukselle osoittautuisi välttämättömäksi syyttömien ihmisten pitempiaikainen kiusaaminen vankilassa. Ja tässä uskossa hyvästelee puoliso puolisoa, pidättyen kaikista hentomielisistä sanoista, koska ne vain olisivat omiansa katkeruutta lisäämään. Monta hetkeä ei olekaan hyvästelyyn käytettävissä, sillä tihrusilmäinen jo kiirehtii. Pian kokoavat naisemme vähäiset tavaransa kainaloonsa ja häviävät saattajansa kanssa — mihin, siitä ei meillä ole aavistustakaan. Ja niin me nyt olemme toverin kanssa vain kahden, sen sijaan että meitä hetki sitten oli vielä neljä.

XIV LUKU.

Irkutskin vankilassa.

Vuosina 1918—19 vaihtui Siperiassa valta vuoron perään milloin bolshevikeille, milloin valkoisille, ja tässä rylläkässä tietysti otettiin vankeja niin yhden kuin toisenkin vallanpitäjän toimesta. Niiden vapauttaminen ei kuitenkaan käynyt yhtä nopeasti kuin vankilaan telkeäminen, joten saattoi sattua niin-kin, että samaan aikaan oli vankiloissa useammankin vastakkaisen vallanpitäjän poliittisia ym. vankeja. Niin oli laita Irkutskinkin vankilassa, joskin pääasiallisin vankiaines oli Koltshakin tshinovnikkojen sinne telkeämää. Mutta harvinaista ei ollut sekään, että siellä istui vielä tsaarivallan aikuisia tutkintovankejakin. Keskinäiset tappelut olivat vieneet politiikan johtajilta ja heidän virkamiehiltään ajan niin tarkoin, ettei kukaan ennättänyt tutkia ja joko tuomita tai vapauttaa näitä onnettomia, jotka jo vuosikausia olivat viruneet kalterien takana.

No niin, tällaiseen seuraanhan mekin nyt jouduimme. Meidät miehet suljettiin miesvankilan yhdeksännen »postin» 6:nteen »kassakaappiin» ja naiset vietiin jonnekin naisten vankilan samantyyppiseen säilytyspaikkaan. Eipä siis muuta kuin ruveta taloksi. Tosin se ei aluksi ole oikein luonnistaa, sillä sellimme siisteys-ym. suhteissa on äärettömän paljon toivomisen varaa. Mitähän nuokin rautavuoteilla olevat rytkyt, joiden pitäisi käydä makuuvaatteista, mahtavat oikein sisältää? Ja mitenkähän me totumme nurkassa olevaan »nykyajan mukavuuteen», jona on jonkinlainen laatikko ja sen sisällä ämpäri? Milloinkahan tätä asfalttilattiaa

on viimeksi pesty ja mitähän basilleja sen likakuoreen sisältyykään? Nämä ovat kysymyksiä, joita toisillemme teemme, mutta joihin ei kukaan vastaa. Ei edes jo ennestään kopissa oleva punakaartilainen, sillä hän on sairas, hyvin sairas — mitä sairastanee lavantautia.

Kyllähän mieli pyrkii tällaisissa oloissa vähän mustenemaan ja tulevaisuuden perspektiivit näyttävät melko synkiltä. Mutta sitten tuo lavantautinen viedään sairaalaan — kuolemaan, ja meidän käyttöömme jää koko »lokaali», s.o. kuuden askelen pituinen ja kolmen levyinen murju, johon katon rajassa olevasta akkunasta kainosti tunkeutuvan valon jakaa paksu rautaristikko 18 pikku neliöön. Kahden jäätyämme tuntuu meistä ikäänkuin vähän helpommalta, onhan meillä nyt tilaisuus jutella kohtalostamme vapaasti kenenkään kuuntelematta.

Tietystikään aluksi emme tunne talon asukkeja emmekä myöskään talon tapoja. Mutta pianhan kaikki kuitenkin selviää. Niinpä jo seuraavina päivinä havaitsemme, että tämähan on kerta kaikkiaan internationalistinen talo, täällä on mitä kansallisuutta vain haluat: venäläisiä, tshekkiläisiä, unkarilaisia, itävaltalaisia, puolalaisia, juutalaisia, saksalaisia, virolaisia, lietualaisia, lättiläisiä ja kiinalaisia, joita viimeksimainittuja ilman ei mikään venäläinen vankila tule toimeen, sillä heitä tarvitaan — teloittajina.

Jokapäiväinen puolen tunnin kävely vankilan pihalla antaa mahdollisuuden havaintojen, jopa tuttavuuksienkin tekoon. Kas tuossa marssii pystypäisenä saksalainen filosofian tohtori, vaikka hänen rääsyiset pukimensa ja pitkäksi venynyt partansa eivät ole suinkaan omiansa ilmaisemaan hänen oppineisuuttaan. Tuossa taas ryhdikäs tshekkiläinen upseeri yllään arvomerkkejä vailla oleva sotilastakki, tuossa kyömynenäinen juutalaisnuorukainen melko hyvissä tamineissa, jotka ovat ilmeisesti peruja hänen punakaartilaiskaudeltaan. Tuossa astelee pieni virolainen, nimeltään Franz, joka on kolunnut kaikki maailmansodan rintamat ja lopulta päätynyt tänne Koltshakin vankina. Tuossa taas

punakkaposkinen saksalainen merikapteeni, joka laivoineen on joutunut Japaninmeren läntisellä rannikolla venäläisten sotavangiksi. Tuossa näemme puolalaisen insinöörin, jonka seikkailut ovat niin ikään johtaneet tänne. Ja tuossa vaeltaa hieman kumarainen itävaltalainen eläinlääkäri, joka tuskin on sotatoimiin ottanut aktiivisesti osaa, mutta joka siitä huolimatta on muiden sotavankien kera joutunut tänne. Jne, jne.

Seurustelu näillä jokapäiväisillä kävelytunneilla on sangen rajoitettua, sillä aseistettu kerubiini vartioi meitä silmä kovana ja väliin tempaa pistoolinsa esille, kun on huomaavinaan jotakin reklementtien vastaista. Siitä huolimatta tietävät melkein kaikki toistensa kohtalot. Niinpä jo parin päivän kuluttua on yleisesti tiedossa, keitä me olemme, kuin myöskin se, ettemme itsekään tiedä syytä täälläoloomme. Jotkut kyllä vetävät siitä sellaisen johtopäätöksen, että olemme ehkä spekulanteja, keinottelijoita, mutta se ei meitä liikuta. Päinvastoin. Sillä jos tutkijaviranomaisetkaan eivät pitäisi meitä »poliittisina tekijöinä», kuten aivan väärin pitävät, niin varmasti täältä ovet aukeaisivat helpommin. Mutta meidän onnettomuutemme on siinä, että Koltshakin tshinovnikka on takavarikoinut paksut pinkat ajankuluksi kirjoiteltuja papereita, runoja, novelleja, kertomuksia jne., joita ei kukaan ymmärrä. Kuka sen tietää, vaikka papereihimme sisältyisi Koltshakin vallan murskaamissuunnitelma, ja siksi meidän on istuttava täällä, kunnes taivas lähettää niiden kääntäjän.

Mutta sitä saamme odotella kolmisen kuukautta ja kuluttaa aikaamme parhaimmaksi havaitsemallamme tavalla. Ja kyllä vankilassa keksiikin yhtä jos toistakin. Niinpä mekin jo parissa päivässä saamme aikaan yhteyden naisvankilan kanssa. Muutama savuke tai voinokare, joita voimme ostaa vankilan putiikista niin kauan kuin ruplia tilillämme piisaa, riittää hellyttämään keittiöpojat, jotka kuljettavat muonaa niin meille kuin naisvankilaankin. Ja niin on kirje-etappi valmis. Melkein joka päivä saamme pienen kirjelappusen, josta selviää, kuinka naisemme

jaksavat, ja yhtä useasti menee meiltä sinnepäin samanlainen lappunen.

Sitäpaitsi hommataanhan tässä vähän muutakin. Niinpä esim. eräänä pimeänä iltapuhteenä irroitettulla rautasängyn jalalla puhkaistaan väliseinä vieruskoppiin. Mukavuuslaitos siirretään sivuun ja sen kohdalla olleen ilmakehän aukosta aletaan jyskyttää. Kohta kuuluu samanlainen jyskytys seinän toiseltakin puolelta ja ennen pitkää on seinä auki.

Ja sitten alkaa seurustelu naapurien kanssa, joka seurantarve meidän taholtamme aiheutui ennen kaikkea siitä, että mahorkkavarastomme oli auttamattomasti lopussa. Tekemämme reiän kautta tulee meille nyt tupakkaa ja menee toiselle puolelle sokeria ja teetä, ja lisäksi vaihdetaan puoleen yöhön asti kaikenlaisia juttuja ja kaskuja.

Mutta ennenkuin tämä vuorovaikutus saatiin aikaan, täytyi toverini ja meille kaveriksi jokin aika sitten tulleen venäläisen punakaartilaisnuorukaisen laulaa kovaäänisesti noin tunnin ajan, jottei käytävässä oleva kerubiini huomaisi mitään tavatonta olevan tekeillä. Mutta tämä heidän vaivannäkönsä tuli ajan mittaan palkituksi siten, että voimme naapuriemme, kolmen juutalaisnuorukaisen, kanssa jakaa eväämme melko tasan, joten seinän kummallakin puolella ruokajärjestys oli sitä vaihtelevampi. Tosin tämä vaihto tapahtui hyvin läheltä sitä »erästä vissää paikkaa», mutta se seikka ei meitä sanottavasti vaivannut. Ihminen on hyvin mukautumiskykyinen luontokappale!

Tietysti koko tämän kalteri-internationalen yhteinen toive on päästä vapaaksi ja sitten kotimaahan. Siitä puhutaan joka kävelyhetki ja siitä valetaan loppumattomasti kannuja. Mutta odotuksesta ei kuitenkaan näy tulevan loppua — lukuunottamatta niitä tapauksia, jolloin joku siirretään ns. kuolemankoppiin ja sieltä jonakin varhaisena aamuhetkenä kiinalaisten käsiteltäväksi. Joidenkin kärsimysten loppu tässäkin tapauksessa on sangen vaivalloinen. Niinpä kerrottiin, että eräskin mies täytyi hirttää kolme kertaa, ennenkuin henki lähti.

Niin, odotus jatkuu päivästä päivään. Ja sen kestäessä kuluu elämäkin entisenlaisena, harmaana ja valottomana. Samaan tapaan kuin eilenkin saa unkarilainen luutnantti aamuisin kantaa koppitoveriensa yhteisesti täyttämän ämpärin likaruumaan, samaan tapaan kuin eilenkin saksalainen tohtori ottaa vastaan puolikypsän leipämurikkansa ja pahalta haisevan hapankaalikuppinsa, ja samaan tapaan kuin eilenkin saa suomalainen sanomalehtimies kiroilla venäläistä joutuisuutta, joka heikäläisten itsensä luonnehtimana on seuraava: seitshash (heti) mutta joka käytännössä merkitsee vähintään kolmea kuukautta. Meillekin on jo kuukausi sitten luvattu, että lauantaina pääsemme vapaiksi, mutta täällä vain yhä ollaan.

Kuitenkaan tämä kalteri-internationale ei tule meidän tyysijaksemme kauemmaksi kuin kolmeksi kuukaudeksi, sillä taivas on meille armollinen. Se näet lähettää kuvernementin komissaarin näköpiiriin jonkin hotellin asiapojan, joka taitaa suomea, ja hänen tärkeäksi tehtäväkseen annetaan ottaa selkoa, kuinka vaaralliset ovat paperimme. Kerrottiin poikaa niitä lukiessaan kovasti naurattaneen ja hän oli sanonut, ettei koko käsikirjoituspinkassa ollut ainoatakaan vaarallista riviä.

Ja sitten tapahtuukin ihme. Eräänä päivänä, kun meidät juuri on komennettu pesemään koppimme lattiaa, aukenee kovalla rämällä ovi ja meille huudetaan: »Na svaboda!» s.o. vapauteen.

Ja sitä sanaa ei meille tarvinnut toistaa. Luultavasti palokuntalaisetkaan eivät ole sen nopeammin lähtövalmiita kuin me olimme.

Mutta kuinka lienee internationalemme toisten jäsenten laita? Eiköhän vain löytyisi Irkutskin vankilasta vieläkin senaikuisia »kundeja», jos tarkastelemaan menisi, vaikka neljännesvuosisata onkin meidän sielläolostamme vierähtänyt. Mene tiedä, vaikka vielä istuisi kopissa n:o 66 sekin nuorukainen, joka kanssamme seinän rikkoi ja joka innokkaasti opiskeli suomen kielen mehevimpiä sanoja omistaakseen, ne kuvernementin komissaarille ja hokeakseen niitä sitten kerran, sanotun herran käydessä kopis-

samme, pitkät rimpsut meidän suureksi kauhistukseksimme. Näistä sanoista muistuvat vieläkin mieleen: sika, hunsvotti, kelju, roisto, lurjus, emäsika jne. Hän kirjoitti ne kopin seinään vuoteensa kohdalle ja lasketteli niitä silloin, kun suu tahtoi puhua sydämen kyllyydestä.

Toivottavasti kuvernementinkomissaari ei oppinut suomen kieltä, ennenkuin tämä nuorukainen sai vapautensa.

X V L U K U.

Vankilasta valvonnanalaiseksi.

Sellaiset vangit, joita ei voitu tuomita eikä kauempaa pitää vankilassa, karkoitettiin. Meidänkin kohdallamme voitti »oikeus» sanotulla omituisella tavalla. Mutta oikeusko vai vääräys lienee tapahtunut silloin — noin vuosi jälkeinpäin — kun edellämaintuneen »oikeuden» ylin vaakamestari Koltshak sai suunnata askelensa samaan vankilaan ja lopettaa siellä ajallisen vaelluksensa? Kohtalon ivaa lienee ollut sekin, että samojen tshekkiäisten osaksi, jotka Siperiassa olivat — tosin aluksi sitä tarkoittamatta — raivanneet tien Koltshakin valtiudelle, lankesi napata tuo »ylihallitsija» kiinni ja toimittaa »parempaan talteen».

Mutta antakaamme vankilan porttien sulkeutua takanamme ja viilettäkäämme »vapaina» ihmisinä maaliskuun viihäisessä viimassa pitkin silmäkantamattomia aroja karkoituspaiikkaamme Balaganskiin. Matkalla tosin teemme pienen »haaksirikon», erään joen jäällä iltapimeässä humahdamme näet hevosinemme päivinemme veden varaan, mutta mitäpä siitä. Vähät siitäkään, että jalat 40 asteen pakkasessa ovat jäätyä märkiin jalkineihin kiinni. Kaukana tuolla vilkkuu jostain taloryhmästä tuli, ehkäpä siellä matkamies saa yösijan. Ja saakin. Burjaatti on ystävällinen ja ottaa muukalaiset matkamiehet vastaan ja kuumentaa pätsinsä seitsemän kertaa kuumemmaksi entistään. Niin että kyllä tässä nyt jäätynyt ruumis lämpenee. Lämpeneepä itse burjaattikin. Hän ja hänen perhekuntansa keräytyvät porukkamme ympärille, ja heille ominaisella uteliaisuudella he kyselevät kaik-

kea. Kuultuaan, että olemme kotoisin kaukaa pohjolasta, noin 5000—6000 virstan päästä, ei burjaattien ihmetyksellä ole rajoja. Varmaankaan itse Buddhan ilmestyminen ei olisi heitä enemmän ihmetyttänyt. Siitä kai johtuukin, että he korventavat pätsiänsä läpi yön, jotta matkamiesten vaatteet, elleivät ne kastuneet heidän joen jäällä rämpiessään, likoaisivat nyt vuolaista hikihelmistä.

No, se ei mitään! Kyllä sitä taas aamulla jäähtyy, kun siinä 50 astetta tavoittelevassa pakkasessa taivalletaan eteenpäin. Ja aivan totta! Nenänpää ehtiikin jo jäätyä, ennenkuin Balaganskiin päästään. Muutenkin burjaatin lämpimät ovat jo haihtuneet, niin että kun vihdoin saavutaan matkan päähän iltapäivällä, niin uusi samanlainen »löyly» ei olisi haitaksi. Taikka ellei nyt juuri löylytystäkään tarjottaisi, niin hyvä olisi, kun saisi edes jonkinlaisen pesän, jossa voisi ryhtyä suorittamaan »asiaansa», s.o. poliisilla itsensä valvottamista.

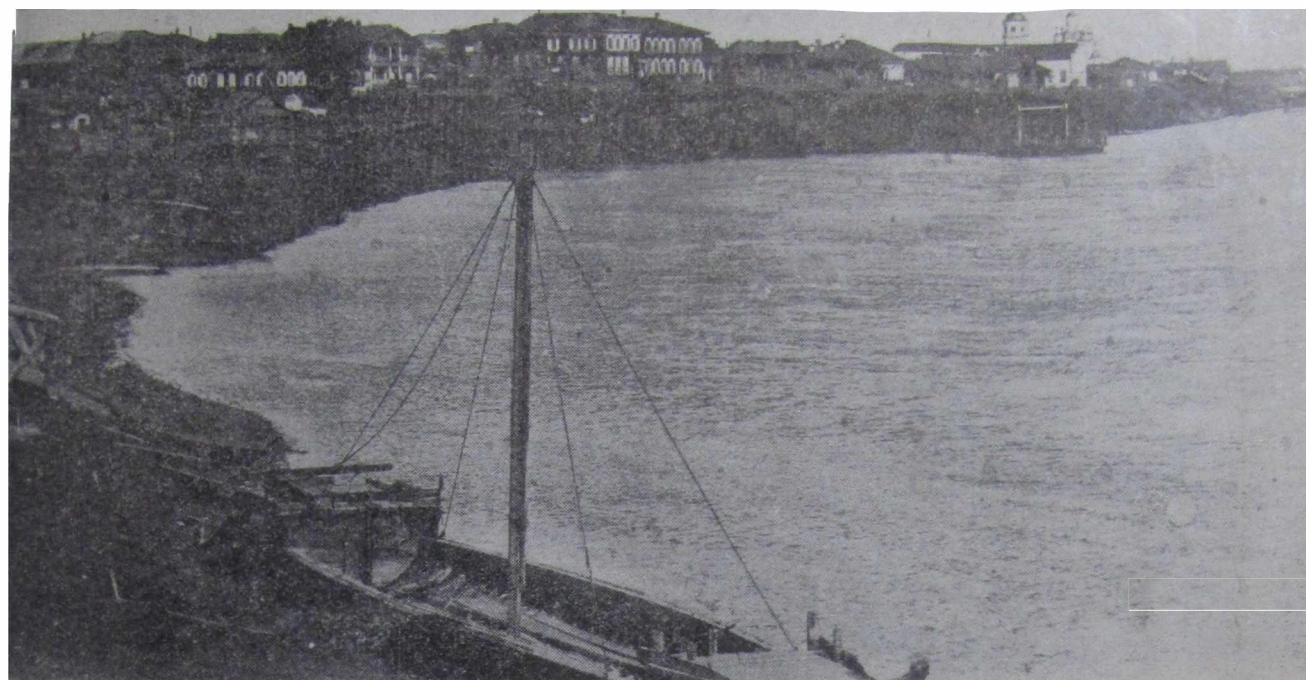
No niin, me olemme siis perillä. Kyytimiehemme vie meidät johonkin Ivan Ivanovitshin taloon, joka on hänelle ennestään tuttu. Siellä saamme ensimmäisen yösijamme, josta käsin koetamme sitten harkita, mihin vakituisemmin sijoittuisimme. Juttu ratkeaakin mutkattomasti. Ivanovitshin veljen talossa asuu vain tämän kolme tytärtä, koska isäntä on sattumalta »matkoilla» pitemmän ajan, ja siellä siis on tilaa meidänkin seurueellemme. Niinpä sitten muutta mutkitta sijoitummekin Vasili Ivanovitshin talon vuokralaisiksi, jollaisena siellä jo ennestään on itävaltalainen eläinlääkäri, joka on joutunut sotavankina tänne »jumalan selän taakse». Millaisilla »matkoilla» talon isäntä oli, se käy selville myöhemmin.

XVI LUKU.

Suutarinsällinä Balaganskissa. — Angaran rantalehdot ovat viihtyisiä kesähelteellä. — Seuralaisinamme on sotavankeja.

Balagansk on samannimisen ujestin pääkaupunki. Sitä ympäröivät laajat arot, joita reunustavat verraten korkeat, metsättömät vuorijonot. Siellä täällä kaupungin ympäristössä on pieniä lehtimetsäsaarekkeita. Pinnanmuodostuksesta voi päätellä, että maa on vulkaanista alkuperää, eikä ole ensinkään mahdotonta, että täällä sijaitsevat vuoriryhmät sisältävät mitä erilaisimpia metalleja.

Näitä seutuja nimitetään Angaran laaksoksi. Kaupungin ohi virtaa nimittäin vuolas, kirkasvetinen Angara, Jenisein 2000 virstaa pitkä lisäjoki, joka tältä kohdalta on noin virstan levyinen. Se saa alkunsa Baikal-järvestä, joka on noin kaksi kertaa Laatokkaa suurempi. Angara, johon tällä kohdalla liittyy pieni sivujoki Onga, on väkevä vuorivirta, ja siitä johtuu, että sen vesi on erittäin kylmää. Kuumimmallakaan kesäajalla sen lämpö määrä ei ylitä 9 astetta. Muutenkin on Angara sangen omituinen. Jäätymisensä edellä syksyllä se tulvii hirvittävästi, kun taas jäänlähdön aikana keväällä sen vesi on matalimmillaan. Jäätymisenkään ei tapahdu normaalilla tavalla. Sen pohjasta muodostuu jäälauttoja, jotka kohoavat pinnalle liikkuen joen täyteenä viikkomäärät eteenpäin, kunnes noin 40 asteen pakkasen liimaa ne yhteen. Näin onkin mahdollista, että yhden yön kuluessa jää saattaa muodostua hevosen kannattavaksi. Jäätyminen, samoin kuin jäänlähtökin tapahtuu muuten hirvittävällä

Balagansk Angaralta käsin katsottuna.

ryскеellä, joka kuuluu kauas. Hauskaa on tällöin katsella Angaran äärellä luonnonvoimien villiä myllerrystä.

Kesäisin on Angara edullinen kulkureitti kumpaankin suuntaan. Laivaliike onkin verraten vilkasta Irkutskiin ja sieltä edelleen Baikalille. Väkevä virta tosin vastavirtaan kuljettaessa hidastuttaa kulkua, mutta onpa myötävirtaan kulku sitä helpompaa. Niinpä kun esim. Irkutskiin mennessä kuluu aikaa kolmisen vuorokautta, niin ei sieltä myötävirtaan palatessa tarvita aikaa vuorokautta enempää, tuskin sitäkään.

Tällaisen valtavan virran äärellä ja laajojen mittasuhteiden ympäröimänä näyttää Balaganskin ujestikaupunki varsin mitätömältä. Eikä se varsin mainittavan arvoinen ole muutenkaan. Sen huomattavimmat rakennukset ovat kirkko, viinatehdas ja vankila. Ja nepä ne riittävätkin »edustamaan» kaupunkia ulkoaisesti. Kaikissa niissä käy melkoinen »trafiikki», ensinmainitussa sentään vähäisin. Vankila taas on aina täynnä, huolimatta

vallanmuutoksista. Koltshakin aikana asuttivat sen pääasiassa bolshevikit, bolshevikkien aikana taas porvarit. Vuoden 1920 alkupuolella teljettiin sinne Balaganskin kauppiaat ja muut pohatat, jotka eivät olleet halukkaita maksamaan punaisten partisaanijoukkojen kaupungin asukkaille määräämää useampiin miljooniin nousevaa sotaveroa. Kauan ei heidän kuitenkaan tarvinnut istua, sillä Moskovasta tulleen määräyksen mukaan oli niillekin, jotka olivat mainitun pakkoveron maksaneet, suoritettava se takaisin. Mutta onhan siellä vankilan asukkaita ilman tällaisiakin »rikollisia», varsinkin kun ottaa huomioon oikeudenkäytön »joutuisuuden». Tässäkin vankilassa oli näihin aikoihin useita, jotka jo neljäkin vuotta olivat istuneet, tulematta kertaakaan tutkituiksi tai tuomituiksi.

Balaganskin asujaimiston muodostivat puheenaolevana ajan-kohtana mitä erilaisimmat kansallisuudet. Siellä oli puolalaisia, saksalaisia, itävaltalaisia, romanialaisia, tshekkiläisiä, turkkilaisia, kaukaasialaisia ja — suomalaisia. Puolalaiset olivat useimassa tapauksessa jo vanhoja paikkakunnan asukkaita. Useimmat heidän esivanhempansa olivat Puolan kapinan johdosta kotimaastaan karkoitettuja, mutta oli myöhemminkin tulleita. Muut kansallisuudet oli tänne viskannut maailmansota, joko sotavankeina tai sotapakolaisina. Mitä venäläisperäiseen asujaimistoon tulee, niin muodostui se enimmäkseen entisistä ja nykyisistä rikollisista. Niinpä esim. ne henkilöt, joiden kanssa nyt tänne kulkeutunut suomalainen joutui kosketuksiin, olivat oikein suurroistoja. Mies, jonka talossa satuimme asumaan, oli edesmenneinä aikoina tappanut vaimonsa ja siitä istunut valankumousarmahdukseen asti kuritushuoneessa. Nyt hän oli myöskin vankilassa hevosen varkaudesta. Muutkin henkilöt, joiden kanssa jouduttiin kosketuksiin, osoittautuivat myöhemmin joko murhamiehiksi tai ryöväreiksi, varkaista puhumatta-kaan. Näin ollen olikin luonnollista, että meidän seurapiirimme rajoittui erääseen saksalaiseen Hampurin-Amerikan linjan merikapteeniin, erääseen saksalaiseen ylioppilaaseen ja itävaltai-

Angara luo jääpeitettään.

seen eläinlääkäriin, jotka kaikki olivat sotavankeja. Eräs puolalainen insinööri kuului myöskin aluksi tähän seurapiiriin, mutta sen jälkeen, kun hän rahanvaihtojutussa »juksasi» hävyttömästi, hän tuli »uloskatsotuksi».

Paitsi edellämainitunlaista »sekalaista seurakuntaa» muodostaa Balaganskin ja sen ympäristön asujaimistossa huomattavan teki-jän mongoolilainen burjaattiheimo. Burjaatteja asui näihin aikoihin Irkutskin kuvernementissä noin 300.000 ja Balaganskin ujestissa 12.000. Balaganskin kaupungissakin heitä oli runsaasti. Burjaatit ovat paimentolaiskansaa, kuten länsi-Siperiassa Irtishjoen varsilla asuvat kirgiisitkin. Talvet he asustavat kylissä, mutta kesäksi muuttavat karjoineen aroille, minne rakentavat asunnoikseen »jurttia», telttoja. Burjaatit ovat uskonnoltaan joko buddhalaisia tai shamanisteja. Näillä seuduilla asuvat burjaatit tunnustavat viimeksimainittua uskoa. He, kuten mongooliheimot yleensä, ovat ruskeaihoisia ja vinosilmäisiä, ja on heillä oma mongoolilainen kielensä. Kuitenkin he osaavat melkein poikkeuk-

Burjaattiperhe kotioloissaan.

setta venäjääkin. Luonteenominaisuuksiltaan heitä sanotaan viekkaiksi, mutta meidän heistä saamamme käsityksen mukaan he ovat vähintään yhtä rehellisiä kuin venäläisetkin.

No niin, tällaisessa ympäristössä nyt oli ruvettava elelemään. Mikäs auttoi, kun kerran oli tänne lähetetty. Sitäpaitsi olihan täälläkin sentään mukavampi kuin Irkutskin vankilassa, jossa joka yö hirtettiin vankeja. Täällä oli poliisivalvontakin vain teoreettista, käytännössä sitä ei voinut havaita. Siihen lieene osaksi vaikuttanut se, että meillä oli »ylhäisiä» tuttavlia. Tutustuimme näet heti tänne saavuttuamme erääseen jalosyntyiseen tshinovnikkaan, ja kun tämä tuttavuus tuli tunnetuksi, niin hälväivät meihin kohdistuneet epäluulot, jotka muuten olivatkin aiheettomia. Meillähän ei ollut vähintäkään halua sekaantua siperialaisen yhteiskunnan asioihin, joten meidän suhteemme oli nähty aivan turhaa vaivaa.

Mitäs siis muuta kuin »olla ja eleä». Aika rupeaa käymään pitkäksi ja matkakassa lyhyeksi. Täytyy siis etsiä työtä. Vihertävässä nuoruudessaan on tänne karkoitettu lehtimies tehnyt suutarintöitä nahasta, ja tähän taitoonpa on nytkin nojattava. Eräänä päivänä tulee hänestä puolalaisen suutarimestarin ensi-

luokkainen kisälli ja siinä ominaisuudessa hänen maineensa leviää kautta kaupungin. Jokainen tahtoi saada suomalaisen toimittajan tekemät kengät jalkoihinsa. Mutta suomalainen suuttuu keljuun puolalaiseen mestariinsa ja jättää hänet yksikseen tuhisemaan työpöytänsä ääreen, joten Balaganskin intelligenssi saa sen jälkeen tyytyä jälleen hänen taitoonsa.

Tämä »lakko» sattuiikin muuten otolliseen aikaan. Siperian kesä oli ehtinyt jo kukoistukseensa ja pitihän näin harvinaisen vieraan siitakin nauttia. Kuljetaan aroilla ihailemassa niiden kukkas-kasvillisuutta. Mitä ihanimpia, ennen näkemättömiä kukkia kasvaa täällä villissä luonnossa. Ja värit vaihtuvat nopeasti. Joka kuukaudella voi sanoa olevan oman vallitsevan värinsä. Metsissä taas kasvavat mitä ihanimmat, moniväriset liljat, niin kuin hyvässäkin kasvitarihassa. Ja villiruusut ja muut pensas-kukat kaunistavat Angaran vartta luikertelevia metsäpolkuja. Täällä siis on tavallaan troopillisen ilmanalan kasvisto. Kerrottiinpa, että edellämainituilla vuorenharjanteilla kukoistaa kesäisin erinäisten kaktuskasvien ohella myöskin heliotrooppi.

Kesä on hirvittävän kuuma. Paljaalla jalalla et voi hiekkaan astua. Angara on kuitenkin viileä. Siksipä tehdään sen varsille retkeilyjä ahkeraan. Viileän virran hengitys tuntuu kuumana kesäpäivänä suloiselta, niin että sen äyräällä kuluvat päivät nopeasti ja viihtyisästi.

Mutta kesä on lyhyt. Syyskuun lopulla tai lokakuun alussa satanut lumi ei lähde. Talvi on siis tullut vihaisine viimoineen ja pitkine puhteineen. Tällöin tuntuu kuin muukalainen olisi tänne hautaantunut. Ja kun ehtoohämärässä akkunaluukut sulkeutuvat ja vain vaivainen kynttilä lepattaa pöydällä, niin tuntuu iltapuhde ikäänkuin elämänehtoolta.

Toiveita kuitenkin tässä »Baabelin vankeudessa» herättävät tiedot, jotka viittaavat Koltshakin valtiuden pikaiseen romahtamiseen. Ja kun vihdoin tämä romahdus on tapahtunut ja monet sangen kriittiset tilanteet sivuutettu, niin tuntuu jälleen kuin ihminen olisi vapaa. Alkuperäiset matkasuunnitelmat ovat

kuitenkin jo ammoin rauenneet, sillä matkakassa on tullut — syödyksi. Niinpä nyt, kun hänen vankeutensa on katsottava päättyneeksi, hänellä on vain yksi ajatus: päästä takaisin sinne, mistä on lähtenytkin.

XVII LUKU.

Juhlahetkiä ja rabattomuutta.

Ihminen, oletpa kotona tai kylässä, ajanratas kiertää väistämättömästi ikuista kulkuaan. Sinä olet tottunut oman kotipiirisi elämäntapoihin, mutta jouduttuasi ventovieraaseen ympäristöön sinun on pakko mukautua uusiin oloihin, olipa sitten kysymyksessä vaikkapa joulun tai pääsiäisen vietto. Niinpä mekin jouduttuamme v. 1919 pääsiäisen aikoihin Balaganskin ujestikaupunkiin saamme sopeutua paikkakunnan pääsiäistapoihin, sen jälkeen kun olemme jo ehtineet mukautua sellaiseen käsitykseen, ettei meidän kohdallemme tuona vuonna pääsiäistä satukaan. Näemme, miten talon tyttäret hääraävät pääsiäisruokien valmistuksessa: paistetaan hanhia, keitetään ja värjätään munia, valmistetaan pashaa ja muita pääsiäisherkkuihin kuuluvia pöperöitä. Lattiat on kuurattu puhtaiksi, seinät ja uuni kalkittu valkoisiksi ja pajunkissaniput ovat jo valmiina pääsiäistunnelmaa kohottamaan. Mutta me poloiset olemme kuin orpo piru Kalajoen markkinoilla!

Mutta silloinpa saapuikin kuin salama kirkkaalta taivaalta koko porukallemme kutsu pääsiäisvierailuun parin päivän kulluttua. Hilma, seurueemme toinen naispuolinen eläjä, joka puhui selvästi venäjää, oli jo ehtinyt tehdä tuttavuutta erään tshinovnikkaperheen kanssa maidonhakuretkillään. Pian koko kyläkin tiesi, että olemme ulkomaalaisia, vieläpä muka »intelligenttiä» väkeä, joka on omatta syyttään joutunut tänne. Kun myöskin

Selenskijn herrasväki luki itsensä intelligenssiaan, niin mikäpä olisikaan sen luonnollisempaa, kuin että me ja he viettäisimme yhdessä pääsiäistä. Niinpä sitten tshinovnikan rouva Marushja lähettikin meille sanan, että »gaspada» olisi hyvä ja saapuisi ensimmäisenä pääsiäispäivänä heille päivälliselle.

No, mikäpä siinä. Tällaisille kulkureille hyvät muonat eivät tee pahaa, ja vieriväthän nekin hetket, jotka visiitissä kulutetaan, mukavammin kuin istuisi murjussaan ja kiukuttelisi kohtalolle, joka on ihmisen heittänyt tänne aavojen arojen keskelle.

Virkamies Selenskijn koti ei olekaan hullumman näköinen. Talon ulkokatto on venäläiseen tapaan maalattu kirkkaan vihreäksi ja sen ikkunaluukut ovat puhtaan valkoiset. Vierashuoneen lattialla on kulunut plyyshimatto ja seinustoilla, paitsi jumalan-kuvia, punasamettisia tuoleja ja divaani sekä pari jalustoilla seisovaa isohkoa peiliä. Siis aito venäläinen sisustus, joka ei tym-päise, vaikkakaan se ei tavallisesti sovellu suomalaiseen makuun. Maassa maan tavalla ja mehän olemme nyt musertuvana vähem-

Juhannusaatto Balaganskissa 1919. Vasemmalta: itävaltalainen eläinlääkäri Katz, Eemeli Järvisalo, Hilma Kohonen, saksalainen merikapteeni Schröder ja tekijä puolisoineen.

niistönä näinkin pienessä yhteiskunnassa. Ei siis auta ryhtyä arvostelemaan, vaan on pikemminkin oltava kiitollinen meille osoitetusta huomaavaisuudesta.

Meidät otetaan ystävällisesti vastaan ja käsketään heti pöytään, joka jo edellisestä päivästä lähtien on jatkuvasti ollut täydessä ruoka- ja juomalastissa ja joka korjataan pois vasta sitten, kun viikon kestävät pyhät ovat loppuneet. On siinä muonaa jos jotakin lajia, lampaanpaistia, sianpaistia, hanhenpaistia, kaviaaria, pashaa, torttuja, riisi- ja kaalipiirakoita, monenkirjaksi värjättyjä munia jne. loputtomiin. Ja viinaa lasketaan pienikokoisen samovaarin raanasta, niinkuin teetä vain. Paitsi talonväkeä ja meitä, seuraan kuuluu myös itävaltalainen eläinlääkäri ja jostakin syystä paikkakunnalle joutunut ja siellä jo vuosikausia majaillut katolinen pappi.

Niin alkaa ajan kulutus rattoisassa seurustelussa ja jatkuu melkoista kauemmin kuin yhden päivällisen syöminen olisi vaatinut aikaa. Venäläiset pussailevat toisiaan ja julistavat Kristuksen ylösnousemusta ja ristivät silmänsä. Sitten otetaan pitkät huikat samovaarista ja pappi innostuu näyttämään kykyjään tanssin jalossa taidossa. Ripasku sujuukin häneltä tällä kerralla melko hyvin, mutta kun hän sitä myöhemmin yrittää, niin hän tuupertuu pöydän alle, ja siellä hän lepuuttelee sitten kotvasen ylen väsynyttä olemustaan. Talon isäntä, punaviiksinen, kuluneessa virkatakissa esiintyvä höveli äijä, säilyttää kuitenkin ryhtinsä, vaikkei hänkään yhtä tai kahta kertaa ole kiertänyt viinasamovaarin hanaa. Ainoa muutos, joka miehessä on tapahtunut, on se, että hän tulee hetki hetkeltä entistäänkin avomielisemmäksi. Kertoilee pitkän virkamiesuransa aikana palvelleensa keisaria, bolshevikkeja ja nyt Koltshakia, eikä mikään näistä vaihteluista ole tuottanut hänelle suurempia tunnon- tai muitakaan vaivoja. Oikea tshinovnikkatyyppi, joka ei pidä väliä sillä, mitä järjestelmää hän palvelee. Silti emme häntä suinkaan moiti, päinvastoin annamme hänelle tunnustuksen, sillä vaikka me olimmekin Koltshakin karkoittamia ja hän saman

viskaalin virkamies, niin helpotti hän oloamme sikäli, ettei meidän suhteemme pidetty mitään tarkastuksia tai muuta kontrollia.

No niin, loppuihan se lopulta tämäkin kesti. Asuntoomme mennessämme näimme, kuinka humalaiset balaganskilaiset hoipuivat kaduksi sanotulla tiellä joko kiroillen aito venäläisen mehukkaasti tai sitten kaulaillen toisiaan ja huudellen: »Kristus on ylösnoussut!»

Asuntoomme saavuttuamme huomasimme, että »vieras mies oli tullut taloon». Taikka ei se ollut niin vieraskaan talon tyttärille, sillä hän oli »sattumalta matkoilla ollut» talon isäntä. »Ylösnousemus» oli siinäkin suhteessa tapahtunut. Vasili Ivanovitsh oli näet ollut »matkoilla» lähemmäs pari vuotta, minkä vuoksi hänen nuorimmat lapsensakaan eivät enää häntä tunteneet. Missä hän oli ollut, sen saimme vasta jälkeinpäin kuulla. Oli, vähän aikaa vapaudessa oltuaan, varastanut hevosen, ja sitä tempausta hän oli »lusinut» tähän asti. Nyt kuitenkin oli hänen »aikansa täytetty» ja täysin palvelleena hän saapui taloan isännöimään.

»Kristus on ylösnoussut», taisi Vasili Ivanovitshkin sanoa nyt pääsiäishumussa.

— — —

Samassa kylässä meidän oli vietettävä joulukin v. 1919. Kuusta ei niillä main ollut saatavana sataa virstaa lähempää, ja niinpä oli tyydyttävä siperialaisen männyn oksaan, joka naulattiin seinään. Siihen ripustettiin muutama kynttilänpätkä, ja niin olikin »joulutunnelma» siltä osalta valmis. Muutamien eurooppalaisten sotavankien kera sitten istuttiin iltaa ja muisteltiin menneitä jouluja ja jossakin kaukana, kaukana olevia omaisiamme. Jos lie kyynelkin silmäkulmasta kirvonnut, niin olipa sentään oleviinaan hauskaakin. Yksi keksi yhtä, toinen toista. Ja niin »kului ilta rattoisassa seurustelussa pikkutunneille saakka», kuten siivistyneessä maailmassa sanotaan.

Mutta kun jouluaamuna avasimme silmämme, niin havaitsimme, että yön kuluessa oli kaupungissa tapahtunut vallan-

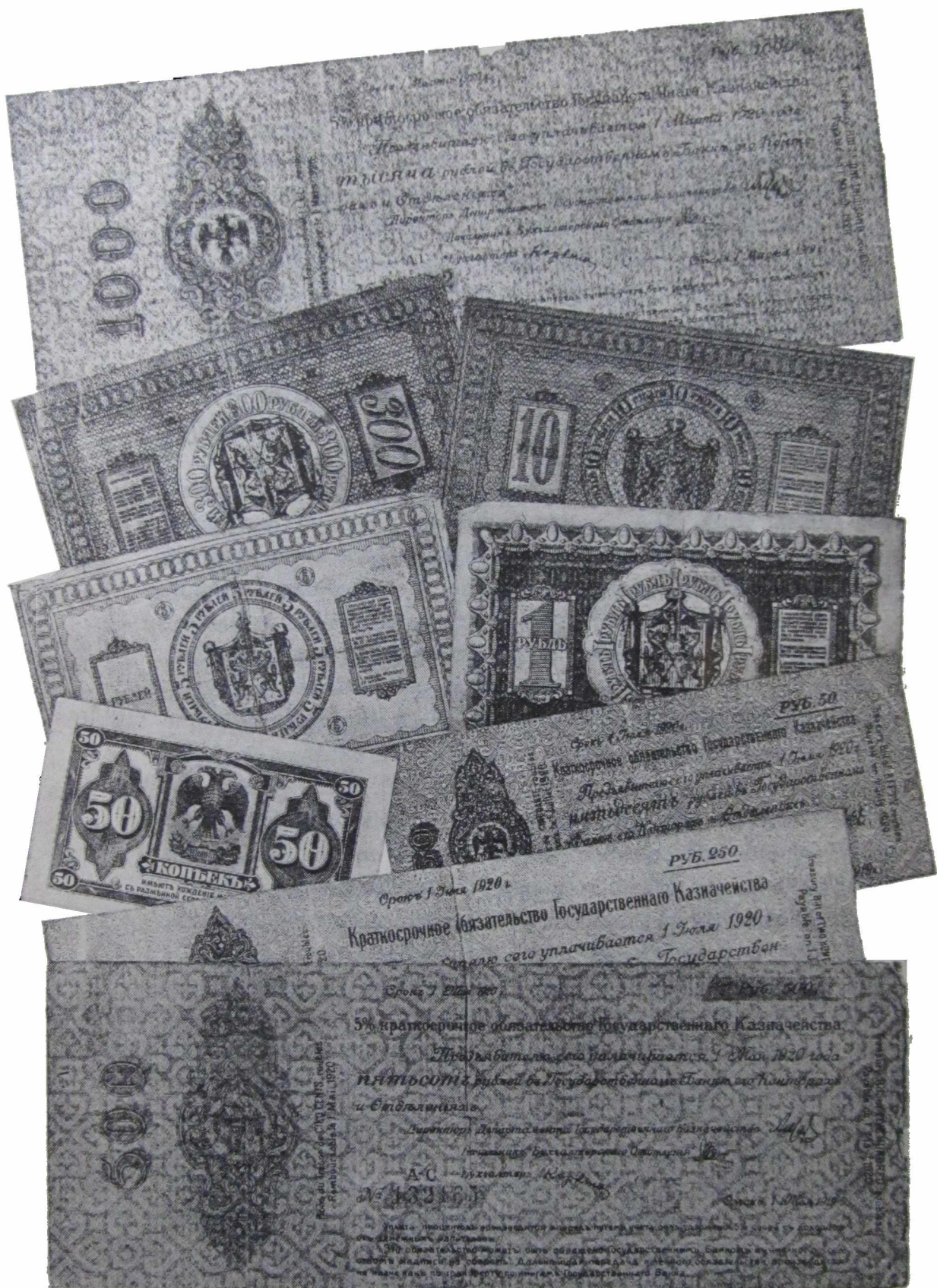
keikaus. Koltshakin sotajoukot olivat lähteneet kaikessa hiljaisuudessa livohkaan ja polsut astuneet tilalle. Olimme siis odottamattamme saaneet joululahjan. Meistä Koltshakin vainoamista muukalaisista oli yhtäkkiä tullut »marttyyrejä», joita kohtaan osoitettiin sellaista ymmärtämystä, että meidät vihdoin, parin kuukauden kuluttua, kruununkyydillä toimitettiin lähemmäksi kotinurkkia, nimittäin Pietariin.

Se joulukuun muodostuikin tärkeäksi episodiksi elämäntaipaleellamme.

*

Mutta jos kohtalo soikin meille muutamia juhlahetken tapaisia tilaisuuksia, niin oli sillä takataskussaan meidän varaltamme myöskin ikävänlaisia yllätyksiä. Niinpä raha-asioissammekin tapahtui ennen Balaganskista lähtöämme pahanlainen keikaus, joka oli vähällä tehdä tyhjäksi koko paluuaikeemme. Rahamme näet yhtäkkiä osoittautuivat aivan arvottomiksi paperipalasiiksi, joilla ei voinut ostaa mitään, ei siis suorittaa matkakustannuksiaan. Tosin myöhemmin Pietarissakin oleskellessamme tulimme havaitsemaan, ettei raha ollut kovin korkeassa kurssissa, koskapa likaisesta sokerinpalasesta täytyi maksaa 300 ruplaa ja naulasta voita 20.000 ruplaa, palkkamme samaan aikaan ollessa vain 11.000 ruplaa. Mutta tällöin kuitenkin vielä rahalla sai jotakin. Balaganskissa sen sijaan koimme, että setelimme olivat kerta-kaikkiaan menettäneet arvonsa. Taskussani saattoi olla tuhansia ruplia, mutta sittenkin oli pakko tunnustaa: »Djenki nietu» — rahaa ei ole. Tämä tapahtui Koltshakin vallan kukistuttua.

Mainittu suuruus oli näet valtaaan päästyään järjestyksensä oman rahalaitoksensakin. Siihen asti käytännössä olleet »kerenkat» (Kerenskin hallituksen aikana painatetut setelit) vaihtuivat Koltshakin seteleihin, joista suuremmat olivat pitkulaisia, vekselin muotoisia paperisuikaleita, jotka oli painettu vain toiselta puoleltaan. Pienemmät setelit olivat taas keisarivallan aikaisten setelien muotoisia, joskin väreiltään toisenlaisia. Sete-

Kolishckin hallituksen seteleitä.

lien teksteissä sitouduttiin nämä väliaikaiset vaihtovälineet lunastamaan valtakunnan pankissa joko heinäkuun 1 päivänä 1920 tai jonakin muuna päivänä riippuen siitä, mihin aikaan seteli oli laskettu liikkeelle. Tämä sitoumus ei kuitenkaan, tunnetuista syistä, päässyt voimaan.

Noin vuoden ajan nämä setelit olivat Siperiassa käytännössä eikä niiden arvon suhteen mitään huomattavampia heilahduksia tapahtunut. Ostoarvoltaan ne vastasivat suunnilleen senaikaista Suomen markkaa, ja kurssiin markka ja rupla saattoi Suomen rahaa vaihtaakin. Mutta näennäisestä vakavuudesta huolimatta nämä setelit olivat vain »väliaikaisia», kuten niiden tekstissä sanottiinkin. Kun bolshevikit vuoden 1919 lopulla valtasivat Siperian ja ajoivat Koltshakin joukot tiehensä, niin menetti valloitetun valtiaan rahakin arvonsa. Kuvaavaa silloisille ja yleensä venäläisille oloille oli, että vaikka bolshevikkienkaan rahaa ei vielä ollut liikkeessä, annuloitiin Koltshakin setelit jyrkästi, toisin sanoen ne tehtiin mitättömiksi. Ne eivät kelvanneet enää vaihtovälineiksi eikä niitä vaihdettu uuteenkaan rahaan, joten jokainen, jolla sattui niitä olemaan, sai kärsiä tappionsa nahoissaan. Minullekin sattui niitä jäämään yli parituhatta ruplaa käsittävä sarja, joka nyt vain muistuttaa ajasta 25 vuotta sitten, jolloin »suola tuli mauttomaksi».

Kun näin ainoa käytännössä ollut raha poistettiin liikkeestä, niin arvaa hyvin, minkälaisen sekasorron se synnytti. Ainoa mahdollinen oli vaihtokauppa, johon olikin pakko turvautua. Vehnäjauhoja vaihdettiin maitoon ja voihin, suolaa lihaan, käytettyjä paitoja perunoihin ja kananmuniin jne. Mutta ne, joilla ei ollut tällaisia vaihtovälineitä, saivat tulla toimeen miten parhaiten taisivat. Minäkin, jonka lompsassa kyllä pullotti parisentuhatta ruplaa, sain vaimoineni mennä Balaganskin »Sobrani-jasta» (jonkinlainen seuratalo, jossa oli ravintola) pyytämään ruokaa ja — onnistuimmekin siinä. Tosin sopimus oli sellainen, että syönnökset maksetaan sitten, kun saamme »oikeata» rahaa, mutta tämä jäi, ikävä kyllä, täyttämättä siitä yksinkertaisesta

syystä, että ennen uuden rahan ilmestymistä meille avautui mahdollisuus pudistaa Siperian tomut jaloista. Mutta vaikkei tällaistaakaan syytä olisi ollut, niin tuskinpa vain olisimme pystyneet syönnöksiämme suorittamaan, sillä mistäpä me olisimme »oikeata» rahaa saaneet käsiimme.

Kun sitten kevättalvella v. 1920 teimme matkaa Irkutskin tienoilta Pietaria kohti, niin havaitsimme, ettemme olleet suinkaan ainoat, jotka Koltshakin seteleiden takia olivat joutuneet kärsimään. Harvinaista ei ollut, että sataruplasen tapasi asemalaiturilta, eikä myöskään se, että käymälässä oli 500-ruplanen käytetty tiettyyn tarkoitukseen. Solttupojat olivat taas koristaneet niillä juniensa ulkoseiniä. Sic transit gloria mundi — kun katoaa valta, katoaa myöskin sen aineellisen tunnusmerkin arvo!

XVIII LUKU.

Hyvästi Balagansk! — Kolmatta kuukautta härkävaunussa. — Moskovan kautta Pietariin.

Sen jälkeen kuin Koltshakin hallituskomento v. 1920 oli kukistunut, avautui kaikille hänen tshinovnikkojensa vangitsemille tai karkoittamille ihmisille mahdollisuus palata kotiseuduilleen, olivatpa nämä sitten venäläisiä tai muukalaisia. Saatuaan vallan käsiinsä ja Koltshakin joukot täydellisesti nujerretuiksi bolshevikit osoittivat »jalomielisyyttään» niitä kohtaan, jotka olivat kukistuneen suuruuden uhreina joutuneet kitumaan vankiloissa tai karkoituspaikoissa. Niinpä mekin saimme matkaluvan Pietariin. Sen saamiseksi oli kuitenkin Eemelin ja Hilman matkustettava Irkutskiin, minun vaimoineni jäädessä edelleen Balaganskiin odottelemaan tietoa, milloin paluumatkalle lähtö voi tapahtua.

Helmikuun 28 päivän iltana saapuikin sitten toveriemme sähkösanoma, jossa kehoitettiin heti paikalla matkustamaan n. 125 virstan päässä olevalle Tsheremhovan asemalle, missä voisimme astua junaan maaliskuun 1 päivänä. Johan nyt jotakin! Meillä ei ollut käypää rahaa, millä olisimme maksaneet kyytimme, eikä mitään tarpeellisia »dokumentteja». Liian äkilliseksi muodostui siis lähtö! Mutta eipä auta, täytyy yrittää panna toimeksi. Kyytimies saadaan, kun hänelle luovutetaan jäljellä olevat ruokatarpeet ja erinäisiä vielä käyttökunnossa olevia vaatekappaleita. Matkaluvan saamme taas tuttavien tshinovnikan välityksellä ilman muuta, ja niinpä me seuraavana aamuna, siis helmik. 29

päivänä, voimme istua rekeen ja aloittaa mainitun 125 virstan taipalen taittamisen. Hyvästi siis vain Balagansk, jossa on lojuttu vuoden päivät tarkoituksettomasti!

Tietenkään me emme ehtineet määrääjäksi Tsheremhovoön. Arolla puhkesi kova lumimyrsky kohta lähdettyämme, joten matka sujui hitaasti. Illan pimeäksi vaihduttua me lisäksi ek-syimme suunnasta ja harhailimme jossakin metsikössä pitkät tovit, kunnes vihdoin aamuyöstä pääsimme erääseen talopaha-seen lämmittelemään. Siinä yön vietettyämme jatkoimme jäl-leen matkaa saapuaksemme määräpaikkaamme ainakin vuoro-kauden myöhästyneinä. Pitikö meidän siis jäädä siitä junasta, jossa toverimme matkustivat, »niinkuin nalli kalliolle»?

Menemme asemalle tiedustelemaan, joko se ja se juna on ohit-tanut tämän paikkakunnan, ja saamme myöntävän vastauksen. Ei siis auta muu kuin ryhtyä järjestämään eteenpäinmenoa seu-raavassa junassa. Yövyttyämme jossakin murjussa saamme asianomaisesta virastosta seuraavana päivänä matka-»proopuskat» Krasnojarskiin asti, josta meidän on hankittava uudet samanlai-set eteenpäinmenoa varten. Ja sitten me jäämme odottelemaan sitä toista junaa.

Asemasalin lattia oli paksun liejun peitossa, minkä vuoksi ei mieleemmeäkään tullut, että rupeaisimme sille lojumaan odotel-lessamme saapuvaa kulkuneuvoa. Mutta kun tunti kului toisensa jälkeen eikä mitään erityistä tapahtunut, niin jalat alkoivat kuiskutella: hanki itsellesi mukava lepopaikka! Ostamme pari sanomalehteä, levitämme ne lattialle ja matkatavaroihimme no-jaten järjestämme olomme niin »mukavaksi» kuin sellaisissa oloissa on mahdollista. Ja samanlaisia mukavuudenhaluisia ihmisiä, joista useimmat ovat majailleet asemalla jo vuorokausimääriä, on vierä vieressä.

No niin, tällaisesta mukavuudesta nautittuamme puolisen vuorokautta ilmestyi yhtäkkiä Eemeli eteemme ja huusi: »Nyt kiireesti junaan». Sepä oli iloinen yllätys! Se helmikuun vii-meisenä päivänä lähteväksi määrätty juna saapuikin vasta nyt,

Venäläistä torielämää.

toista vuorokautta myöhemmin. Sadan virstan mittainen taival oli vaatinut tällaisen ajanhukan. Tuo ei kuitenkaan ole mikään poikkeus sikäläisissä liikenneoloissa. Olihan 1918 Moskovan—Vladivostokin pikajuna, jonka aikataulun mukaan pitäisi katkaista tuo pitkä taival 9 vuorokaudessa, jo Omskiin saapuessaan myöhästynyt 18 vuorokautta. Ihmekö sitten, jos n. 5000—6000 virstan pituinen taival Irkutskista Pietariin vaatikin meiltä aikaa kaksi kuukautta ja kolme päivää!

Sanotulla ajalla koimmekin sitten elämämme monivaiheisimmat hetket. Ajatelkaa, että kun kolmatta kuukautta majailee venäläisessä härkävaunussa, jossa matkakumppaneina on nelisenkymmentä juuri vankilasta vapautettua ihmistä, joiden puhtaus- ja siisteysvaistoista ei voi antaa korkeinta arvosanaa, niin tietää lopulta verraten hyvin, mitä matkustaminen Siperiassa merkitsee. Kun tähän lisää vielä, että silloin siellä vallitsi ankara lavantauti-epidemia, joka matkan varrella vaati kaksi uhria meidänkin vau-

nustamme, niin voineekin vakuuttaa, ettei paluumatkamme muodostunut miksikään huvimatkaksi.

Tällaisella matkanteolla oli tragikoomillisiakin puolia. Niinpä kun eräällä asemalla oli seisottu 8 vuorokautta, niin kaksi vau-
numme matkustajaa silti myöhästyi junasta. Olivat onnettomat
menneet kylästä hakemaan maitoa, ja juuri silloin juna vihelsi ja
lähti.

Niin sitten jyrätään eteenpäin, tosin hitaasti mutta silti var-
masti. Matkamme keskinopeus ei ole kuin n. neljä virstaa tun-
nissa, mutta eteenpäinmenoahan se on sekin. Mitähän irkutski-
lainen sanomalehti sanoisikaan tästä nopeudesta, kun se jo vuotta
aikaisemmin, jolloin liittolaiset suunnittelivat miljoona-armeijan
lähettämistä Siperiaan, esitti lukijoilleen seuraavanlaisen mate-
maattisen ongelman: »Kun juna kulkee viiden virstan tuntinopeu-
della, niin kauanko kestää miljoona-armeijan kuljettaminen
Vladivostokista Uraliin?» Me emme kuitenkaan moista pulmaa
nyt viitsineet ryhtyä ratkomaan, vaan olimme hyvillämme siitä,
että aina sentään oltiin menossa eteenpäin. Hyvä, että käytös-
sämme oli tällainenkin »böyryetana».

Matkan varrella havaitsimme, että pahaa jälkeä oli tehnyt
Koltshakin armeijaa vastaan käyty sota. Rautatiesillat olivat
kaikkialla rikki ja tilapäiset sillat oli rakennettu jään varaan.
Erästä siltaa ei tällaisellekaan perustalle ollut vielä ehditty
rakentaa, joten yksi asemaväli meidän oli kuljettava hevospelillä.
Muutkin sisällissodan jälkimainingit näkyivät vielä kaikkialla.
Arolta nousee ruskean kellertävä savu. Ihmettelemme, mitä
kokkoa siellä tähän vuodenaikaan poltetaan. Pieneen Marinskin
kaupunkiin saavuttuamme luemme lehdestä, että arolla on jo
kuukauden ajan poltettu 500 ruumista joka päivä ja että poltta-
minen kestää vielä pari kolme viikkoa. Novo-Nikolajevskissa
taas luemme sanomalehdestä, että siellä on haudattu lumeen
60.000 sotaan ja lavantautiin menehtynyttä koltshakilaista. Kun
kevätsää oli jo hyvin lämmin, niin oli ankarasti kielletty käyttä-

Liikennettä Volgalla.

mästä Obin vettä, johon virtasi myös noista ruumiskasoista sulava lumi.

Omskista lähdettyämme huomasimme, ettei paluumatkamme enää seurannutkaan samaa reittiä kuin tulomatkamme. Nyt mennään ns. eteläistä rataa Tsheljabinskin ja Uralin toisella puolella olevan Ufan kautta kohti Moskovaa. Uralin ylittäminen muodostuu erittäin kiintoisaksi. Juna kiittää milloin hirvittävän syvissä vuorensolissa, milloin taas kiipeää korkeille kukkuloille, joilta voi nähdä siniseen autereeseen häipyvät lukemattomien vuorenhuippujen ryhmät. Väliin taas välkkyä täällä korkeudessa laaja järvi saarineen ja niemineen, jolloin suomalainen unohtaa vaeltavansa Euroopan ja Aasian rajalla ja luulee halkovansa kotimaansa maisemia. Joskus taas seuraa rautatietä monet tunnit kohiseva vuorijoki, joka muodostaa koskia ja pikku putouksia. Mutta rautatie on oikukas, se ei tahdo seurata joen suuntaa loppumattomiin. Se kaartelee ja kiemurtelee niinkuin jättiläiskäärme, niin että sen matkat voi joskus nähdä kolmin-kertaisinakin. Jotta juna voisi kohota korkeuksiin, tällainen kiemurteleminen on välttämätöntä. Mutta jonkinlaiselta »pai-

kallaan polkemiselta» tuntuu tällöin matkustus. Tässä sivuutetaan asema ja tunnin tai puolentoista kuluttua ollaan muutaman kivenheiton päässä olevalla toisella asemalla, joka on samalla kohdalla kuin edellinenkin, mutta paljon korkeammalla. Matka ylöspäin kiivetessä onkin kovin hidasta, mutta kun sivuutetaan Euroopan ja Aasian välinen, valkoisesta kivistä hakattu rajapylväs, niin kasvaa vauhtikin. Alkaa myötämäki, jota kiitäen veturi säksättää monta kertaa kiivaammin, ja tuon säksätyksen toistaa kaiku tuhatkertaisena.

Matkan varrella sivuutetaan hyvin monta kaupunkia. Parhaiten niistä on jäänyt mieleen Volgan tuolla puolen oleva Samara (nyk. Kuibyshev), jonka torilla kävimme kaupustelemassa savukekoteloja jopa kelloakin, jotta olisi voitu ostaa muonaa, joka tällä loppupuolella matkaa oli käynyt melko niukaksi, sensijaan että sitä »talon puolesta» näihin asti oli annettu lähes riittävästi. Emme kuitenkaan kaupoissamme onnistuneet sen paremmin, kuin että muudan naisten rintaneula vaihtoi omistajaa ja me saimme nauhan verran voita.

Jatkamme sitten matkaa, ylitämme tällä kohtaa virstan levyisen Volgan ja pysähdymme monissa kaupungeissa ja rautatieristeyksissä, missä pitemmältä missä lyhyemmältä. Vihdoin olemme jo Tulassa ja ennen pitkää Moskovassa, neuvostolan pääkaupungissa. Siellä tapaamme muutamia tuttaviamme pitkästä aikaa, ja alamme saada jonkinlaisen käsityksen neuvostovallan silloisista oloista. Minä vaimoineni pistäydyin tervehtimässä vanhaa ystävääni »Ukko Ursinia». Hän oleskeli silloin Moskovassa ja oli karvaista kokemuksistaan huolimatta edelleen se »ikuinen nuorukainen», joksi olin oppinut hänet tuntemaan aikaisempina vuosina.

Mutta mitäpä me Moskovasta, sen lukemattomista kirkoista, Kremlin monista torneista ja laajasta Punaisesta Torista ynnä muista nähtävyyksistä! Meillä on kiire lähemmäksi kotimaan rajoja. Eräänä iltana astummekin junaan ja olemme seuraavana aamuna Pietarissa, josta vuosia sitten olimme tämän monivaiheisen harharetkemme aloittaneet.

Kolhoosi Moskovon lähellä.

Pietarissa oli muutamia päiviä sitten vietetty suuria vappujuhlia, joiden jäljeltä vielä näkyi punaisia koristuksia siellä täällä. Kaupunki oli viime näkemästä paljon muuttunut. Yksin Nevskinkin suuret liikehuoneet olivat tyhjillään, niiden näytelikkunoihin oli liistattu päivän sanomalehtiä ja kaikenlaisia julistuksia. Poissaollessamme bolshevistinen järjestelmä ei siis ollut kyennyt tätä entistä Venäjän pääkaupunkia kohentamaan vähääkään. Päinvastoin se näytti joka taholla entisestäänkin rappeutuneen.

No, mitäpä tuosta! Kunhan tässä pian avautuisi tie kotimaahan, jotta saisi jättää selkensä taakse niin bolshevistiset kuin koltshakilaisetkin hallitusjärjestelmät, jotka eivät tunnu sopeutuvan suomalaisen ajatusmaailmaan! Mutta eipä se niinkään äkkiä auennut. Pietarissa oli pakko kuluttaa toista vuotta, ennenkuin ilmaantui mahdollisuus pudistaa sen katujen tomut kantapäistään.

XIX LUKU.

Pistoolikommunismia Kuusisen klubissa.

Uritskin kentällä (ent. Marskentällä) Pietarissa on hautapaikka, jossa lepää kahdeksan suomalaisen kommunistin maallinen tomu. Nämä vainajat ovat ns. Kuusisen klubin verinäytelmässä elokuun 31 päivänä 1920 surmansa saaneet toimittaja Väinö Jokinen, suomalaisten kommunistien jonkinlainen »piällysmies» Jukka Rahja, veturinkuljettaja Konsta Lindqvist, leipuri Juho Sainio, punaupseeri Jukka Viitasaari, liikemies Tuomas Hyrskymurto, työmies Teodor Kettunen ja neiti Liisa Savolainen. Kansalais-sodan loppuselvittelyjen kestäessä mainitut henkilöt, kuten niin monet muut, olivat joutuneet Venäjälle, jossa he poliittiseksi uskontunnustukseksi olivat omaksuneet bolshevistisen maailmankatsomuksen. Sirpin ja vasaran merkeissä he muodostivat sitten siellä suomalaisia järjestöjäkin, joista yhden, Pietarin suomalaisen kollektiivin, toimipaikka sijaitsi Kamennij Ostrovilla Krasnij Sorj nimisen prospektin varrella, erään uljaan graniittipalatsin ylimmässä kerroksessa. Sisäiset ristiriidat puhkesivat kuitenkin ennen pitkää ilmiliekkiin näiden järjestöjen keskuudessa ja johtivat lopulta siihen verinäytelmään, joka suoritettiin mainitussa Kuusisen klubissa. Minäkin jouduin tahtomattani ja tietämättäni tuon kauhutapauksen voimattomaksi todistajaksi, joten lienen katsottava jonkinlaiseksi »asiantuntijaksi» itse tapahtuman suhteen, joskin sen motiivien selostamisessa on minun tyydyttävä niihin suullisiin kuvauksiin, joita kertoiltiin silloisten Pietarin suomalaisten keskuudessa.

Kohta Pietariin siirryttyään ja järjestäytyttyään suomalaiset kommunistit tunnustavat emigrantit perustivat järjestöjensä keskuselimeksi ns. keskusjärjestön, jonka tarkoituksena samalla oli myöskin harjoittaa bolshevistista vallankumouspropagandaa Suomessa. Tästä keskuskomiteasta muodostui kuitenkin ennen pitkää täysin byrokraattinen laitos, joka suhtautui ylimielisesti alaistensa järjestöjen jäsenten toivomuksiin. Runsaiden rahavarojen turvin, joita keskusjärjestö sai Venäjän kommunistiselta puolueelta, sen jäsenet eleivät taloudellisesti puutteetonta elämää, samaan aikaan kuin rivimiehet tuskin saivat leipää ravinnokeeseen. Tässä lieneekin aluksi ollut siihen kohdistuneen tyytymättömyyden syy. Toiselta puolen keskuskomitean jäsenet luonnollisesti puolustivat tiukasti asemiaan, joten minkäänlaiset muutokset eivät siinä suhteessa, esitetyistä vaatimuksista huolimatta, tulleet kysymykseenkään. Näin ollen muodostui myöskin oppositio, joka vaatimuksillaan pommitti sekä keskuskomiteaa että myöskin Venäjän kommunistipuolueen elimiä. Näistä toimenpiteistä, joihin sisältyivät moitteet keskusjärjestön asiainhoidosta myöskin aatteelliselta kannalta, ei kuitenkaan ollut apua. Tilanne kärjistyi siis kärjistymistään, kunnes se vihdoinkin johti murhatekoihin.

Näin radikaaliin ratkaisuun antoi aiheita ennen muuta se, että eräs opposition jäsen, muuan Vartiainen, keskuskomitean toimenpiteestä vangittiin. Vartiaille oli tarjottu Suomen kommunistisen puolueen valtakirjaa osanottoa varten suomalaisten kollektiivien kokoukseen, mutta tämä ei ollut ottanut sitä vastaan, koska hän oli havainnut sen väärennetyksi. Tämän väärennyksen julkitulon estämiseksi ja epäilemättä myöskin sen vuoksi, että V:ta pidettiin muutenkin »epäluotettavana», hänet toimitettiin telkien taakse. Oppositio puolestaan vaati vangitun toverinsa vapauttamista ja vetosi tässä tarkoituksessa Pietarin komiteaankin. Vastausta kuitenkin viivyteltiin, kunnes se vihdoinkin oli luvattu antaa elokuun 31 p:nä. Tällöinkään se ei vielä ollut valmis, vaan ilmoitettiin annettavan vasta kuukauden

kuluttua. Tällöin oppositio, joka piti kokouksiaan mm. Voitto Elorannan asunnossa, päätti toteuttaa jo aikaisemmin tekemänsä päätöksen muutamien keskuskomitean jäsenten raivaamisesta pois tieltään. Aluksi kerrotaan suunnitellun murhien täytäntöönpanoa kunkin pois raivattavaksi merkityn asunnossa, mutta se seikka, että Pietarin suomalaisen kollektiivin kokous sattui sanotuksi elokuun 31 päiväksi, muutti suunnitelmaa sikäli, että se päätettiin toteuttaa tässä kokouksessa.

*

On kuulakka elokuun ilta. Kamennij Ostrovilla sijaitsevan graniittipalatsin yläkerrokseen kiipeää suomalaista väkeä. Ennen pitkää täyttyy Kuusisen klubin kokoussali väestä ja kollektiivin kokous voidaan alkaa. Minäkin, joka vasta vähän aikaa sitten olin palannut Siperiasta enkä tuntenut Pietarin oloja, olin liittynyt suomalaiseen järjestöön, kuten työväenyhdistykseen ainakin, ja saavuin muiden mukana kokoukseen. Minulle olivat tuntemattomia täällä vallitsevat ristiriidat enkä saattanut kuvitellaan, että niiden ratkominen täytyisi suorittaa pistooleilla. Tämä olojen tuntemattomuus maksoi minulle kauhunhetken, joka vielä vuosikausia jälkeenpäinkin joka päivä kangasteli aivoissani.

Kokous alkaa. Jukka Rahja pitää esitelmän, jossa hän luo katsauksen mm. Suomen oloihin ja kaavailee mahdollisuuksia työväen nousuun siellä. Sen jälkeen hän painuu eteiseen tupakalle. Kuuluu laukaus, toinenkin. Luullaan, että joku punaupseeri on varomattomasti käsitellyt asettaan ja että laukaukset ovat vahingonlaukauksia. Harhaluulo! Kuulia alkaa sataa kokoushuoneeseenkin sen kuin ehtii. Syntyy pakokauhu. Läsnäolijat syöksyvät viereiseen huoneeseen etsien sieltä turvaa. Mutta ovella ovat vastassa pistoolein varustetut kiihtyneet miehet sormi liipasimella. Takana kuuluu haavoittuneiden voihkinaa ja siellä täällä nähdään veriläikkiä lattialla. Kauheata! Tälläkö tavalla täällä työväenasiaa ajetaan, sosialismia toteutetaan!

Meidät komennetaan viereisessä huoneessa riviin, naiset toiselle puolelle, miehet toiselle, kaikilla kädet ylhäällä. Nuori neitonen Liisa Savolainen yrittää puhelimeen, mutta armoton kuula keskeyttää hänen aikeensa. Hän kaatuu kuolleena lattialle. Monivuotisen työtoverini Väinö Jokisen elämänliekki sammuu niin ikään silmänräpäyksessä. Murhaajan luoti lävistää hänen rintansa ja ääntä päästämättä hän tuupertuu melkein eteeni. Jukka Viitasaari, joka yrittää tehdä vastarintaa, saa kuulun kalloonsa ja vaipuu permannolle. Henki ei vielä kuitenkaan ole paennut, koska mies ojentelee jalkojaan ja yrittää nostaa päätään. Säälimätön pistoolimies laukaisee tällöin kaksi panosta hänen ohimoonsa ja kaikki on valmista. Konsta Lindqvist komennetaan ottamaan kolme askelta eteenpäin, mutta ennenkuin hän on ehtinyt ne ottaa, takaapäin ammutut kuulat ovat kaataneet hänet. Hyrskymurto ja Kettunen saavat loppunsa eteiseen johtavan oven suussa, ja Sainio, hiljainen ja rauhallinen mies, joka ei liene ollut enemmän suden kuin lampaankaan puolella, ammutaan samoilla tienoilla. Aluksi eteisessä ammutut laukaukset ovat kaataneet Jukka Rahjan. Siis kahdeksan murhaa muutaman minuutin ajalla!

Seison kauhusta mykistyneenä, tajuamatta lainkaan, mistä on kysymys. Katson kaihoisasti kuulakkaaseen ulkoilmaan, ikäänkuin vielä kerran nähdäkseni päivänvaloa. Kuka tietää, milloin on minun ja toisten vuoro kaatua noiden vainajain vierustoveriksi!

Pistoolimiehiltä loppuvat kuitenkin panokset ja niitä he lähtevät alhaalla vartiossa olevilta tovereiltaan hakemaan. Tällä välin on jostakin välikerroksesta onnistuttu soittamaan miliisille, että talossa tapahtuu jotakin tavatonta. Ehkä myöskin ulkopuolisten huomiota herättää avoimesta ikkunasta pihamaalle heitetty tuoli. Miliisit saapuvat ja ottavat murhamiehet huostaansa. Samalla joukko miliisejä astuu kokoushuoneeseen ojennetut pistoolit käsissään kovin uhkaavan näköisinä. Vangitut tihutyöntekijät ovat näet heille uskotelleet, että »lahtarit pitävät siellä kokoustaan». Pian kuitenkin selviää asian todellinen laita,

ja parikymmentä minuuttia kädet ylhäällä seisonet ihmiset vihdoin vakuuttautuvat siitä, että heidän elämänjuoksunsa tulee edelleenkin jatkumaan. Mutta tämän kauhunhetken aiheuttaman jännityksen lauettua moni retkahtaa tuolille perin pohjin uupuneena. Vasta tällöin, surmattujen ruumiit edessään, he voivat täydellisesti tajuta, mitä on tapahtunut. Varmaankin tämä hetki oli monellekin kauheampi kuin itse murhaminuutit.

*

Verilöylyn toimeenpanijat joutuivat sitten oikeuteen. Voitto Eloranta katsottiin tällöin joukkion johtajaksi, vaikkei hän ollutkaan itse teossa mukana. Hän sai kuolemantuomion, joka julistetun armahduksen johdosta muutettiin 5 vuodeksi vankeutta. Armahdus kuitenkin tältä osaltaan myöhemmin peruutettiin ja Eloranta teloitettiin. Muut salaliittolaiset saivat melkoisen lieviä vankeustuomioita, jotka vielä armahduksen johdosta lieventyivät. Yksin Aku Paasikin, joka suoritti useimmat ampuksiset, pääsi sangen vähäisellä rangaistuksella, ja hän on kuulema ollut vapaana miehenä jo pitkät ajat. »Lieventäviä asianhaaroja» on siis nähty olevan heidän tapauksissaan. He väittivätkin oikeudessa vain puolustaneensa »todellista proletaarista vallankumousta», jota vastoin heidän pois raivaamansa miehet olivat muka poikenneet oikean vallankumouksen tieltä.

Olkoonpa syiden ja vastasyiden laita miten tahansa, missään tapauksessa ei mahdu järkeen, että saman aatteen innoittamat henkilöt saattavat ryhtyä ratkomaan keskinäisiä riitojaan pistoolein.

XX LUKU.

Suomalaiset Pietaria puolustamassa.

Kun tsaari Pietari alkoi v. 1703 rakennuttaa Nevan suulle Pietarin kaupunkia, niin hän ei varmaankaan ottanut lukuun sellaista tavatonta mahdollisuutta, että joukko suomalaisiakin saattaisi jonakin kaukaisena ajankohtana joutua hänen rakennelmaansa puolustamaan. Hänhän perusti kaupunkinsa »ikkunaksi Eurooppaan», päämääränään laajentaa Venäjän valta sieltä käsin aina Atlantille saakka. Ja kun Pietarin ja Atlantin välillä oli silloinen Ruotsi-Suomi, niin sisältyi hänen suunnitelmiinsa varmaankin mm. meidän kansamme alistaminen Venäjän vallan alaisuuteen. Tuntuu näin ollen vähintään tragikoomilliselta, että suomalaiset — vaikkapa vain pieni murto-osakin heistä — joutuisivat vyöttämään kupeensa taistellakseen Pietarin puolesta ja torjumaan sitä uhkaavaa vaaraa.

Niin kuitenkin on tapahtunut ja tämän kirjoittajakin joutunut sotapoluille Pietarin puolesta. Kuitenkin haluan heti kaikkien väärinkäsitysten välttämiseksi huomauttaa, etteivät sotilastoineni olleet tähdätyt isänmaata vastaan, olinpahan vain mukana polsujen keskinäisissä kahinoissa. Tämä mukanaolo ei tosin tapahtunut mistään sotahulluudesta enempää kuin aatteellisesta innostuksestakaan, vaan suoranaisestä pakosta. Kun kerran on jonkin maan rajojen sisällä ja kun »vallankumouslakien kaikella ankaruudella» vaaditaan mies sotatoimiinkin, niin minkäpä sille mahtaa. Venäläinen vankilakaan, josta minulla on kolmi-kuukautinen kokemus, ei ole mikään ihannetalo, joten, jos valitsemisen varaa on, valitsee mieluummin jonkin muun tehtävän kuin »istumisen».

Tämän esipuheen jälkeen saatankin käydä itse asiaan. Oli vuosi 1921. Kronstadtin matruusit olivat jostakin syystä tulleet tyytymättömiksi neuvostokomentoon ja panivat töpinäksi. Elin-tarvekurjuus ym. tuon valtakunnan senaikaiset ilmiöt saattoivat merisoltut kapinatuulelle, ja niin he panivat haupitsinsa ym. tuli-luikkunsa laulamaan, musiikin suuntautuessa Pietari Suuren kaupunkia kohti. Tietysti tällainen epäkohteliaisuus aateveljien taholta saattoi melkoisen hämmingin aikaan. Pikainen mobili-sointi oli ensimmäinen seuraus kronstadtilaisten otteesta, ja pian alkoivat tykit ulvoa myöskin toiselta taholta. Minua eivät kyl-läkään erityisemmin liikuttaneet polsujen keskinäiset kukko-tappelut, mutta niiden kuitenkin *täytyi* liikuttaa. Muistan vielä elävästi sen päivän, jolloin minulle tuotiin ankara määräys, että silloin ja silloin on astuttava kasarmiin puolustamaan punaista Pietaria. Tämä ei ollut mikään vieraskutsu, enkä siitä ollut erikoisen hyvilläni. Päinvastoin yritin selitellä, että minulla on paikkani Suomalaisessa Teatterissa ja etten muutenkaan katso itseäni oikein päteväksi sotahommiin. Mutta suu poikki! Sellai-

Kronstadtilaisia matruuseja. (Venäläinen maalaus.)

set puheet olivat vastavallankumouksellisia, ei niitä oman turvallisuutensa vuoksi voinut pitemmältä jatkaa.

Niin me sitten eräänä päivänä hyvän ystäväni näyttelijä Sakeus Juuri-Ojan (hänkin jo vainaja) kanssa ilmoittauduimme suomalaiseseen komppaniaan. Oltiin siis solttuja ja sotakomennon alaisia, Sakeuskin, jolla oli huono näkö ja kuulo, niin että hänen olisi ollut hieman vaikeata — käyttääksemme hollolalaisten sanontatapaa — »sihlata ja tählätä», jos sellaiseen olisi tullut tarve.

Ensimmäisenä päivänä saimme teoreettista sotataidon opetusta, jota tarjosi mm. sellainenkin strategikko kuin Kalle Lepola, ja seuraavana päivänä jo kivääritkin. Minä en henkilökohtaisesti ollut sellaista vehjettä sitä ennen enkä ole sen jälkeenkään käsitellyt, niin että koko tuliluikku oli minulle täydellinen arvoitus. Kyllähän sen kanssa temppuja teetettiin, mutta luulen, että olin melkoisen hyvä jäljennös Sven Tuuvasta. Tästäkö lieneekin sitten johtunut, että minut nimitettiin varus- ja muonamestariksi.

Tässä uudessa asemassani olikin monenlaista puuhaa. Tehtäviini kuului kiväärien ja ammusten jako pojille ja niistä jonkinlaisen kirjanpidon pitäminen. Sen lisäksi oli huolehdittava siitä, että miehet vartiosta palattuaan saivat leipämurikkansa ja kaalisoppansa. Pitipä huolehtia siitäkin, että vartiossa oleville miehille yön aikana kuljetettiin muonaa monien kilometrien päähän. Tähän souviin en minä kylläkään joutunut, mutta virkaveljeni Auvinen — meitä oli näet kaksi varus- ja muonamestaria — joutui muonitusretkille monestikin räntäsateessa yön pimeydessä, jota valaisivat vain tykkitulen leimahdukset. Se ei ollut kadehdittavaa puuhaa, vaikka siinäkin olivat omat lystinsä.

Niinpä kerran joutui Auvinen viemään leipää ja soppaa vartiolle, johon kuului myös edellämainittu Sakeus Juuri-Oja. Soppamestarin lähestyessä vartiopaikkaa Saku oli vaistonnut, että joku saapuu, ja ärjäissyt:

— Tunnussana!

Soppamestari hoihkaisi vastaan jotakin sellaista, jota tässä ei

voida julkaista. Ja se riitti pääsylipuksi vartiopaikalle. Mikä todellinen tunnussana oli, sitä tuskin tiesivät kumpikaan.

No niin, tällaisissa hommissa aika kului päivästä toiseen. Sikäli kuin sota jatkui, se samalla kiihtyi. Niin että tarvittiin jo järeämpiäkin ammuksia, kuten mm. käsikranaatteja. Niitä hinattiin kasarmiimme laatikoittain, ja minun virkavelvollisuuksiini kuului niidenkin käsittely ja jakelu miehille. Toivoakseni ei lukija minua pahasti halveksi, jos rehellisesti tunnustan, että tällaisia »potaatteja» käsitellessäni luin hiljaisessa mielessäni isämeitä, sillä mikä sen tiesi, milloin moinen pallo paukahtaa. Ja edelleen pyydän ymmärtämään itseäni, kun ilmoitan, että yöneni ei ollut kaikkein levollisinta sen johdosta että pommilaatikat oli sijoitettu sänkyni alle. Olisipa vain yksikin niistä lukuisista vahingonlaukauksista, joita poikien kivääreistä paukahti, sattunut pommilaatikkoon, niin kirkas lähtö olisi minulle tullut taivaaseen.

Kaikki meni kuitenkin onnellisesti. Sanon onnellisesti sen vuoksi, että sairastuin ja pääsin koko varusmestarin virasta ja painuin sairaalaan. Tosin määrä oli parannuttuani heti palata kasarmiin, sillä vaikka Kronstadt olikin jo antautunut, suomalaistenkin täytyi olla vielä viikkomääriä kasarmissa — kaiken varalta, mutta minulla ei ollut lainkaan ikävä sinne enkä sinne mennytkään. Sairaalassa viikon päivät lojuttuani painuin asuntooni, eikä minua, ihme kyllä, enää hätistelty. Taisivat nähdä, ettei minusta ole sotamieheksi.

XXI LUKU.

„Kuin tuulispäässä hapset”. — Pakolaiset palaavat Pietariin. — Monet matkustavat „Karjalan Tasavaltaan”. — Puleerattua polttopuuta.

Venäjälle joutuneet v:n 1918 pakolaiset harhailivat siellä »kuin tuulispäässä hapset», niinkuin laulussa sanotaan. Kuten edellä olen maininnut, muutamia satoja heitä matkusti Buin siirtolaan, mutta läheskään kaikille ei ollut sielläkään tilaa. Näin ollen pakolaisjoukko hajaantui eri puolille Venäjää, vain vähäisen osan jäädessä Pietariin. Kuka painui Ukrainaan, kuka Siperiaan, kuka taas valitsi asuinpaikakseen Inkerin jne. Jotkut olivat vaeltaneet aina Kiinaan asti, josta he sitten vuosien kuluttua toiveissaan pettyneinä palasivat Pietariin. Näyttelijä Sakeus Juuri-Oja perheineen oli joutunut Altaille ja viettänyt siellä parisen vuotta.

Meidän Pietariin saapuessamme suuri joukko pakolaisharhailijoita oli palannut jälleen tähän Nevan kaupunkiin, mistä he olivat retkilleen lähteneetkin. Täällä he nyt koettivat tulla toimeen miten parhaaksi näkivät. Kirjapaino- tai sanomalehtialalla ennemmin työskennelleet saivat työtä suomalaisessa lehdessä »Vapaudessa», opillisesti sivistyneet tai muita sellaisia edellytyksiä omaavat henkilöt valitsivat työalakseen opettajan toimen Inkerissä tai tekivät käännöstöitä. Monet taas yrittivät harjoittaa entistä ammattiaan tekemällä räätälin, suutarin ym. senlaatuista töitä. Sos.-dem. puolueen sihteeri Matti Turkia oli Toksovassa koulumestarina, samoin viipurilaisen »Työ» lehden

toimittaja Matti Airola jossain Länsi-Inkerissä. Punakaartin ensimmäisen päällikön Eero Haapalaisen tapasin hiljaiselossa Toksovassa, missä hän teki joitakin kirjallisia töitä. »Kenraali Kaljunen», joka oli jonkinlaisen suksi- ja muiden urheiluvälineiden valmistusta harjoittavan homman palveluksessa Moskovan tienoilla, käväisi joskus Pietarissa kertomassa tuttavilleen uskottomia satujaan. Kaikilla muillakin eri puolilla Venäjää seikkailleilla suomalaisilla oli matkoistaan paljon ja monenlaista kerrottavaa.

Meidän porukkamme hajosi Pietariin-paluumme jälkeen. Eemelillä enempää kuin Hilmallakaan ei tuntunut olevan halua palata Suomeen, jollaiset aikeet taas määräisivät minun asettumiseni Pietariin. He matkustivat Petroskoihin, äskettäin muodostetun Karjalan Tasavallan pääkaupunkiin, missä he pian saivat jonkinlaisen viran. Myöhemmin kuuluikin Eemelistä tulleen huomattava viskaali sikäläisessä kommunistisessa yhteiskunnassa. Siellä hän sitten muutamia vuosia myöhemmin kuolikin. Saatuaani kuulla hänen kuolemastaan tulin hyvin liikuttuneeksi, sillä vaikka hän hommailikin toisella poliittisella linjalla kuin minä, niin se ei himmentänyt vähääkään sitä toveruutta ja ystävyyttä, joka Siperiassa seikkaillessamme oli vallinnut välillämme.

Tietysti minunkin oli saatava jotain työtä ja ansiota. Ensimmäiseksi sijoittauduin entisen ammattiveljeni Juhani Latukan johtamaan informatiotoimistoon, jonka tehtävänä oli päivittäin laatia bulletiini (tiedonanto) neuvostohallituksen pääpamppuja varten. Luettiin tarkkaan suomalaiset lehdet, jotka etappi miesten välityksellä saapuivat toimistoon jo ilmestymispäivänään. Minun osakseni annettiin leikellä taloudelliset uutiset, jotka sitten muun aineiston ohella käännettiin venäjäksi ja monistettiin suurille neuvostoviskaaleille lähetettäväksi. Kuinka paljon asianomaiset näistä bulletiineista viisastuivat, ei ole tiedossani. Varmaankaan heille ei ollut niistä kovin suurta hyötyä, koska koko toimisto myöhemmin kuului lakkautetun. Sitä ennen olin minä vaimoineni jo siirtynyt perustettuun Suomalaiseen Teatte-

riin, jonka johtajaksi nimitettiin juuri vankilasta vapautunut Heikki Välisalmi. Kuinka monta kertaa Heikki oli istunut vankilassa neuvostohuushollinkin aikana, en enää muista, vaikka hän noista matkoistaan usein kertoilikin. Rehtinä suomalaisena hän ei ollut läheskään aina osannut virkatoimissaan — hän oli jonkin viraston palveluksessa — sopeutua bolshevikkien meininkeihin, mistä sitten olivat seurauksena monet linnareisut. Nyt hän oli kuitenkin jälleen vapaana ja ryhtyi johtamaan sanottua teatteria. Sen rulliin kuului monia suomalaisia miehiä ja naisia, jotka myöhemmin kotimaahan palattuaan ovat jatkaneet Thalian palvelusta.

Suurin osa niistä suomalaisista, joilla ei ollut kotimaahan-paluuaikeita, siirtyivät Edv. Gyllingin silloin johtamaan Karjalan Tasavaltaan. Heistä tuli sen tasavallan virkamiehiä ja toimihenkilöitä. Mutta heidän puuhistaan ja kohtaloistaan ei minulla kuitenkaan ole tarkempia tietoja. Sinne oli siirtynyt mm. Eero Haapalainenkin, joka kerrottiin määrätyn Petroskoin viina-tehtaan päällysmieheksi. Häntä, joka aiemmilta ajoilta tunsi Eeron suhtautumisen viinaan, hymyilytti hänen silloinen virka-asemansa.

Ne suomalaiset taas, jotka olivat edelleen Pietarissa, hoitelivat suurelta osaltaan etappihommia tai muita kuvitellun maailman-vallankumouksen asioita. Suomeen aikovat vuorostaan odottelivat tien aukenemista kotimaahan ja odotellessaan hommailivat toimeentullakseen mikä mitäkin. Ja kun vihdoin pakolaisten evakuoiminen alkoi, niin ilmaantuikin sadoittain kotimaahan halukkaita.

*

Pietarissa-oloajaltani muistuu mieleeni omalaatuinen joulun-viettokin 23 vuotta sitten. Se tapahtui Kamennij Ostrovilla eräässä graniittipalatsissa, jossa asui tuhansia ihmisiä, siis enemmän kuin pienissä kaupungeissa. Yhteen sen loistohuoneistoista oli kohtalo asuttanut minutkin vaimoineni eräiden hengenhei-

molaisteni kera. Siellä majaili joukko Pietarin Suomalaisen Valtion Teatterin — mikä mahtava nimi! — jäseniä, niiden joukossa teatterin tirehtööri Heikki Välisalmi ja regissööri Sakeus Juuri-Oja. Tätä taiteellista joukkuetta täydensivät vielä rouva Juuri-Oja ja komea venäläinen filmidiiva, kaikki teatteri-ihmisiä. Siis melkein kokonainen pieni teatteri yhdessä asumuksessa.

Sananmukaisestikin muodostui huoneistomme eräänä ajankohdana teatteriksi. Tirehtöörimme oli näet taittanut jalkansa kaupungin kuoppaisilla kaduilla, tai jotain sinnepäin, eikä niin ollen kyennyt laskeutumaan alas neljännestä kerroksesta noustakseen toisessa portaassa viidenteen kerrokseen, jossa oli harjoitushuoneistomme. Regissöörillä eivät taas takalistot paiseiden vuoksi olleet istuttavassa kunnossa, joten hänkin mieluummin istuksi oman huoneistomme pehmoisilla ja hyllyvillä tuoleilla — muuten perintöä entisiltä porvareilta, jotka eivät voineet ottaa niitä pakoretkelle mukaansa. Näin ollen muutkin teatterin jäsenet kerääntyivät huoneistoomme harjoituksiin, joten ennen pitkää asuntomme oli oikea teatterisalonki. Pidettiinpä siinä kerran pieni illanviettokin kaikkine mahdollisine ohjelmanumeroineen. Jos taas joskus sattui teatterilla olemaan vapaapäivä, niin silloin taiteilijat kokoontuivat luoksemme pelaamaan »pientä raminaa». Tappiot tai voitot eivät sentään nousseet muutamia kymmeniätuhansia ruplia suuremmiksi, joten sen jokainen helposti kesti.

Tällaisissa merkeissä lähestyttiin sitten kristikansan suurta juhlaa, joulua. Kuitenkin ennen sitä tekaistiin maailman monivaiheisin turneematka Karjalan pääkaupunkiin, Petroskoihin, josta palattuamme tunsimmekin jo tarvetta joulunviettoon.

No, mitäpäsiin, pistetään jouluksi.

Mutta miten? Pitäisihän sitä olla kuuset ja kynttilät, kinkut ja riisiryynihutut ja sensemmoisiet. Ja iloinen valkea takassa ja joulupukit ja joululahjat.

So, so, ajatus! Älähän sentään liitele mahdottomiin korkeuksiin! Kyllä tässä vähempäänkin tyydytään. Kunhan olisi edes leipää ja lämmintä! Siinäpä se! Kun olisi!

Mutta jouluaaton leipäpajokki on jo melkein kokonaan hotkaistu, ja talon keskuslämmityslaitos ei tunnu olevan anteliaalla tuulella.

Katsomme toinen toisiamme ja olemme kaikki kysymysmerkkejä. Suuria kysymysmerkkejä. Nyt huomaamme sen, kun on jouluaatto. Kummallista! Olisihan meidän pitänyt huomata se joka päivä.

Mutta mitä ihmettä! Ovikello soi ja sisään astuu eräs toveri, jolla on liikesuhteita etappimiesten kanssa. Hänellä on kainalossaan mytty, joka ilmeisesti on tarkoitettu meille. Jo tuonoin likoon panemani viimeiset suomalaiset rahat eivät siis olekaan joutuneet hukkaan, vaan ovat nyt palanneet takaisin kimpaleena Amerikan läskiä, murikkana sokeria ja pussillisena riisiryynyjä. Taisipa olla silmäänpantava nokare voitakin.

— Heleijaa! Hei emännät, pannut ja kattilat tulelle!

— Tulelle! Pane nyt tulelle, kun ei ole puita!

— Perhanan puujobbari, kun ei ole tuonut sen viimeksi puretun talon jätteitä, vaikka lupasi!

Varmemmaksi vakuudeksi tarkastetaan vielä »halkovaja» — entinen palvelijain huone — mutta ainoastaan roskat lattialla osoittavat, että meillä on joskus ollut seinähirsiiä ja akkunalautoja hellapuina.

— Syödään ryynit ryyneinä ja läskit läskinä!

— Ja sokerit sokerina!

— Menkää suolle! Onhan meillä se jalkapuoli nojatuoli!

— Tosiaankin!

Kaikkien silmät kirkastuvat ja villipedon lailla hyökkäämme pahaa aavistamattoman raajarikon kimppuun.

— Tämähän nyt on, kun polttopuutkin ovat puleeratut! — kiukuttelee tirehtööri, kun kädet luiskahtavat tuolista.

— Kullakin säätynsä ja arvonsa mukaisesti! — leukailen.

Yhteistyö saa kuitenkin ihmeitä aikaan. Silitysraudan avulla — kirvestä ei meillä luonnollisestikaan ole — saamme tuolin vastarinnan murretuksi, päällyskankaan ja resoorit irtirevityiksi ja.

arvottomana roskana nurkkaan heitetyiksi. Ja kohta ojentelee valtaamme joutunut tuoli jalkojaan palavassa hellan uunissa. Ja Amerikan läski tirisee pannussa ja riisihuttu puhisee kattilassa.

Mutta kyllä tähänkin asti pääsemiseen on kysytty ponnistuksia. Kahden ihmisen aika on mennyt ovia vahtiessa, jottei talokomitean jäsen huomaamatta pääsisi tuoliraukan avuksi tai muuten »jou-lurauhaamme» häiritsemään. Toisten ponnistuksia taas on kysytty halonhakkuussa — prässiraudalla. Ja sikäli mikäli joku viimeksimainituista ei ota osaa itse toimitukseen, niin se johtuu siitä, että hän parantelee prässiraudan haavoittamia sormiaan.

Loppu kuitenkin on hyvä ja silloinhan on kaikki hyvin. Amerikan läski käy kinkusta, veteen keitetty puuro ihan täydestä ja vesi sokerin kera vastaa vähintään kaakaota. Mitä taas jälkiruokaan tulee, niin sellaista, ainakaan jäätelön muodossa, emme kaipaa. Me olemme näet itse melkein jäätelöä. Pietarin keskuslämmityslaitos ei tietysti jouluaattona anna edes sitä 10 astetta, johon se muina päivinä anteliaisuudessaan saattaa nousta.

Mutta mitä asteista! Onhan meillä vielä puleerattua polttopuuta.

Keräännytään siis hellan ääreen asetetun pöydän ympärille ja laletaan seurustella henkien kanssa — kuten jouluaattona tietysti tuleekin. Me olemme näet oppineet spiritisminkin taidon tässä jalossa maassa. Jotkut ovat niin taitavia, että, kertomustensa mukaan, ovat otollisimpina hetkinään ajatustensa voimalla nostelleet ilmaan pöytiä, tuoleja ym. pikkuesineitä. Mutta nyt tyydymme vain teevatiin, koska sitä on varsin helppo kuljettaa kirjaimelta kirjaimelle. Näin sitten haastellaan tuttujen vainajain kanssa, jopa tuntemattomienkin. Tällä kertaa ovat puhekumppaneitamme muistaaksemme Napoleon, Matti Kurikka ja Metusalem. Kuitenkin satumme unohtamaan boheemielämän edustajat Manalassa. Jos emme olisi unohtaneet, niin olisimme varmaankin tiedustelleet, kuinka edesmennyt boheemisankari Murger jaksaa.

Mutta hyvää yötä nyt Murgerit ja Kurikat! Jo tätä joulunviet-

toa tässäkin on kerrakseen. Jos tätä menoa jatketaan, niin alkavat terveetkin nojatuolit olla vaarassa. Parasta siis itsekunkin painua yöpuulle.

Sillä huomenna näyttelee Pietarin Suomalainen Valtion Teatteri — joulunäytelmiä. Yhdessä niistä tapetaan muutamia vastavallankumouksellisia.

Varoitukseksi katsomolle.

XXII LUKU.

Uusi maailma — kotimaa.

Kevättalvella 1921 saapui Pietariin maisteri P. Toikan johtama suomalainen evakuoimiskomitea, jolle heti ilmoitautui sadoittain kansalaisiamme. Asian järjestely vaati aikaa kuitenkin useampia kuukausia, niin että vasta kevätkesästä evakuoiminen kotimaahan voitiin aloittaa. Niinpä tämän kirjoittajakin vaimoineen sai odottaa aina kesäkuun 18 päivään asti, ennenkuin tarjoutui tilaisuus astua suomalaiseen junaan, joka suuntasi matkansa länttä kohti.

Suomalaisen keskuskomitean leipiin pesiytyneet kommunistipamput eivät kuitenkaan suopein silmin katselleet pakolaisten muuttopuuhia kotimaahan. Kuka sen tietää, mitä ne sinne päästyään kertoilevat tästä kommunistisesta komennosta! Siksi he yrittivät muuttoaikeissa olevia maanmiehiään peloitella kaikenlaisilla hirmujutuilla, joiden mukaan elämä Suomessa on niin hirvittävää, ettei kukaan kunnan työläinen sinne palaja. Koetettiinpa hienoisilla uhkauksillakin vaikeuttaa kotimaahan aikovien asemaa. »Pettureiksi» leimattiin ne, jotka pyrkivät »kommunistisesta isänmaasta» »lahtari-Suomeen», jossa uhkaavat vankilat ja muut kidutukset. Ettei tuollaisella painostuksella kuitenkaan ollut tarkoitettua tehoa, sitä osoittaa se, että jo ensimmäinen evakkojuna oli täpösen täynnä väkeä.

Matkalle lähtöä odotellessaan useimmat myivät kaikenlaisia jäljellä olevia tavaroitaan narinkoissa, saadakseen muonaa siksi ajaksi kuin odotusta jatkui. Niinpä minäkin trokasini päällystakkini ja muita liikeneviä ryysyjä siinä määrin, että olin hetken aikaa miljonäärinäkin. Ajatelkaa: toista miljoonaa ruplaa

plakkarissa! Mutta ei sillä niissä oloissa pitkällekkään potkittu. Vajaassa kuukaudessa oli jokainen kopeekka lentänyt käsistäni, niin että päivää ennen Suomeen lähtöä minun oli vipattava ystävältäni Antti Luostariselta 100.000 ruplaa. Tänne kotikamaralle päästyäni maksoin sen Antille ruhtinaallisesti, luovuttamalla hänelle yhden satamarkkasen.

Valkenipa sitten vihdoinkin kesäkuun 18 päivä, jolloin meidän vuoromme oli kääntää keulamme kotimaata kohti. Kun asumuksemme yksi osakas, Sakeus Juuri-Oja perheineen, jo oli aikaisemmin matkustanut Suomeen, niin tyhjäksi se nyt mittei autioksi. Sanottuna päivänä näet minä vaimoineni ja veljemme herrassa Heikki Välisalmi painoimme sen ovet kiinni. Huoneistoa hallitsemaan jäi vain jo edellämainittu filmidiiva, etten sanoisi -diina, sillä hänen nimensä oli Diina. Mutta hänkin seurasi nyt meitä asemalle, vuodattaakseen hyvän toveruuden merkiksi vuolaita kyyneliä eromme hetkellä. Vastapainona hänen ikävälleen olivat eräiden suomalaisten kommunistijehujen pilkalliset ja irvistelevät katseet. He eivät voineet ymmärtää meitä, jotka vapaaehtoisesti lähdimme neuvostoparatiisista kammottavaan »lahtari-Suomeen».

Mutta me itse ymmärsimme sen sitä paremmin. Niinpä kun Valkeasaarella tuntikausia kestäneen tullitarkastuksen jälkeen ylitimme vihdoinkin puna-valkoiseksi maalatun Rajajoen rautatie sillan ja saavuimme Rajajoen asemalle, niin tuntui meistä kuin olisimme astuneet kokonaan toiseen maailmaan. Siistit hiekoitetut käytävät, aistikkaat kukkaistutukset ja hyvin puettut ihmiset olivat kouraantuntuva vastakohta meille ryysyläisille, jotka jonkinlaisina »tuhlaajapoikina» saavuimme kommunistisesta valtakunnasta. Ja kun Kellomäen karanteenissa tuotiin eteemme ravitseva kaurapuuro, niin ei meillä ollut vähäisintäkään kaipausta takaisin sinne, mistä joitakin tunteja sitten olimme lähteneet.

Tältä ajalta löydän minä päiväkirjastani mm. seuraavat merkinnät:

Juhannusaattona 1921. — Minä elän! Kärsimysrikas vaellukseni Siperian aavoilla lakeuksilla on takanani. Ja nyt minä vietän juhannustani kotimaani kamaralla. Vaikka pariviikkoinen pakollinen oleskeluni karanteenissa estääkin minua tapaamasta omaisiani ja ystäviäni, niin sittenkin minun mieleni on keveä. Kuinka toisenlaista täällä onkaan kuin siellä vieraalla maalla! Kaikki on siistiä ja ihmisetkin ystävällisiä. Kaurapuuro maistuu erinomaiselta, puhumattakaan kahvista ja maukkaista korvapuusteista. Niitä en olekaan nauttinut vuosikausiin. Minä tunnen olevani jälleen ihminen ihmisten joukossa. Ja kun juuri siniristilippu vedettiin karanteenihuvilan pihalla salkoon, niin sykehdytti se mieltäni syvästi. Vapaan isänmaan kaunis symboli hulmuu sydänsuven kuulasta taivasta vasten niin ihanasti, että mieli melkein mykistyy hyvänolontunteen pakosta.

Hyvästi ikuisiksi ajoiksi, sinä Rajajoen tuolla puolen oleva suuri sekamelska, joka et pysty tarjoamaan onnen hetkiä enempää omillesi kuin vieraillekaan!

Heinäkuun 2 päivänä. — Kuinka hassunkuriselta minä mahdankaan näyttää pääkaupunkilaisista saavuttuani tänään Helsinkiin. Minun verhonani on Pietarista eräältä ystävältäni saamani ahdas shakettipuku, jalassani paksunahkaiset »polsevikit» ja päässäni kova olkihattu. Siitä huolimatta ystäväni ja tuttavani lausuvat minut vilpittömästi tervetulleeksi. Ja minulle luvataan työtä ja ansiota, joten piankin voin ostaa uusia vaatteita ja ryhtyä elämään maassa maan tavalla. Tosin kotikommunistit murjottavat minulle ilkeästi, kun olen julkisesti esittänyt muutamia näkemyksiäni ja kokemuksiani rajantakaisesta valtiokomennosta, mutta sehän on heidän asiansa. Ei haukku haavaa tee. Ja jos tekee-kin, niin ei se ainakaan pahemmin kirvele kuin ne vuodet, jotka jouduin viettämään sirpin ja vasaran valtakunnassa.

Lohduttaudunkin tällä hetkellä toteamuksella: sielläkin on oltu ja takaisin on tultu!

SISÄLLYS:

Lukijalle	5
I LUKU.	
Tapausten taustaa	7
II LUKU.	
„Svabodaa”. — Kansalaissota alkaa. — „Pankinryöstäjänä”. — Turun, Helsingin ja Viipurin kautta Pietariin	10
III LUKU.	
Pietari huhtikuussa ..	18
IV LUKU.	
Vappu pakolaisjunassa. — „Kenraali Kaljunen” seurueineen Seynin salonkivaunussa	22
V LUKU.	
Suomalaisten siirtola Buissa	29
VI LUKU.	
Yli Uralin vuorten. — Runsauden valtakunta	34
VII LUKU.	
„Vehnästä” tuhatvirstoittain	39
VIII LUKU.	
Helluntaihuvimatka Irtishillä. — „Halpojen asuntojen ja ter- veellisen ilmaston” kaupunki Pavlodar. — Hyvästi Terijoen miehet ja naiset! — Mennäänkö Altaille?	42
IX LUKU.	
Omskissa. — Vallankeikaus. — Suomalainen työväenyhdistys	53
X LUKU.	
Matka jatkuu itään	60
XI LUKU.	
Uusi „sillanpääasemamme”. — Vierailemme Irkutskissa	67
XII LUKU.	
Kymmenisen eri hallitusta samassa valtakunnassa	76

XIII LUKU.	
Rahat ja paperit takavarikkoon. — Kotiaresti. — „Kuvernementin komissaari on hyvä mies”.	79
XIV LUKU.	
Irkutskin vankilassa	84
XV LUKU.	
Vankilasta valvonnanaalaiseksi	90
XVI LUKU.	
Suutarinsälinä Balaganskissa. — Angaran rantalehdot ovat viihtyisiä kesähelteellä. — Seuralaisinamme on sotavankeja	92
XVII LUKU.	
Juhlahetkiä ja rahattomuutta	99
XVIII LUKU.	
Hyvästi Balagansk! — Kolmatta kuukautta härkävaunussa. — Moskovan kautta Pietariin	107
XIX LUKU.	
Pistoolikommunismia Kuusisen klubissa	114
XX LUKU.	
Suomalaiset Pietaria puolustamassa	119
XXI LUKU.	
„Kuin tuulispäässä hapsen”. — Pakolaiset palaavat Pietariin. — Monet matkustavat „Karjalan Tasavaltaan”. — Puleerattua polttopuuta	123
XXII LUKU.	
Uusi maailma — kotimaa	130